

Ανάγνωση της πόλης ως ένα υπερβατικό κείμενο - παλίμψηστο: Άργος

εκπόνηση εργασίας :
Μαριντίνα Καρδαράκου,
φοιτήτρια Αρχιτεκτόνων
Μηχανικών
Πολυτεχνείου Κρήτης

υπεύθυνος καθηγητής:
Αλέξιος Τζορμπανάκης,
επίκουρος καθηγητής
Πολυτεχνείου Κρήτης

Χανιά 2012

Αθήνα

Εκπόνηση ερευνητικής
εργασίας:
Μαριντίνα Καρδαράκου

Υπεύθυνος καθηγητής:
Αλέξιος Τζομπανάκης

Χανιά 2012

Ανάγνωση της πόλης ως υπερβατικό κείμενο-παλίμψηστο : Άργος

Ευχαριστώ θερμά όσους στήριξαν αυτή την προσπάθεια κι εμένα προσωπικά. Την κα Άλκηστη Παπαδημητρίου, προϊσταμένη της Δ' Εφορίας Κλασσικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων (Ναύπλιο), τον κ. Βαγγέλη Τσακλάνο, τοπογράφο μηχανικό των τεχνικών υπηρεσιών του Δήμου Άργους-Μυκηνών, τον κ. Αναστάσιο Τσάγκο, ιδρυτικό μέλος και στυλοβάτη της Αργολικής Αρχαικής Βιβλιοθήκης, την κα Λιάνα Λημνιούδη, διευθύντρια του Δημοτικού Ωδείου Άργους, για τη βιβλιογραφική και ηθική προσφορά τους και φυσικά την οικογένεια και τους φίλους μου για την ενθάρρυνση. Τέλος ευχαριστώ τον υπεύθυνο καθηγητή μου κ. Αλέξιο Τζομπανάκη, επίκουρο καθηγητή του Πολυτεχνείου Κρήτης για τη συνεργασία και τις επιστομονικές του υποδείξεις.

Περιεχόμενα:

Ανάγνωση της πόλης ως υπερβατικό κείμενο-παλίμψηστο : Άργος

1.0 Εισαγωγή

- 1.1 Έναυσμα/ Επιδιώξεις/ Μέθοδος/Πηγές
- 1.2 Εργαλεία ανάγνωσης της πόλης
 - 1.2.1 Η πόλη ως παλίμψηστο
 - 1.2.2 Η υπερβατική κειμενικότητα (transcendance textuelle) του G. Genette
 - 1.2.3 Συλλογική μνήμη
- 1.3 Επάλληλες εγγραφές στο σώμα της πόλης του Άργους
 - 1.3.1 Ανάγνωση της πόλης του Άργους ως ένα υπερβατικό κείμενο
 - 1.3.2 Στοιχεία για το Άργος

2.0 Μύθος: Προέλευση της Πρωτό-πολης

- 2.1 Άργος: Ο μύθος του «Πίθου των Δαναΐδων»
- 2.2 Ο μύθος γεννά την πόλη
 - 2.2.1 ...ως σύστημα επικοινωνίας / 2.2.2 ...ως συντελεστής μνήμης /
 - 2.2.3 ...ως υποκινητής της πρώτης εγκατάστασης
- 2.3 Πρώτη εγκατάσταση στο Άργος και οι αιώνες μέχρι τη δημιουργία της πόλης
 - 2.3.1. Νεολιθική / 2.3.2 Μεσοελλαδική / 2.3.3 Γεωμετρική / 2.3.4 Αρχαϊκή /
 - 2.3.5 Κλασική / 2.3.6 Ελληνιστική / 2.3.7 Ρωμαϊκή περίοδος
- 2.4 Περίκλειση
 - 2.4.1 Η αίσθηση της περίκλεισης στην πόλη
 - 2.4.2 Τείχη και ακροπόλεις περιβάλλουν το Άργος
- 2.5 Ο Δρόμος ως σύνδεσμος σημείων
 - 2.5.1 Το αρχαίο οδικό δίκτυο του Άργους ως βάση του σύγχρονου

3.0 Θρησκεία: Η Μεσαιωνική πόλη

3.1 Η χριστιανική θρησκεία ως προσδιοριστής του αστικού

3.2 Παλαιο-χριστιανικό Άργος

3.2.1 Ιδεώδη και δομή

3.2.2 Τα παρακείμενα της Χριστιανικής δομής του Άργους

4.0 Κατάκτηση: παράλληλο κείμενο μέσα στην πόλη

4.1 Η κατάκτηση ως εκτροπή στη διήγηση της πόλης

4.2 Ανατολίζουσα τροχιά του Άργους

4.2.1 Η Οθωμανική κατάκτηση στο Άργος

4.2.2 Ισλαμική γραφή στις γειτονιές του Άργους

5.0 Εξουσία: Βίαιες πολεοδομικές εγγραφές-διαγραφές

5.1 Η ιδεολογία στις δυο διαστάσεις - σχέδιο

5.2 Η επιβεβλημένη Καποδιστριακή αστικότητα - μια πόλη στα χαρτιά

5.2.1 Η καποδιστριακή πόλη του Άργους - η πολιτική των σχεδίων

5.2.2 Νέα σχέδια, νέα κοινωνική συμπεριφορά

6.0 Το παλίμψηστο του Άργους

Βιβλιογραφία

Ανάγνωση της πόλης ως υπερβατικό κείμενο-παλίμψηστο : Άργος

1.0 Εισαγωγή

1.1 Έναυσμα

***“Ζω γράφοντας στο χώμα, μεγαλώνω εγγεγραμμένη σε μια γη που βρίθει ιχνών ...
ιχνηλάτης γίνομαι κι ακολουθώ την προ-ιστορία”***

Μια προσωπική ανάγκη με οδήγησε στη μελέτης τούτης της πόλης που αδιάλειπτα κατοικήθηκε από την αρχαιότητα έως σήμερα, στο ίδιο γεωγραφικό σημείο και μέσα από μακραίωνες χωρικές μεταλλάξεις σχημάτισε ένα *pastiche* (μεταμοντέρνα τεχνική συγγραφής που συνδυάζει πολλές παλαιότερες φόρμες σε μια καινούρια)¹ πλακών που καλούνται σήμερα να συγκατοικήσουν στο σύγχρονο περιβάλλον της. Πρόκειται για την πόλη στην οποία μεγάλωσα, το Άργος Αργολίδος, το ιστορικό βάθος της οποίας την έκρινε ως πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη αυτού του τύπου έρευνας.

Βασικές Επιδιώξεις

Επιδίωξή μου εξ' αρχής είναι μια υποκειμενική ανάλυση των ιστορικών δυνάμεων που συνέθεσαν την πόλη ανά τους αιώνες, η μετατροπή θα λέγαμε της ιστορίας του Άργους σε αφήγηση της αστικότητάς του. Η προσπάθεια αυτή βασίζεται στο χαρακτήρα των αναχρονισμών του Genette (Οι χρονικές ασυμφωνίες και ακολουθίες ανάμεσα στην ιστορία και την αφήγηση καλούνται από τον Genette αναχρονισμοί και αποτελούν ένα από τα αρχαιότερα τεχνάσματα της λογοτεχνικής αφήγησης.)² και δε σχετίζεται με μια ιστορική ανάλυση αλλά με το διαδοχικό εντοπισμό των δυναμικών εκείνων εντάσεων μέσα στο χρόνο που ανακατηύθυναν ή εξέτρεψαν την πορεία οργάνωσης, συνοχής και πλοκής του αστικού παράγοντα στο Άργος. Ουσιαστικά η σημερινή πόλη και το υπόστρωμα αυτής - που αποτελείται από τις προηγούμενες “στιγμές” της - μελετάται ως ένα κείμενο επάλληλων γραφών. Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο της υπερβατικής κειμενικότητας (*transcendence textuelle*) (Αναλυτικότερα στο Κεφ. 1.2.2.) του Genette Girard, στην πόλη - “κείμενο” θα επιχειρήσουμε να διαβάσουμε το χωρικό της παλίμψηστο καθώς διατρέχει τον άξονα του χρόνου, κάνοντας όμως στάση σε δυνητικούς σταθμούς, υποκειμενικά καθορισμένους - με πλήρη επίγνωση της συνήθους μη άμεσης χρονικά επίδρασης των γεγονότων και των αστικών μεταβολών στον ιστό της πόλης. Τα γεγονότα έχουν συχνά μακροπρόθεσμα αποτελέσματα, επίσης αποτελέσματα διαρκούς εξέλιξης που πιθανόν να μην έχουμε την πλήρη έκβασή τους καθώς αυτά συναντούν διαρκώς νέα καθοριστικά γεγονότα.

Στόχος του παρόντος εγχειρήματος είναι η ανίχνευση των γεννεσιουργών δυνάμεων της πρώτης εγκατάστασης στην περιοχή καθώς και των μετέπειτα μορφοποιητικών παραγόντων που υπήρξαν καθοριστικοί για την ανά περίοδο οργάνωσή της αλλά και για τη συνολική ανάπτυξή της. Παράλληλα μελετάται το πώς σχηματίζεται η συλλογική μνήμη στους πρώτους αστικούς σχηματισμούς και πώς αυτή αντιδρά ή αφομοιώνει τα στοιχεία των επόμενων περιόδων.

Αναγνωρίζονται καταρχήν οι δυνάμεις που οργανώνουν την κατοίκηση ανά – επιλεγμένη- περίοδο και η πηγή αυτών. Αναλύεται το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται οι δυνάμεις αυτές – της μυθολογίας, της θεοκρατίας, της κατάκτησης και του σχεδίου πόλης - και ο αντίκτυπος που δύνανται να έχουν πάνω στη συλλογική μνήμη και στο σώμα μιας πόλης.

Προσδιορίζεται βάσει των κειμενικών σχέσεων το πώς εγγράφονται πάνω στον ιστό του Άργους, αν διατηρούνται με την πάροδο του χρόνου και τέλος επιχειρείται μια μετάφραση αυτών στο σύγχρονο αστικό περιβάλλον της πόλης.

*«Είναι σημαντικό μελετώντας την πόλη να κατανοήσουμε πώς οι δυναμικές σχέσεις των ανθρωπίνων συγκεντρώσεων ποικίλουν συν τω χρόνω και πώς αυτές οι παραλλαγές ανακλούν τις αλλαγές στην αστική οργάνωση καθώς και στην οργάνωση της παραγωγής και την ολότητα της κοινωνίας».*³

Αυτό ακριβώς επιδιώκεται και από τη διεργασία ανάγνωσης του παλίμψηστου του Άργους. Η εκπαίδευσή μας ως αναγνώστες, στην ανίχνευση και τον εντοπισμό των κειμενικών (που παρουσιάζουν χαρακτηριστικά αντίστοιχα των κειμένων) θραυσμάτων της πόλης και η κατανόηση της ιδεολογικής τους σημασίας υπό το πρίσμα της συλλογικής μνήμης. Απώτερος σκοπός να καταστούμε ικανοί να διακρίνουμε τη σημασία ύπαρξης ή μη αυτών των παρελθόντων θυλάκων στο σήμερα αλλά και να τα ενσωματώνουμε στην παρούσα αστικότητα, όχι με ιστορική προσκόλληση αλλά έπειτα από επαναπροσδιορισμό των αρχών τους.

Μέθοδος-πηγές

Για την επίτευξη ανάγνωσης του αστικού υποστρώματος του Άργους, χρήσιμη κρίθηκε η ανάλυση των θεωριών του παλίμψηστου βάσει του *“Palimpsests-literature in the second degree”* του G. Genette, των σχέσεων της υπερβατικής κειμενικότητας (transcendence textuelle) των G. Genette και D. Chandler και της συλλογικής μνήμης βασισμένη στους A. Rossi, M. Halbwachs, H. Lefevre, και Σ. Σταυρίδη, το πλαίσιο και τη χρήση των οποίων θα αναλύσουμε παρακάτω.

Βάσει αυτών των θεωριών, διαμορφώνουμε ένα νέο πλαίσιο σύλληψης των σχέσεων μέσα στην πόλη, σύμφωνα με το οποίο ερευνούμε και αποκρυπτογραφούμε τα ίχνη στον ιστό του Άργους.

Στηριζόμενοι στη θέση του Δεσποτόπουλου για την *“Ιδεολογική δομή των πόλεων”* πως: *“η πόλη και κάθε ξεχωριστή της λειτουργία εντάσσονται σε μια εξελικτική διαδικασία μέσα στο χώρο και στον χρόνο, μέσα στην ιστορία και την κοινωνία, τόσο στο φυσικό όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον”*⁴ αναγνωρίζουμε πως η πόλη του Άργους υπήρξε και συνεχίζει ως ένα συνονθύλευμα αλληλενεργών δυνάμεων. Για το λόγο αυτό, για την κατανόηση της δομής της, επιδοθήκαμε σε περαιτέρω αναγνώσεις κριτικών κειμένων για την αρχιτεκτονική της πόλης, όπως *“Η αρχιτεκτονική της πόλης”* του A. Rossi, το βιβλίο *“The city assembled”* των S. Kostof και G. Castillo και το *“Space and Place”* του Yi-Fu Tuan, κοινωνιολογικού περιεχομένου, όπως κείμενα του Simmel, το *“The city in history its origins, its transformation and its prospects”* του L. Mumford και η *“Αλληλοβοήθεια”* του Π. Κροπότκιν καθώς και κειμένων που αφορούσαν το οικονομικό πλαίσιο των πόλεων.

Παράλληλη επισκόπηση πραγματοποιήθηκε και στη διαχρονική πορεία της ευρωπαϊκής πόλης - *“Η πόλη στην Ευρώπη”* του L. Benevolo - καθώς και στην πόλη μέσα στην ανατολική κουλτούρα - όπου αυτό κρίθηκε σκόπιμο - ώστε να εντοπιστεί πιθανή συσχέτιση της αστικής εξέλιξης του Άργους με διεθνείς πολιτισμικές στάσεις και τάσεις. Πέρα επομένως, από τις άρχουσες θεωρητικές αρχές που θέτονται εξ αρχής - θεωρία παλίμψηστου, υπερβατική κειμενικότητα (transcendence textuelle) και συλλογική μνήμη - στα μετέπειτα κεφάλαια χρησιμοποιούνται τμηματικά επιπρόσθετες ιδέες και θεωρίες που αλιεύτηκαν από τις περαιτέρω αναγνώσεις. Το θεωρητικό υπόβαθρο αυτών, αναλύεται σε βαθμό ώστε να καθίσταται κατανοητό στον αναγνώστη ως εργαλείο, ως μια κεντρομόλος δύναμη κι όχι ως το κέντρο της παρούσας μελέτης. Μια τέτοια ευρεία προσέγγιση θεωρείται ως η καταλληλότερη για έναν επιφορτισμένο νοηματικά χώρο σαν το Άργος.

Απαραίτητη υπήρξε φυσικά και η μελέτη των ιστοριογραφικών πηγών αλλά και συγγραμμάτων γενικού προβληματισμού, από ανθρώπους πολυπληθών κλάδων, που αναφέρονται στο Άργος. Έναν χώρο που δεν σημαδεύτηκε ξεκάθαρα από κάποιο συγκεκριμένο καλλιτεχνικό ή αρχιτεκτονικό ρεύμα ή κοινωνική θεωρία. Αντίθετα η δομή της πόλης αυτής είναι αποτέλεσμα της ροϊκής μέσα στο χρόνο αυθόρμητης δράσης των κατοίκων της, *“ένα έργο των χεριών του ανθρώπου”*⁵ κι όχι μια *“τεχνητή πόλη”* όπως αυτές που ανέφερε ο Christopher Alexander στο *“Η πόλη δεν είναι δέντρο”*. (Δεν είναι μια πόλη που γεννήθηκε από τα σχέδια ενός σχεδιαστή που προκαθόρισε τις σχέσεις σε ένα σχήμα δέντρου που οι διακλαδώσεις είναι σαφώς ορισμένες. Πρόκειται για ένα σύστημα ελεύθερων σχέσεων, πηγή ενός πολύπλοκου δικτύου).

Απαιτείται επομένως μια ευρυγωνική επισκόπηση για τη μελέτη της εξέλιξης της πόλης του Άργους. Συμπεριλαμβάνονται στη γενική αυτή επισκόπηση, μελέτες σχετικά με τη γεωγραφική, παραγωγική, διοικητική, αγροτική και πολεοδομική ανάλυση

και διαχρονική εξέλιξη του ίδιου του Άργους αλλά και της ευρύτερης περιοχής.

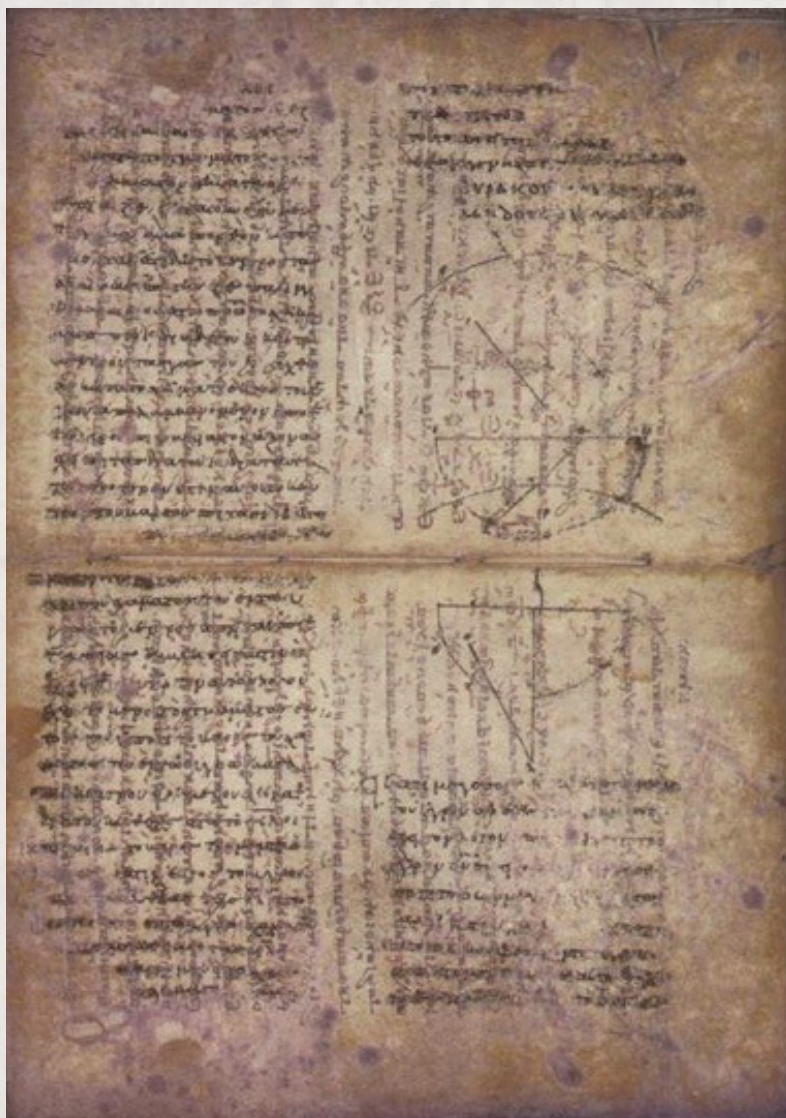
Ως απτά εικονοποιητικά εργαλεία της κατάστασης της πόλης ανά επιλεγμένη περίοδο χρησιμοποιήθηκαν τα μέσα που τη δεδομένη περίοδο χρησιμοποιούνταν ευρύτερα για την απόδοση της εικόνας της πόλης. Τέτοια μέσα ήταν οι διασωθείσες καταγεγραμμένες μυθολογικές αναφορές και πεποιθήσεις, περιγραφές και χαρακτηριστικά περιηγητών, γεωλογικές μελέτες, εμπορικά τεφτέρια, χαρτογραφήσεις και υλοποιημένα ή μη πολεοδομικά σχέδια.

Ζωντανοί μάρτυρες βέβαια υπήρξαν οι σημειακές αναδύσεις του παρελθόντος μέσα στο σύγχρονο αστικό ιστό, που αν λάβουμε τη βάση του ως σημείο μηδέν, τις συναντούμε είτε υπό μορφή κτιριακών και χωρικών ενοτήτων παλαιότερων εποχών σε στάθμες άνω του μηδενός είτε υπό μορφή ανασκαμμένων ιχνών υπό το μηδέν.

Ο τρόπος σύνταξης της ερευνητικής, μολύνεται κι αυτός από το διακειμενικό αντικείμενό της. Η γραφή παρουσιάζει κι αυτή, παράλληλες εγγραφές, συνοδευτικά κείμενα που υποστηρίζουν το κυρίως σώμα του κειμένου και αποσπάσματα που παρεισφρύουν και διακόπτουν το κείμενο εν είδει επεξήγησης. Ενσωματώνονται επομένως και τα τρία επίπεδα αφήγησης που διακρίνει ο Genette, το εξωδιηγηματικό, το ενδοδιηγηματικό ή απλώς διηγηματικό και το μεταδιηγηματικό ή υποδιηγηματικό. (Το εξωδιηγηματικό αφορά αφηγήσεις που δεν ανήκουν οργανικά στα μυθιστορηματικά γεγονότα αλλά ασχολούνται με τις συνθήκες της διήγησής τους, όπως εισαγωγικές αφηγήσεις ή πρόλογοι στις εκδόσεις υποτιθέμενων ξεχασμένων χειρογράφων. Το ενδοδιηγηματικό επίπεδο είναι τα γεγονότα της κύριας αφήγησης και το μεταδιηγηματικό είναι μια δευτερεύουσα αφήγηση μέσα στην κυρίως ιστορία.)⁶ Ως εκ τούτου η δομή της παρούσας εργασίας μορφοποιείται με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάζει στον αναγνώστη τη σκοπιά αντίληψης της υπερβατικής κειμενικότητας.

Να σημειωθεί πως προτίθεται - όσον αυτό δύναται - η σκοπιά μου να είναι αποκομμένη από συναισθηματισμούς αλλά όχι φυσικά από τη δύναμη της βιωματικής εμπειρίας που απέκτησα μεγαλώνοντας μέσα στο ίδιο το περιβάλλον μελέτης, στοιχείο που θεωρώ πως με θέτει σε πλεονεκτική θέση.

Αυτή η έρευνα συνδυάζει τις αρχειακές πληροφορίες για το Άργος, με γενικές θεωρίες και απόψεις για τα συστατικά της πόλης και επανασκιαγραφεί την αφήγησή της υπό τους όρους του παλίμψηστου και της υπερβατικής κειμενικότητας. Πολυποίκιλες αναγνώσεις τροφοδότησαν την προσπάθεια αυτή με τα υλικά και τα εργαλεία που μας οδήγησαν συνειδητά ή ασυνειδητά πιο κοντά σε αυτό που επιθυμούσαμε στην αποκρυπτογράφηση των πολυσχιδών σχέσεων που συνθέτουν αρχικά τις πρώτες οικιστικές εγκαταστάσεις, τα μετέπειτα χωριά έως και αυτό που ορίζουμε σήμερα ως αστικό.

Εκ πρώτης όψεως πρόκειται για ένα χριστιανικό χειρόγραφο προσευχής του Μεσαίωνα. Ειδικοί με κατάλληλα μέσα αποκάλυψαν πως εμπεριέχεται κάτω από το κείμενο της επιφάνειας ένα επεξηγηματικό κείμενο του 3^{ου} μ. Χ. αιώνα που αφορούσε μια δουλειά του φιλοσόφου Αριστοτέλη η οποία συντάχθηκε περί το 350 π.Χ. Έγινε διακριτό επίσης εδάφιο στο συγκεκριμένο παλίμψηστο με ανέκδοτες θεωρίες του μαθηματικού Αρχιμήδη και του πολιτικού και στρατηγού Υπερείδη που χρονολογούνται στον 4^ο π.Χ. αιώνα.

<http://news.nationalgeographic.com/news/2007/04/070426-aristotle-book.html>

1.2 Εργαλεία ανάγνωσης της πόλης

1.2.1 Η πόλη ως παλίμψηστο

Στο εκάστοτε χρονικό παρόν της πόλης ενυπάρχουν παρελθούσες στιγμές και μορφές της, προβολές των προηγούμενων οικήσεων της και σαν αναπόσπαστο κομμάτι οι μνήμες της. Οι επάλληλες αυτές γραφές των προηγούμενων οικήσεων που αποτυπώνονται στο σύγχρονο ιστό μιας πόλης προσιδιάζονται απόλυτα με τον όρο του παλίμψηστου.

«Ένα παλίμψηστο αποτελεί μια περγαμινή από την οποία έξυσαν την πρώτη γραφή ώστε να χαράξουν μια άλλη, η οποία εντούτις δεν αποκρύπτει τελείως την πρώτη, έτσι ώστε να μπορεί να αναγνωσθεί λόγω της δια-φάνειας το παλιό κάτω από το νέο. Θα μπορούσε κανείς να αποκαλέσει επομένως παλίμψηστα, με τρόπο μεταφορικό, ή «υπερκείμενα», όλα εκείνα τα έργα που προήλθαν από ένα προηγούμενο έργο, μέσω μετασχηματισμού ή μίμησης»⁷

Με τον ορισμό για το παλίμψηστο, ο Genette εισάγει την έννοια της επανεγγραφής σε μια κοινή βάση μεμονωμένων και συχνά εννοιολογικά και χρονικά διαφοροποιημένων κειμένων. (Η μέθοδος αυτή εισήχθη και χρησιμοποιήθηκε ευρέως κατά τον 7^ο και 8^ο αιώνα, χάριν οικονομίας κυρίως του παπύρου αλλά συχνά και ως μέθοδος εξάλειψης από τους μοναχούς παλαιότερων “παγανιστικών” κειμένων και αντικατάστασή τους από κείμενα που άρμοζαν στη νέα θρησκευτική ιδεολογία.)

Οι νέες γραφές είναι σύνηθες να επιτρέπουν στον αναγνώστη τη θέαση παλαιότερων γραφών. Τα παλαιά ίχνη συνυπάρχουν κάθε φορά με τα νεότερα κι αποδεικνύουν την ύπαρξη πρότερων καταγραφών. *“Το ίχνος αναγνωρίζεται ως προερχόμενο από το παρελθόν, ως αποτέλεσμα άρα τεκμήριο της ύπαρξης του παρελθόντος.”⁸* Οι επάλληλες γραφές σε καλούν να διακρίνεις και να αποκωδικοποιήσεις τα προηγούμενα στρώματα χάριν στην ιδιότητα της δια-φάνειας. Ο όγκος όλων των στρωμάτων που προϋπήρξαν - διακριτών ή μη στην τελική επιφάνεια του κειμένου - αποτελεί το παλίμψηστο. Ο Genette αφήνει επίσης να εννοηθεί πως η επιφάνεια, μετά την τελευταία κάθε φορά εγγραφή, λειτουργεί σαν ένα τέλειο όλον που έχει προκύψει από διαρκείς μετασχηματισμούς, απαλείψεις, επανεγγραφές, αλληλεπικαλύψεις και αναιρέσεις. Την αντίληψή της τελικής επιφάνειας ως ολοκληρωμένο προϊόν δεν αναιρεί φυσικά η άγνοια ως προς το πότε και με ποια αλληλουχία προέκυψε κάθε στρώμα της. Αν - μέσα από τις υπόνοιες του ορισμού - αναλογιστούμε μεταφορικά τον τρόπο γραφής και μετέπειτα ανάγνωσης ενός κειμένου - που εμπεριέχει αποσπάσματα, θεωρίες και ιδέες άλλων κειμένων - υπό όρους παλίμψηστου, το ενδιαφέρον έγκειται στο γεγονός ότι ανάλογα με το ποιος είναι ο αναγνώστης - μελετητής και ποια η μέθοδος που χρησιμοποιεί, οδηγείται σε μοναδικά κάθε φορά αποτελέσματα ερμηνείας του κειμένου και της στρωματογραφίας που το συνοδεύει. Στη φιλολογική έρευνα αυτή η διαδικασία ανάλυσης των κειμένων και ανίχνευσης των συστατικών του μερών αποκαλείται *“θεωρία του παλίμψηστου”*.

1.2.2 Η υπερβατική κειμενικότητα (transcendence textuelle) του Genette

Σε άμεση συνάφεια με τη θεωρία του παλίμψηστου βρίσκονται οι απόψεις του Genette για την υπερβατική κειμενικότητα στο πεδίο της λογοτεχνίας, η οποία πραγματεύεται τις σχέσεις περιέχοντος και περιεχομένου, προερχομένου και μετα-παραγομένου που αναπτύσσονται μεταξύ κειμένων και genre. (Η λέξη “genre” προέρχεται από τη γαλλική λέξη - και απώτερα από τη λατινική - για το “είδος” ή την “τάξη”. Ο όρος χρησιμοποιείται ευρέως στη ρητορική, τη λογοτεχνική θεωρία, τη θεωρία των επικοινωνιακών μέσων και πιο πρόσφατα στη γλωσσολογία για να αναφέρεται σε ένα ιδιαίτερο τύπο “κειμένου”). Αναγνωρίζεται η ύπαρξη διαδοχικών επιστρώσεων στη δομή ενός λογοτεχνικού κειμένου και καθορίζονται οι τρόποι με τους οποίους αλληλενεργούν τα επιμέρους “κείμενα” που το αποτελούν σύμφωνα με τους πέντε τύπους αλληλεπίδρασης που αναλύονται παρακάτω. Στην υπερβατική κειμενικότητα επομένως μπορεί να αποδοθεί σημειωτικός χαρακτήρας. (Να αναφέρουμε εδώ, πως η σημειωτική, η οποία θεωρείται κυρίως ως “ένας τρόπος ανάλυσης κειμένων μεταξύ άλλων”⁹ και πρωτοεισήχθη από τη Julia Kristeva, συνδέθηκε πρωταρχικά με μεταστρουκτουραλιστικές θεωρίες. Αν κι ο Saussure τόνισε τη σημασία της σχέσης των σημείων μεταξύ τους, μια από τις αδυναμίες της στρουκτουραλιστικής σημειωτικής είναι η τάση της να χειρίζεται τα επί μέρους κείμενα ως διακριτές, κλειστές οντότητες και να επικεντρώνεται αποκλειστικά στις εσωτερικές τους δομές. Αυτή την αδυναμία ήρθε να διορθώσει η μεταστρουκτουραλιστική θεωρία. Σύμφωνα με αυτή, κάθε κείμενο επικοινωνιακού μέσου υπάρχει σε σχέση με άλλα.)¹⁰ Η έννοια του κειμένου ή του genre στην παρούσα θεωρία είναι διευρυμένη σε τέτοιο βαθμό – πέρα δηλαδή από τα όρια της λογοτεχνίας - που μπορεί κάλλιστα να μεταφερθεί και στο σώμα μιας πόλης, στη στρωματογραφία που ενσωματώνει ο αστικός της χώρος.

“Η σχέση ταυτόχρονης παρουσίας δύο ή περισσοτέρων κειμένων δηλαδή, όπως συμβαίνει και συχνότερα, η αναγνώριση της παρουσίας ενός κειμένου μέσα σε ένα άλλο”, ορίζεται από την κειμενική σχέση της ενδοκειμενικότητας.¹¹ Η ενδοκειμενικότητα είναι πιθανόν να περιλαμβάνει αποσπάσματα με επίσημη παραπομπή στην προέλευσή τους, υπαινιγμούς σε κάποιο άλλο κείμενο χωρίς σαφή αναφορά σε αυτό ή ακόμη και λογοκλοπές με παντελή έλλειψη των στοιχείων ταυτότητας του αρχικού κειμένου. Σχέσεις ενδοκειμενικότητας είναι διακριτές και μέσα στις αστικές δομές μιας πόλης. Συχνά, σύνολα ή κτιριακές μονάδες που ανήκουν στο παρελθόν, επανεγγράφονται σε κάθε επόμενο ιστορικό περιβάλλον – με άλλοτε εμφανή και άλλοτε δυσδιάκριτη την περίοδο γέννησής τους.

ι. Στις υποσημειώσεις αυτές, λέξεις όπως κείμενο και αναγνώστης χρησιμοποιούνται ως γενικοί όροι που αφορούν οποιοδήποτε genre “κειμένου”, χωρίς να υπάρχει πρόθεση να δοθεί προνομιακή θέση στο γραπτό λόγο - λογοκεντρισμός.

Η παρακειμενικότητα αφορά *“τη σχέση μεταξύ ενός κειμένου και του “παρακειμένου” του, αυτού δηλαδή που περιβάλλει το κύριο τμήμα του κειμένου”*. Το παρακείμενο βοηθά στο να κατευθύνει και να ελέγξει την αντιληπτική ικανότητα του αναγνώστη. Περιλαμβάνει στοιχεία όπως οι τίτλοι, οι επικεφαλίδες, οι πρόλογοι, οι λεζάντες, οι υποσημειώσεις, οι εικονογραφήσεις και οι αφιερώσεις. Μπορεί βέβαια να αποτελείται κι από στοιχεία συνοδευτικά του κυρίως κειμένου, όπως συνεντεύξεις, ιδιωτική αλληλογραφία ή κριτικές.¹²

Αντίστοιχα, υπάρχουν παρακείμενα όχι μόνο στη λογοτεχνία αλλά και μέσα στην πόλη, π.χ. η αρχιτεκτονική των αστικών συντελεστών - όπως αυτή διαμορφώθηκε κατά τις παρελθούσες στιγμές- ή ακόμη και οι γεωγραφικοί σχηματισμοί του τοπίου. Καθετί που έρχεται να προστεθεί και κάθε μετατροπή ή αφαίρεση που προβλέπεται να γίνει είναι σαφές πως επηρεάζεται ή ακόμη και υποκινείται από το περιβάλλον στο οποίο θα λάβει χώρα – δηλαδή από τα παρακείμενα. Μια τέτοια σχέση μπορεί να εκφράζεται και με την επαναστατική εγκαθίδρυση μιας νέας κατάστασης που παρεκκλίνει από τα παρακείμενα. *“Υπάρχουν έργα που εκφράζουν τη θέσπιση καινούργιων θεσμών, είναι τα σημάδια καινούριων εποχών στην ιστορία της πόλης...”*¹³

Η μετακειμενικότητα περιγράφει την ρητή ή άρρητη αναφορά ενός κειμένου σε άλλο κείμενο.¹⁴ Ο Genette θεωρεί πως μέσω της μετακειμενικής σχέσης μπορεί ένα κείμενο Α να ενοποιηθεί με ένα άλλο κείμενο Β, συχνά μέσω κριτικού σχολιασμού του Β από το Α. Δεν θεωρείται απαραίτητο στο Α να συμπεριλαμβάνονται αποσπάσματα ή ξεκάθαρες αναφορές στο Β. Μια ανάλογη σχέση συναντούμε και στην αρχιτεκτονική στην ύπαρξη των προ-τύπων. Νέες δομές εμφανίζονται, έχοντας όμως αναφορές σε προϋπάρχοντες τύπους. Άλλοτε οι καινούριες δομές αποτελούν προϊόντα κριτικής των προηγούμενων τύπων κι άλλοτε μετεξελίξεις αυτών. Το σημαντικό είναι πως δεν είναι πάντοτε έκδηλο το πλαίσιο αναφοράς στο οποίο βασίζονται οι νέοι τύποι.

Η επόμενη κειμενική σχέση, η αρχικειμενικότητα *“δηλώνει το είδος “genre” στο οποίο ανήκει το έργο. Η αντίληψη του “είδους” προσανατολίζει και προσδιορίζει τον ορίζοντα αναμονής του αναγνώστη και άρα την πρόσληψη του έργου.”*¹⁵ Η αρχικειμενικότητα έχει ταξινομικό χαρακτήρα και υπό αυτόν εκδηλώνεται και στον τομέα της αρχιτεκτονικής. Μεμονωμένα κτίρια και σύνολα κτιρίων που ανήκουν σε συγκεκριμένη κατηγορία – π.χ. εγκαταστάσεις εκπαίδευσης ή κατοίκησης εργατικών οικογενειών- φέρουν διακριτικά, χαρακτηριστικά της κατηγορίας τους. Μεγάλη είναι η ομοιότητα των αρχικειμενικών σχέσεων με την ύπαρξη τύπων και αναφορών των ενδοκειμενικών σχέσεων.

Η τελευταία και εξαιρετικά σημαντική εννοιολογικά - για την παρούσα έρευνα - κατηγορία, αυτή της υπερκειμενικότητας (hypertextuality) είναι *“η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ ενός κειμένου - υπερκειμένου - και του προηγούμενου - υποκειμένου- επί του οποίου στηρίζεται, αλλά το οποίο μεταβάλλει, μετατρέπει, επεξεργάζεται ή επεκτείνει”*.¹⁶

Για τον Genette όλα τα κείμενα θεωρούνται υπερκείμενα, βασίζονται δηλαδή σε προϋπάρχοντα κείμενα. Υπενθυμίζει όμως στον αναγνώστη πως είναι εξίσου σημαντικό να μελετά το υπερκείμενο για την εαυτή σημασία του, όσο και για την αξία της σχέσης του με το υποκείμενο. Με παρόμοιο τρόπο, κανένα τμήμα της πόλης δεν είναι προϊόν παρθενογένεσης. Ακόμη και οι πρωταρχικές της δομές μιμούνται τη φύση και βασίζονται σε φανταστικές ιδέες, γεννιούνται από ένα υποκείμενο. Ακολουθούν αέναες μεταλλάξεις των πρώτων αυτών τύπων, επαναπροσδιορισμοί τους και ανατροφοδότηση τους με νέα νοήματα – με αναθεωρημένα δηλαδή υποκείμενα. Απαραίτητη κρίνεται όμως η μελέτη των αναθεωρημένων δομών αλλά και των σχέσεων που οδήγησαν στην παραγωγή τους - και των υπερκειμένων δηλαδή - αλλά και των σχέσεων τους με τα υποκείμενα.

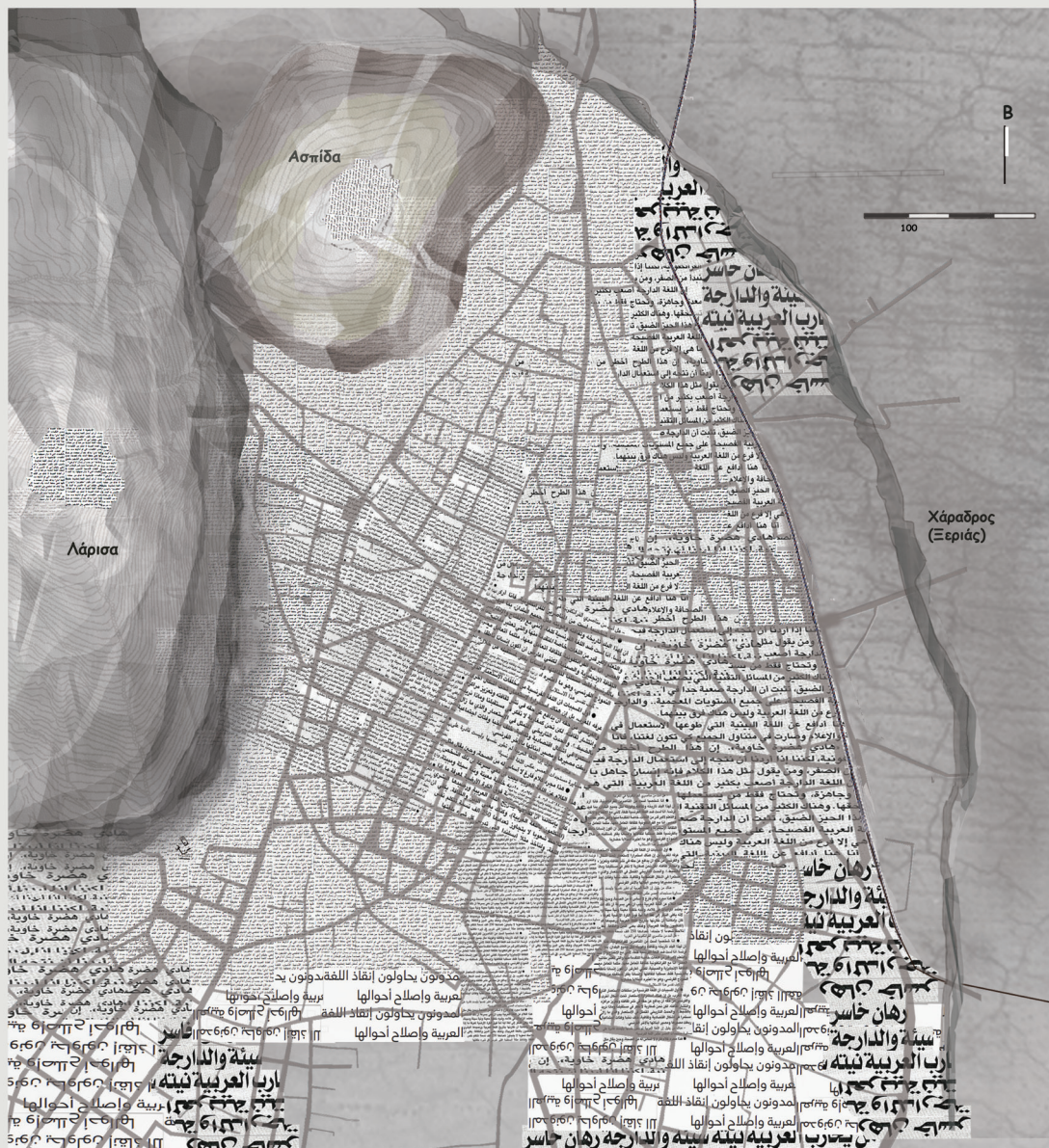
Είναι προφανές πως οι σχέσεις της υπερβατικής κειμενικότητας είναι ικανές να καθορίσουν την πολύπλοκη δομή, τόσο ενός κειμένου όσο και της πόλης. Δεν συναντώνονται συνήθως μεμονωμένες αλλά σε συνδυασμό, υφαίνοντας έναν πολυδαίδαλο ιστό. Ένα παλίμψηστο που μπορεί να παραλληλιστεί με τη στοίβα από τα επάλληλα ριζόχαρτα ανάλυσης που κείτονται στο γραφείο ενός αρχιτέκτονα. Κάθε στρώμα φιλοξενεί σχέσεις ανάμεσα στα στοιχεία που το αποτελούν αλλά παράλληλα κρύβει σχέσεις με στοιχεία των υποστρωμάτων του ή των ριζόχαρτων που το επικάλυψαν. Το σύνολο αυτών των συσσωρευμένων νοηματικών στρωμάτων αποτελούν ένα μηχανισμό μνήμης.

1.2.3 Η συλλογική μνήμη

Στο παλίμψηστο της πόλης, στα θραύσματα των παρελθουσών στιγμών που συνθέτουν το σώμα της, βρίσκονται εγκιβωτισμένα νοήματα. Ο ίδιος ο γεωγραφικός χώρος, αλλά και κάθε αστικός συντελεστής, εμποτίζεται ανά περίοδο και ανά στιγμή με κρυμμένες αξίες. Αξίες άλλοτε πλασμένες από τη φαντασία κι άλλοτε επιβεβλημένες από άρχουσες ιδεολογίες ή από την αυθόρμητη κοινωνική σκέψη. Ο τόπος αυτών των κοινά αναγνωρίσιμων νοημάτων είναι η συλλογική μνήμη.¹⁷ Στη μνήμη περνά κάθε γεγονός με το που συμβαίνει αφού πρώτα φιλτραριστεί και αξιολογηθεί βάσει των προσωπικών προσλαμβανουσών που έχει συγκεντρώσει στη ζωή του ο κάθε παρατηρητής.

“Η πόλη φτιάχνεται ως εκείνο το δίκτυο σχέσεων, χωρικών και χρονικών που εκδηλώνουν τις κοινωνικές σχέσεις ως γεγονότα. Και της πόλης η διάρκεια δεν βρίσκεται στις υλικές παρουσίες των ανθρωπίνων έργων αλλά στο γεγονός ότι κάποιοι αναγνωρίζουν σε αυτά τα έργα μια επανάληψη, μια επιβεβαίωση ενός παρελθόντος που έχει γι’ αυτούς νόημα.”¹⁸

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η συλλογική μνήμη, για το Σταυρίδη, είναι ο μηχανισμός που ιδρύει το χώρο. Η κοινή μνήμη της κοινότητας - συλλογική μνήμη - τελείται “με το που γυρίσουμε την πλάτη”¹⁹ συσχετίζοντας το χωρικό παρόν με τις νοηματοδοτήσεις των ιστορικών στιγμών και όχι με τα υλικά απομεινάρια του παρελθόντος. *“καθώς τα γεγονότα χαράζονται στη μνήμη, καινούρια γεγονότα συμβαίνουν στην πόλη...οι μεγάλες ιδέες διατρέχουν την ιστορία των πόλεων και τη διαμορφώνουν”*²⁰ Η συλλογική μνήμη είναι η προβολή όλων αυτών που το κοινωνικό σύνολο επιλέγει να μην ξεχάσει και που προσπαθεί μετέπειτα να παρουσιάσει *“μεταφορικά κ μετωπικά μέσα στα διάφορα σύγχρονα περιβάλλοντα.”*²¹ Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι η πόλη *“ως το εκάστοτε περιέχον του κατοικείν”*²² και των σχέσεων που καθόρισαν την αρχιτεκτονική του κατοικείν. Κάθε παρόν της πόλης συσσωρεύει στη δομή του τις έννοιες και τις χωρικές πραγματικότητες του παρελθόντος, που η συλλογική μνήμη ανέδειξε ως σημαντικές για τη σύσταση του επερχόμενου παρόντος της. *“Η συλλογική μνήμη ενός τόπου συγκροτείται από τα στοιχεία που αντιστέκονται στις φθορές και τις αλλαγές που επιφέρει ο χρόνος τόσο στο φυσικό όσο και στο αστικό τοπίο”.*²³ Η πόλη – ως δίκτυο χρονικών σχέσεων - έχει διάρκεια και η τέλεσή της ανά περίοδο συντελείται με διαφορετικούς κάθε φορά όρους, σύμφωνα με το κοινωνικό πλαίσιο. Η αρχιτεκτονική της πόλης επομένως είναι άμεσα συνυφασμένη με τη συλλογική μνήμη. Ιστορικά η αρχιτεκτονική της πόλης ενσωμάτωνε τη συλλογική μνήμη. *“Η πόλη μπορεί να προσεταιριστεί υπάρχουσες σημασίες, πολιτικές, θρησκευτικές, φιλοσοφικές. Τις ιδιοποιείται και τις εκθέτει μέσω – ή με τη φωνή – των κτιρίων, των μνημείων των δρόμων, των πλατειών αλλά και των κενών χώρων.”*²⁴

Γραφική απεικόνιση της περιοχής μελέτης και της σχέσης μεταξύ των τμημάτων-κειμένων της πόλης. Στη μελέτη περιλαμβάνονται οι περιοχές με το μοτίβο εφημερίδας. Οι παλαιότερα κατοικημένες αποτυπώνονται με πυκνότερη και μικρότερης γραμματοσειράς γραφή ενώ οι νεότερες με αραιότερη και μεγαλύτερης γραμματοσειράς γραφή.

1.3 Επάλληλες εγγραφές στο σώμα της πόλης του Άργους

1.3.1 Ανάγνωση της πόλης του Άργους ως ένα υπερβατικό κείμενο-παλίμψηστο

Σύμφωνα με τις αρχικές μας επιδιώξεις η πόλη του Άργους θα αποτελέσει το κείμενο κι εμείς ως αναγνώστες θα κληθούμε βάσει της θεωρίας του παλίμψηστου και της υπερβατικής κειμενικότητας να διακρίνουμε τις αφηγήσεις που τη συνιστούν. Οι αμέτρητοι φλοιοί εγκαταστάσεων και διαρκών αστικών μεταβολών καθιστούν το Άργος κατάλληλο *genre*.

Στις αρχαιολογικές τομές και σε κάθε δια-φανές σημείο της χωρικότητάς του διακρίνονται παρελθούσες καταγραφές υπό μορφή ιχνών κλιμακούμενης έντασης – αντίστοιχων με αυτών στην επιφάνεια μιας περγαμηνής. Πρόκειται επομένως για αντιπροσωπευτικό παράδειγμα διαδοχικών επανεγγραφών μέσα στο χώρο κατά τη διέλευση του χρόνου.

Η έρευνα αυτή θα είναι μια βουτιά στο χρονικό βάθος της πόλης του Άργους. Εκεί θα βρεθούν οι κειμενικές σχέσεις που μορφοποίησαν το χώρο της πόλης ανά περίοδο, όπως αυτές διαμορφώθηκαν από τη συλλογική μνήμη. Από υποκειμενική σκοπιά, θα ανιχνευτούν και θα ερμηνευτούν οι προηγούμενες γραφές της πόλης. Το ξεκίνημα γίνεται με τον σχηματισμό της πρωτό-πολης η οποία γεννήθηκε βάσει μυθικών καθοδηγήσεων και παρακείμενων συλλογικών αναγνωρίσεων. Ακολουθεί η εισαγωγή μιας νέας θρησκείας, του χριστιανισμού, που ενσωμάτωσε ή απέρριψε στοιχεία των παγανιστικών ιδεωδών, με σκοπό την αναμόρφωση της κοινωνίας. Η οθωμανική κατάκτηση της πόλης αρκετά αργότερα, με την εγγραφή μιας νέας κατάστασης, λειτουργεί ως παράλληλο κείμενο στο προηγούμενο αστικό περιβάλλον της πόλης. Καταστροφές και πληθυσμιακές αλλαγές επέρχονται και σβήνουν γραμμές του αστικού ιστού. Η Καποδιστριακή πόλη εμφανίζεται τότε και επιδιώκει με την έντονη γραφή της να μεταβάλλει τα διάφορα υποκείμενα της πόλης.

Η συλλογική μνήμη καθορίζει την άρχουσα δύναμη σε κάθε στρώμα του χωρικού και χρονικού παλίμψηστου της πόλης. Ως επακόλουθο, “κατασκευάζει” κάθε στιγμή το πνεύμα του τόπου (*genius loci*) *“Το g.l. είναι μια ρωμαϊκή έννοια. Αρχαίες ρωμαϊκές δοξασίες απέδιδαν σε κάθε ον ένα δικό του genius που καθόριζε τον χαρακτήρα ή την ουσία του. Η έννοια του genius έχει σχέση με τον δαίμονα των Ελλήνων. Πρόκειται για το χαρακτήρα του τόπου, ο οποίος εξαρτάται από το χρόνο, αλλάζει με τις εποχές, την ώρα της ημέρας, τον καιρό κτλ.”*²⁵ Η συλλογική μνήμη είναι επίσης υπεύθυνη για την προστασία και τη συντήρηση του *genius loci* αφού τελεί την προϋπόθεση που ο Norberg-Schulz θέτει, να *“συγκεκριμενοποιεί την ουσία του -genius loci- σε διαρκώς νέα ιστορικά πλαίσια.”*²⁶

Καθώς το πνεύμα του τόπου παίρνει διαφορετικά νοήματα, σύμφωνα με τις τάσεις τις συλλογικής μνήμης, διαμορφώνει και την ταυτότητα του τόπου. *“...η αξία της ιστορίας ως συλλογικής μνήμης, με άλλα λόγια ως σχέσης του κοινωνικού συνόλου με τον τόπο και με την ιδέα του τόπου, θα μας βοηθήσει να καταλάβουμε τη σημασία της δομής της πόλης, της ατομικότητάς της και της αρχιτεκτονικής της που είναι η μορφή συτής της ατομικότητας”* ²⁷

Από τη σχέση της συλλογικής μνήμης με την ταυτότητα του τόπου συμπεραίνουμε πως τα στοιχεία που ταυτοποιούν τον τόπο με αυτά που ταυτοποιούν το άτομο είναι στενά συνδεδεμένα. *(“Ταυτόν” είναι αυτό που παραμένει ίδιο ως προς τον εαυτό του. Αυτό που δεν αλλάζει. Ταυτότητα επομένως θεωρείται ότι συμπυκνώνει τα σταθερά γνωρίσματά του.)* ²⁸ Επομένως ένας τόπος διαχρονικά νοηματοδοτούμενος από τους ανθρώπους και τη φύση, όπως το Άργος, συγκεντρώνει πολλαπλές ταυτότητες. Τα γνωρίσματα και οι σταθερές από προηγούμενες περιόδους ορίζουν την ταυτότητά του Άργους στο σήμερα. *“...τα στοιχεία που αντιστέκονται στις φθορές και τις αλλαγές που επιφέρει ο χρόνος...δίνουν το ιδιαίτερο νόημα του κάθε τόπου σε κάθε εποχή.”* ²⁹

1.3.2 Στοιχεία για το Άργος

Το Άργος θα αποτελέσει την περιοχή μελέτης της έρευνάς μας, οπότε ορισμένα εισαγωγικά στοιχεία θα βοηθήσουν ώστε να έχουμε καλύτερη αντίληψη της θέσης αυτής.

Η περιοχή - της σημερινής πόλης - του Άργους γνώρισε την πρώτη ανθρώπινη εγκατάσταση στο τέλος της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ. Εκ τότε κατοικήθηκε αδιάλειπτα, κτιζόμενη ξανά και ξανά στην ίδια γεωγραφική θέση που κατέχει μέχρι σήμερα. Στις βιβλιογραφικές πηγές αναφέρεται ως η αρχαιότερη, συνεχώς κατοικούμενη πόλη της Ελλάδος και μία από τις αρχαιότερες της Ευρώπης. Δύο λόφοι, ο χαμηλός και στρογγυλός λόφος της Ασπίδας (ή Δειράδος) (84 μ.) στα βόρεια και το απότομο ύψωμα της Λάρισας (289 μ.) στα δυτικά αποτελούν το κλειστό ΒΔ όριο της πόλης, η οποία στα ανατολικά περιβάλλεται από τον άνυδρο συνήθως σήμερα, ποταμό Χάραδρο (Ξεριά).³⁰ Στο νότο και σε κοντινή απόσταση από την πόλη ανοίγεται ο Αργολικός κόλπος. Το Άργος βρίσκεται στο νομό Αργολίδος, στην εύφορη Αργολική πεδιάδα και “εν έτει” 2012 ανήκει στον Καλλικρατικό δήμο Άργους - Μυκηνών.

Ο αργολικός κόλπος.
Προσδιορισμός της
θέσης του Άργους σε
σχέση με τους γύρω
οικισμούς.

Βιβλιογραφία : Εισαγωγή

1.1 Έναυσμα/ Επιδιώξεις/ Μέθοδος/Πηγές

1. <http://el.wiktionary.org/wiki/pastiche> (προσπελάστηκε 10/12/2011)
2. Τζιόβας, Δ. Μετά την αισθητική, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1987
3. Southall, A. The City in Time and Space, Cambridge University Press, United Kingdom 1998
4. Δεσποτόπουλος, Ι. Η Ιδεολογική δομή των πόλεων, Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, 1997
5. Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, μετάφραση Πετρίδου Β. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
6. G. Genette, Figures III, Seuil, Paris, 1999

1.2 Εργασία ανάγνωσης της πόλης

1.2.1 Η πόλη ως παλίμψηστο

7. Girard Genette, Palimpsests-literature in the second degree, Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1997
8. Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006

1.2.2 Η υπερβατική κειμενικότητα (transcendence textuelle) του Genette

9. Deacon, D. Researching communications, Arnold, London, 1999
10. Chandler, D. Semiotics for Beginners, 1994 [πηγή: <http://www.aber.ac.uk/~dgc/semiotic.html> (προσπελάστηκε: 20/07/2011)]
11. Girard Genette, Palimpsests-literature in the second degree, Translated by Channa Newman and Claude Doubinsky, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1997
12. Genette, G. Paratexts: Thresholds of Interpretation. Translated by Jane E. Lewin, University of Nebraska Press, Lincoln NE and London, 1997
13. βλέπε 5.
14. βλέπε 11.
15. βλέπε 11.
16. βλέπε 12.

1.2.3 Συλλογική μνήμη

17. Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
18. Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006 βάσει των θεωριών του M. de Certeau
19. Halbwachs, M. Collective Memory (Heritage of Sociology Series), edited translated and with an introduction by Lewis A. Coser, the university of Chicago press, London, 1992
20. Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
21. βλέπε 19.
22. Lefevre, H. Διακαίωμα στην πόλη, Χώρος και πολιτική, Εκδόσεις Κουκίδα, 1977
23. βλέπε 20.
24. βλέπε 22.

1.3 Επάλληλες εγγραφές στο σώμα της πόλης του Άργους

1.3.1 Ανάγνωση της πόλης του Άργους ως ένα υπερβατικό κείμενο - παλίμψηστο

25. Norberg - Schulz, C. μετάφραση: Φραγκόπουλος Μ. Genius loci , Το πνεύμα του τόπου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 2009
26. βλέπε 25.
27. Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
28. Σταυρίδης, Σ. Από την πόλη σκηνή στην πόλη οθόνη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2007
29. βλέπε 27.

1.3.2 Στοιχεία για το Άργος

30. Λαμπρινουδάκης, Β.Κ. Αργολίδα, Αρχαιολογικοί χώροι και Μουσεία, Μυκήνες-Ηραίο-Άργος-Τύρινθα-Ναύπλιο-Επίδαυρος, εκδόσεις «Απόλλων»

2.0 Μύθος: Προέλευση της Πρωτοπόλης

2.1 Άργος: Ο μύθος του « Πίθου των Δαναΐδων»

Οι Δαναΐδες, κόρες του βασιλιά του Άργους Δαναού, καταδικάστηκαν μετά τον θάνατό τους και την κάθοδό τους στον Άδη, να μεταφέρουν με ένα τρύπιο κόσκινο και να ρίχνουν αιώνια νερό σε ένα πιθάρι με τρύπες («τετρημένον πίθον») ¹ Κατά τον Πλάτωνα το κόσκινο συμβολίζει την ψυχή των ανόητων που δεν μπόρεσε να συγκρατήσει το περιεχόμενό της εξαιτίας της λήθης και φυσικά το αποτέλεσμα είναι η κενότητα ενός τρύπιου πιθαριού. ² Εξυψώνεται δηλαδή η συλλογική μνήμη ως υπεύθυνη για τη νοηματοδότηση της ψυχής και κατ' επέκταση της ζωής. Χωρίς αυτή καταδικαζόμαστε σε μια αέναη εργασία χωρίς αποτέλεσμα. Ο μύθος αναδεικνύεται ως υποστηρικτής της ατομικής και συλλογικής μνήμης. Ερευνώντας την περίπτωση του Άργους, ο μύθος εντοπίστηκε και ως καταγωγικός παράγοντας της συλλογικής μνήμης αλλά και της ίδιας της οικιστικής συγκέντρωσης. ³ Ακολουθώντας, θα αναλύσουμε το ρόλο του μύθου στο σχηματισμό της πρωτόπολης.

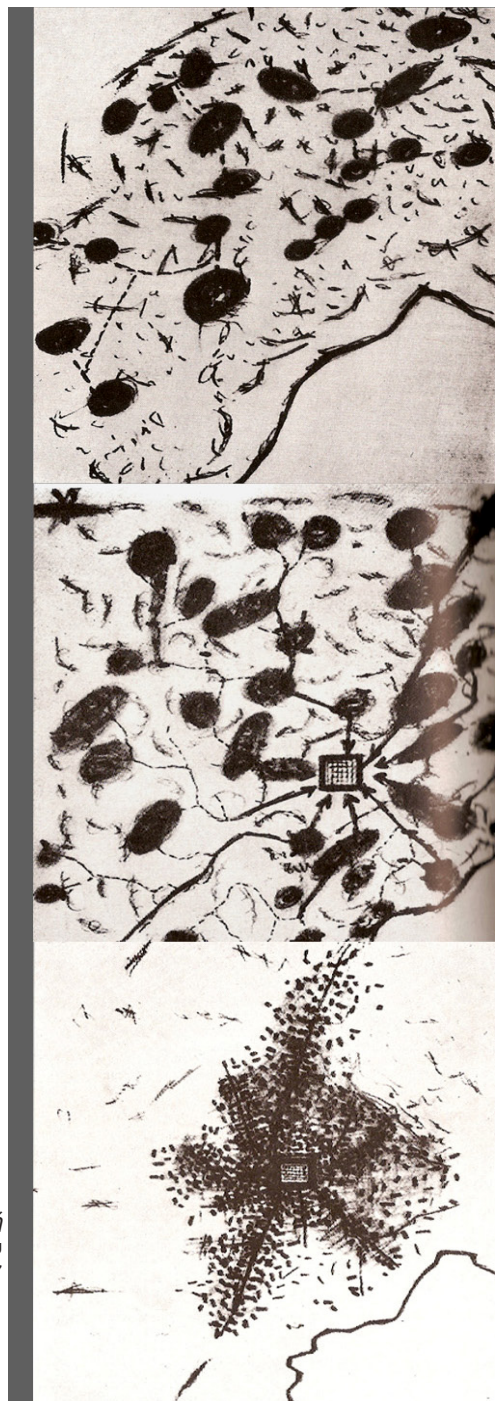
"Οι Δαναΐδες" (1903).
Πίνακας του Τζον
Γουίλιαμ Γουότερχαουζ,
προραφηλικής
τεχνοτροπίας.

“Η γεωργία συνδέει τον άνθρωπο με τη γη και οδηγεί σε εγκατάσταση ανθρώπων και ζώων στον “οίκο”- σπίτι. Ξεκινά η ανταλλαγή προϊόντων ανάμεσα στα αγροκτήματα.”⁴

“Η αύξηση της παραγωγής διαφοροποιεί τις ανταλλαγές. Οριοθετείται ένας χώρος διαχωρισμένος από την αόριστη χαώδη φύση. Δημιουργείται η ιδεολογικοποιημένη “αγορά”.
ο πυρήνας της πόλης.”⁴

“Αυξάνονται οι ανταλλαγές. Εξελίσσονται οι οικονομικές & οι διαπροσωπικές σχέσεις. Ευνοείται έτσι η εγκατάσταση των ανθρώπων γύρω από την “αγορά”- εμπορική πλατεία. Δημιουργούνται συνοικισμοί γύρω από την αγορά. Είναι η πρώτη φάση δημιουργίας της πόλης.”⁴

Δεσποτόπουλος, Ι. Η *Ιδεολογική δομή των πόλεων*, Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, 1997

2.2 Ο μύθος γεννά την πόλη

2.2.1 ...ως σύστημα επικοινωνίας

Αν η πόλη αποτελεί ένα κείμενο που γράφτηκε και σβήστηκε, που μεταποιήθηκε και επανεγγράφηκε ξανά και ξανά μέσα στη διάρκεια της, μπορούμε να αναγνωρίσουμε ή καλύτερα να αναγνώσουμε μια αφήγηση κρυμμένη μέσα στο σώμα της. Η αφήγηση αναζητά τα σημεία που θα συντάξουν τον λόγο και θα εκφράσουν τα εγκιβωτισμένα νοήματα. Ο μύθος χρησιμοποιεί την αρχιτεκτονική ως γλώσσα και υπαγορεύει αυτή την αφήγηση, μετουσιώνεται δηλαδή ο ίδιος σε λόγο. Ο μύθος αποτελεί ένα σύστημα επικοινωνίας μέσα στην κοινωνία,⁵ ανάμεσα στους κατοίκους της πόλης και στην ιστορία της, ανάμεσα στην ιδεολογία για το παρελθόν, για το παρόν και για το μέλλον της πόλης.⁶ Οι μυθολογικές και οι ιδεολογικές διαστάσεις της πόλης συνθέτουν μια ποιότητα που αναφέρεται στην παρουσία της πόλης της ιστορίας της, δηλαδή την ιστορικότητά της. Για τους Ιουλία και Ιωσήφ Στεφάνου στην «περιγραφή της εικόνας της πόλης» για την ανάλυση και την ερμηνεία του μύθου, ως έλλογου στοιχείου του ανθρώπινου παράγοντα, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αναφορά στη λογοτεχνία καθώς και στην ποίηση, στην τέχνη, στη θρησκευτική, πολιτική και κοινωνική έκφραση της πόλης. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η ποιοτική αξιολόγηση της πόλης. Κι αφού λοιπόν *«ο μύθος είναι λόγος, οτιδήποτε ανάγεται στην ομιλία μπορεί να αποτελέσει μύθο. Με αυτή την έννοια, αν η σημειωτική, πέρα από το να είναι η επιστήμη των αναγνωρισμένων συστημάτων των σημείων, είναι και μια επιστήμη που ερευνά όλα τα πολιτιστικά φαινόμενα, σαν να ήταν συστήματα σημείων, τότε αναμφίβολα μπορεί να βρει εφαρμογή και στην αρχιτεκτονική.»*⁷ Η μυθολογία επομένως αποτελεί σημειωτική έννοια καθώς μια σχέση νοήματος και μορφής ορίζει το μύθο. Αν επανέλθουμε λοιπόν και επανεισάγουμε τη θεωρία του Genette εντοπίζουμε έντονη ομοιότητα ανάμεσα στη μυθολογία και την έγκλιση. (Η έγκλιση καλύπτει τους δύο κύριους μηχανισμούς που ρυθμίζουν τη ροή της αφηγηματικής πληροφορίας και τη μέθοδο παρουσίασης της: την απόσταση και την προοπτική.)⁸

2.2.2 ...ως συντελεστής μνήμης

Η έννοια της έγκλισης στην αφηγηματολογία αναφέρεται στους δυνατούς τρόπους και τις διαφορετικές οπτικές γωνίες με τις οποίες μπορούν να περιγραφούν τα δρώμενα.⁹ Με παρόμοιο τρόπο το μυθικό νόημα έχει άπειρα σημαίνοντα, άπειρους τρόπους με τους οποίους μπορεί να γίνει αντιληπτό. Όπως αναφέραμε – και παραπάνω - στη θεωρία του παλίμψηστου και στις κειμενικές σχέσεις ανάλογα με το ποιος είναι ο αναγνώστης - μελετητής και ποια η μέθοδος που χρησιμοποιεί, οδηγείται σε μοναδικά κάθε φορά αποτελέσματα ερμηνείας του κειμένου. Στην περίπτωση του μύθου, η δυνατότητα μετάλλαξης των νοημάτων είναι ακόμη πιο ευέλικτη. Πέρα από τις οπτικές του αναγνώστη, οι ίδιες οι μυθικές έννοιες αλλάζουν χροιά με την πάροδο του χρόνου. Μπορούν να δημιουργηθούν, να αλλοιωθούν ή ακόμη και να εξαφανιστούν καθώς βρίσκονται σε διαρκή συνομιλία με την ιστορία. Οι σκέψεις, οι επιθυμίες και οι πράξεις των κατοίκων της πόλης μέσα στο χρόνο και πάνω στον τόπο είναι αυτές που συνθέτουν τους μύθους και την ιστορία της.¹⁰ Είναι ακριβώς αυτή η σχέση που περιέγραψαν οι Στεφάνου και ανήγαγε σε σημειολογικούς όρους ο Μπαρτ, που συνδέει το μύθο με τις πολλαπλές πτυχές και υποκειμενικές ερμηνείες της πόλης ώστε να ορίσει το πνεύμα του τόπου της. Μέσω του μύθου νοηματοδοτείται ο τόπος του ανθρώπου, μέσω του μύθου διαβάζεται και σε τελική ανάλυση μέσω του μύθου γεννάται ο τόπος του ανθρώπου. *“Στη γένεση της πόλης δεν υπάρχει η επιθυμία κάποιου κυβερνήτη αλλά η σχέση με τη φύση κάτω από τη μορφή του μύθου.”*¹¹

Αν αναλογιστούμε πως το «νόημα» του τόπου συνίσταται στις σχέσεις του με άλλα αντικείμενα και είναι αποτέλεσμα του «συλλέγειν» φαίνεται πως ο παράγοντας του *genious loci* και η συλλογική μνήμη βρίσκονται σε αμφίδρομη σχέση. Γυρνώντας πίσω στην πρωτόπολη, η συνδρομή της μυθικής διάστασης είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς είναι αυτή που υφαίνει μια υποτιθέμενη κοινή μνήμη του συνόλου. Επινοεί δαίμονες και θεούς, ερμηνεύει φαινόμενα, συσχετίζει γεγονότα και ορίζει ένα εθιμικό δίκαιο. Πλάθει έναν κοινό καταγωγικό μύθο, που δένει τα μέλη με τον δεσμό του συλλογικού παρελθόντος άρα και του συλλογικού μέλλοντος. Καθορίζει τις σχέσεις των μελών, τον τρόπο εγκατάστασης και χωροθέτησης των λειτουργιών στο χώρο εγκατάστασης. *“Στην πορεία της εξέλιξης του πνεύματος αλλά και της κοινωνικής δομής του ο άνθρωπος δημιούργησε κατηγορίες θεμελιακών μύθων, όπως : μύθοι των πόλεων , του κυνηγιού, της καλλιέργειας της γης και της γονιμικής λατρείας, μύθοι πολεμικοί, τελετουργικοί ή θρησκευτικοί, διοίκησης τους κόσμους, της γνώσης που οδήγησε στη θρησκεία και απόκρυφοι μύθοι της γνώσης.”*¹² Δεν είναι τυχαίο που και η ίδια η μνήμη είχε θεοποιηθεί. Η θεά Μνημοσύνη κατείχε υψηλή θέση μιας και η μνήμη συντηρούσε την ύπαρξη σε μια εποχή με μόνο προφορική παράδοση.¹³ Σ’ αυτές τις πρώτες δομές κατοίκησης πρέπει να τονιστεί πως κυρίαρχος συνδετικός παράγοντας παραμένει κάτι ιερό και μυστηριώδες πάνω κι από τη φυσική επιβίωση. Χωρίς την ιερότητα ορισμένων χώρων η αρχαία πόλη δεν θα μεταφραζόταν σαν επίγειος παράδεισος από τους κατοίκους της και δεν θα νοηματοδοτούσε στον ίδιο βαθμό τη ζωή τους. Επίσης το ιερό πνεύμα κινητοποιούσε προς μια καλλιτεχνική κατεύθυνση και μια αρχιτεκτονική ανάπτυξη.

2.2.3 ...ως υποκινητής της πρώτης εγκατάστασης

Τα μυθικά υλικά υποκίνησαν την πρώτη ανθρώπινη εγκατάσταση, δημιουργώντας έναν επαρκώς νοηματοδοτημένο χώρο όπου θα μπορούσε το άτομο να ορίσει το πνεύμα του τόπου και κατ' επέκταση να αυτοπροσδιοριστεί. Σύμφωνα με τον Mumford οι απαρχές της πόλης, πριν να γίνει ένας οργανωμένος σχηματισμός κατοίκησης, υπήρξαν στις περιοδικές επιστροφές σε έναν συγκεκριμένο τόπο - που πέρα από τα φυσικά πλεονεκτήματά του - κατείχε και μια επιπλέον πνευματική υπόσταση. Οι ταφές είναι η πρώτη τάση προς τη μόνιμη εγκατάσταση για τους τότε διαρκώς μετακινούμενους λαούς. Οι χώροι ταφής λειτουργούσαν ως τοπόσημα στα οποία γυρνούσαν κατά τα διαλείμματα των μετακινήσεων για να κοινωνικοποιηθούν και για να εξευμενίσουν τα πνεύματα. Το κυνήγι τροφής δεν ευνοούσε την μόνιμη εγκατάσταση, αντίθετα με τους τάφους των προγόνων οι οποίοι λειτούργησαν ως πυρήνες για τη σύνταξη της πόλης. Ακόμη και το ίδιο το ενδιαίτημα γινόταν αντιληπτό ως η κοσμική απόδοση του κόσμου καθώς, όπως μυθολογούνταν, παρέμενε συνδεδεμένο με τα άστρα που περιστρέφονταν γύρω από αυτό και τη νοητή γραμμή που το διαπερνούσε ενώνοντας παράδεισο και κάτω κόσμο." Η προέλευση επομένως των πρώτων συγκεντρωμένων κατοικήσεων βρίσκεται στη μυθική δύναμη των ιερών χώρων, στην έλλογη δηλαδή επεξήγηση των φόβων και των αποριών με τη χρήση συμβολικών μορφών και στην επιθυμία των ανθρώπων να επικοινωνήσουν με τα θεία. *"Η πραγματική έμπνευση για την ίδρυση μιας πόλης ήταν η ανάγκη συναναστροφής με τους θεούς."*¹⁵ Το μύθο, υπό μορφή λόγου, μπορούμε να τον ταυτίσουμε επίσης και με την έννοια της αγοράς. Η αγορά είναι ένα επιπλέον συστατικό της πρωτόπολης χωρίς το οποίο δεν θα είχε επιτευχθεί ο σχηματισμός της. Οι άνθρωποι αναφέραμε πως γυρνούσαν ξανά στους χώρους των πατρογονικών ταφών για να τελέσουν θυσίες αλλά και για να επικοινωνήσουν μεταξύ τους. Ίσως ένα δέντρο ή μια πηγή με αρκετό χώρο γύρω τους ώστε πέρα από συζητήσεις να διεξάγονται και κοινωνικές εκδηλώσεις να ήταν η πρώτη μορφή της αγοράς. Ο Mumford υποστηρίζει πως για τους έλληνες μια αφορμή για το σχηματισμό πόλης ήταν και η διεύρυνση του κύκλου ομιλητών της αγοράς τους. Η μετέπειτα εξέλιξη της αγοράς με τη συγκέντρωση όλο και περισσότερων λειτουργιών - νόμο, διακυβέρνηση, εμπόριο, βιοτεχνία - σήμανε και την ανάπτυξη της πόλης.¹⁶

Πέρα φυσικά από τις μυθικές καταβολές, στο σχηματισμό των πρώτων ανθρώπινων συγκεντρώσεων δεν πρέπει να παραλείπουμε και τις πρακτικές ανάγκες που σχημάτισαν οικογένειες και φυλές σε ομάδες με βάση τη συλλογή τροφής. Όντας οργανωμένοι σε ομάδες μπορούσαν ευκολότερα να εξασφαλίσουν τροφή. Με την μόνιμη τους εγκατάσταση επίσης διευκόλυναν την παραγωγή από τη γη. Όταν ξεκίνησαν να καλλιεργούσαν το έδαφος, χρειαζόταν να παραμένουν εκεί για να το φροντίσουν και για να γευθούν τους καρπούς της προσπάθειάς τους. Συχνά και το χαρισματικό περιβάλλον μιας περιοχής υποκίνησε την επιθυμία της εγκατάστασης σε αυτή. Φυσικά στοιχεία που ευνοούσαν την επιβίωση, όπως η ύπαρξη νερού και το μικροκλίμα, ήταν καθοριστικοί παράγοντες. Η γεωμορφολογία όμως κάθε χώρου συνδέθηκε και αυτή με τον καταγωγικό μύθο της φυλής ή με ιερές δυνάμεις.

Το πνεύμα που μια περιοχή απέπνεε, άλλοτε βοηθούσε τους ανθρώπους να προσδιορίσουν τον εαυτό τους ζώντας σε αυτή κι άλλοτε ικανοποιούσε την ανάγκη για περίκλειση ή τη φιλοξενία των συμβολικών τους μορφών. *“ Οι μύθοι που αποτελούν υπόβαθρο του τόπου, είναι τόσο αληθινοί όσο οι πέτρες και οι λίμνες που βλέπουμε και αγγίζουμε. Πάνω στη γη είναι καταγεγραμμένη η ιστορία των ζωών και των πεπραγμένων των αθανάτων όντων από τους οποίους προερχόμαστε και τους οποίους έχουμε ως τελικό προορισμό.”*¹⁷ Η μυθική πλοκή γεννά την πρωτόπολη και με τις αφηγηματικές της μετατροπές καταφέρει να τη συντηρεί σε κάθε περίοδο που αυτή διανύει. Πρόκειται για μια προφορική διήγηση που είναι ατελής και που αλληλεπιδρά με το περιβάλλον και το κοινό που την αναγιγνώσκει. Ο μύθος αφουγκράζεται τις ανάγκες τους και επανασηματοδοτεί τα γεγονότα. Δανείζεται και δανείζει τις ζωές τους και το χώρο τους με νοήματα.

Ο ποταμός Ίναχος.
Χαλκογραφία C. Wordsworth,
1841

2.3 Πρώτη εγκατάσταση στο Άργος και οι αιώνες μέχρι τη δημιουργία της πόλης

Η γένεση του Άργους αποδίδεται στον Φωρωνέα, πρώτο βασιλιά αλλά και - το σημαντικότερο - πρώτο άνθρωπο στη γη μετά τον κατακλυσμό του Ινάχου, σημερινού ποταμού στα νοτιοδυτικά της πόλης.¹⁸ Ο Φωρωνέας δημιούργησε την πόλη του Άργους, το «Φωρωνικό άστυ», το οποίο θεωρείται η πρώτη πόλη του κόσμου. Κατά την παράδοση, πρώτος αυτός ανακάλυψε το πυρ, το οποίο και έκαψε διαρκώς στο ναό του Λυκείου Απόλλωνα, «Φωρωνέως πυρ».¹⁹

Σε μια προσπάθεια αποσυμβολοποίησης του παραπάνω μύθου, ο Zangger υποστηρίζει, πως ο μύθος του Ινάχου αναφέρει πως η αργολική πεδιάδα ήταν πλημμυρισμένη κατά την Πρώιμη εποχή του Χαλκού και οι άνθρωποι διασκορπισμένοι στα γύρω βουνά. Η θρυλούμενη συγκέντρωση των πληθυσμών επί Ινάχου τοποθετείται μετά τις πλημμύρες (μεταξύ 2800 και 2350 π.Χ.). Με αυτό τον τρόπο σκιαγραφείται η πρώτη οργανωμένη εγκατάσταση οικισμών στην περιοχή γύρω από ένα ποτάμι που τροφοδοτεί και καθορίζει τις δραστηριότητές τους. Ουσιαστικά πρόκειται για την έκφραση της τοπικής κοσμογονίας άμεσα συνδεδεμένης με το υγρό στοιχείο.²⁰

Χάρτης Αργολίδος.
Με πορτοκαλί σημειώνεται
το τμήμα του ποταμού
Ινάχου στο οποίο
σημειώθηκαν οι πρώτες
εγκαταστάσεις.
[http://upload.wikimedia.org/
wikipedia/commons/2/2d/
Map_of_Argolis.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/Map_of_Argolis.jpg)

2.3.1 Νεολιθική περίοδος

Να σημειωθεί, πως για το βοηθητικό υπόβαθρο του οδικού δικτύου χρησιμοποιήθηκε ως πηγή ο κτηματολογικός χάρτης του έτους 1989. Είναι πιθανό ορισμένοι δρόμοι στο Ν τμήμα της πόλης να μην έχουν ακόμη διανοιχθεί αλλά σύμφωνα με το τρέχον σχέδιο πόλεως προβλέπεται να κατασκευαστούν άμεσα.

Ο σκούρος κτιριακός όγκος που διακρίνεται στο κέντρο του χάρτη, αναπαριστά τους Στρατώνες του Καποδίστρια, οι οποίοι βρίσκονται στο σύγχρονο κέντρο της πόλης και εδώ χρησιμοποιούνται ως χαρακτηριστικό τοπόσημο για προσανατολισμό του αναγνώστη του χάρτη. Για τον ίδιο λόγο, σημειώνεται στο χάρτη η σιδηροδρομική γραμμή που διασχίζει την ανατολική πλευρά της πόλης του Άργους.

- ανεσκαμμένα οικοπέδα
- ▤ τείχη
- ▤ οικιστικά ίχνη
- = ταφικά λείψανα
- ▤ εργαστηριακές εγκαταστ.
- μνημειακά κατάλοιπα
- ευρήματα

Τα πρώτα ίχνη κατοίκησης στην περιοχή του Άργους – και μέσα στα όρια της περιοχής μελέτης - εντοπίζονται κατά τη **νεολιθική εποχή**. (Table ronde,18) Μετά τον κατακλυσμό της από τα νερά του Ινάχου, γεγονός που πέρα από το μύθο επιβεβαιώνεται και από την γεωλογική έρευνα, παρατηρούνται τα πρώτα δείγματα κατοίκησης στην περιοχή μελέτης. Περιορίζονται στο νότιο τμήμα της πόλης, στις υπώρειες του λόφου της Λάρισας και δεν έχουν ικανοποιητικό εύρος ώστε να βγουν συμπεράσματα για την οργάνωση του χώρου. Δεν έχουν βρεθεί ούτε και ταφικά κατάλοιπα. (Table ronde,57) Το σημαντικό είναι όμως, πως κατά αυτή την πρώτη εγκατάσταση έχουμε και τις πρώτες οικιστικές εγγραφές στο λόφο της Ασπίδας (Δειράδας), μετέπειτα ακρόπολης του Άργους. (Table ronde,18)

Στη διάρκεια της νεολιθικής, υπάρχουν ενδείξεις πως η αργολική πεδιάδα, λόγω της γεωφυσικής της διαμόρφωσης, πρέπει να αποτελούσε μια ενιαία πολιτιστική περιφέρεια. Η περιοχή του Άργους έπαιζε κομβικό ρόλο καθώς διέθετε συγκεκριμένες φυσικές εξόδους - γέφυρες προς τις γειτονικές επαρχίες όπως π.χ. τη σχετικά ευπρόσιτη βόρεια δίοδο προς την κοιλάδα της Νεμέας κι από κει προς την πεδινή Κορινθία, και τις δυσπρόσιτες ορεινές εξόδους προς τη νοτιοανατολική Αργολίδα και την Αρκαδική ενδοχώρα. (περισσότερες πληροφορίες στην παράγραφο: Ο Δρόμος ως σύνδεσμος σημείων, το αρχαίο οδικό δίκτυο του Άργους ως βάση του σύγχρονου) Η αλλουβιακή απόθεση που συντελέστηκε από την τελική νεολιθική ως την πρώιμη εποχή του χαλκού στην Αργολίδα, σφράγισε την περιοχή με παχιές αποθέσεις.²¹

Την εγκατάσταση πιθανότατα ευνόησε και μια λίμνη κοντά στη γειτονική Λέρνη, η οποία - σύμφωνα με τον Zangger - έφθανε σε απόσταση 1 χλμ. περίπου Ν του Άργους και είχε ήδη σχηματιστεί από τη Μέση Νεολιθική.^{i 22}

i. Οι εκβολές του Χάραδρου βρίσκονταν επίσης εκεί. Από τις συνεχείς προσχώσεις, η κοίτη του ποταμού μετατοπιζόταν σταδιακά ανατολικότερα, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί επίπεδος χώρος κατάλληλος για κατοίκηση πριν από την ΠΕ II καθώς και εύφορη γη για καλλιέργεια. Οι ποτάμιες επιχώσεις του ποταμού αυτού, έχουν ανυψώσει την πρωταρχική επιφάνεια του εδάφους από +, - 1,50 έως 3 μ. κατά μ.ο. και σε ειδικές περιπτώσεις έως 4 μ. - 5 μ.

2.3.2 Μεσσελλαδική περίοδος

Συνεχίζεται η κατοίκηση, πιο εκτεταμένη αυτή τη φορά, στις ΝΑ υπώρειες της Λάρισας – όπου εντοπίζουμε αργότερα το αρχαίο κέντρο της πόλης - καθώς και στο ύψωμα της Δειράδος. Χαρακτηριστική είναι η μετατόπιση του οικισμού από τα νότια προς τα βόρεια στη ΜΕ ΙΙ περίοδο. Στο Άργος πρέπει να υπήρχε οργανωμένη κατοίκηση κατά τη μεσσελλαδική φάση.

- ανασκαμμένα οικόπεδα
- ▬ τείχη
- οικιστικά ίχνη
- ταφικά λείψανα
- ▭ εργαστηριακές εγκαταστ.
- μνημειακά κατάλοιπα
- ευρήματα

Η αποτύπωση των φυσικών ορίων της πόλης, των λόφων της Ασπίδος και της Λάρισας όπως και του ποταμού Χάραδρου προσφέρουν μια ολοκληρωμένη αντίληψη για την εικόνα της πόλης. Η πρώτη εκτεταμένη κατοίκηση της θέσης χρονολογείται στη **μεσοελλαδική εποχή**. Συνεχίζεται η κατοίκηση, πιο εκτεταμένη αυτή τη φορά, στις ΝΑ υπώρειες της Λάρισας – όπου εντοπίζουμε αργότερα το αρχαίο κέντρο της πόλης - καθώς και στο ύψωμα της Δειράδος. Χαρακτηριστική είναι η μετατόπιση του οικισμού από τα νότια προς τα βόρεια στη ΜΕ ΙΙ περίοδο. Στο Άργος πρέπει να υπήρχε οργανωμένη κατοίκηση κατά τη μεσοελλαδική φάση, στοιχείο που προήλθε από τα ευρήματα της ανασκαφής στο οικόπεδο ιδιοκτησίας Γ. Λεμπετζή. (στη σημερινή οδό Θεάτρου) [Χάρτης Μεσοελλαδική περίοδος,1]. Τα λείψανα της πρωτοελλαδικής εποχής εντοπίστηκαν σε βάθος κυμαινόμενο από 2,40 μ. έως 3,50 μ.,²³ στοιχείο που αποδεικνύει έμπρακτα το ιστορικό βάθος της πόλης.

Στη μεσοελλαδική φάση της περιοχής χρονολογείται και η πρώτη ένδειξη περιτείχισης στην κορυφή του λόφου της Λάρισας (η βάση κυκλώπειου τείχους). [Χάρτης: Μεσοελλαδική περίοδος,2].²⁴,²⁵ Το ότι δεν μαρτυρούνται παρ' όλ' αυτά ίχνη κατοίκησης στην κορυφή της Λάρισας, μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως επρόκειτο για τείχη ιερού χαρακτήρα. Κατάλοιπα οχυρωματικού τοίχου αναφέρονται και στην οδό Ηρακλέους [Χάρτης: Μεσοελλαδική περίοδος,3] καθώς και ένας δρόμος.²⁶ Τα οικιστικά ίχνη παραμένουν προσκολλημένα στις υπώρειες και τις κορυφές των λόφων στα Δ της πόλης, ενώ τα ταφικά κατάλοιπα είναι εκτενή και συναντώνται σε όλη την κατοικημένη έκταση της περιόδου. Αποδεικνύεται έτσι, από αυτή την αρχική εγκατάσταση η σύνδεση της κατοίκησης και των ταφικών εθίμων, που βάσει των θεωριών του Mumford, θεωρήσαμε ως γενεσιουργό συστατικό της πρώτης εγκατάστασης.

Οι οικογένειες εγκαθίσταται κοντά στους προγονικούς τάφους και οι νεκροί συνεχίζουν να “κατοικούν” πλάι στους ζωντανούς. Διακρίνουμε μια έντονη επάλληλη διαδοχή στην κατοίκηση επομένως, όχι μόνο ανά περίοδο αλλά και στη σχέση ζώντων και νεκρών, που πιθανότατα ενέχει πέρα από τη συναισθηματική και μια διάσταση ιερότητας. Μια νεκρόπολη και μια ζωντανή πόλη σε παράλληλη τροχιά.

2.3.3 Γεωμετρική περίοδος

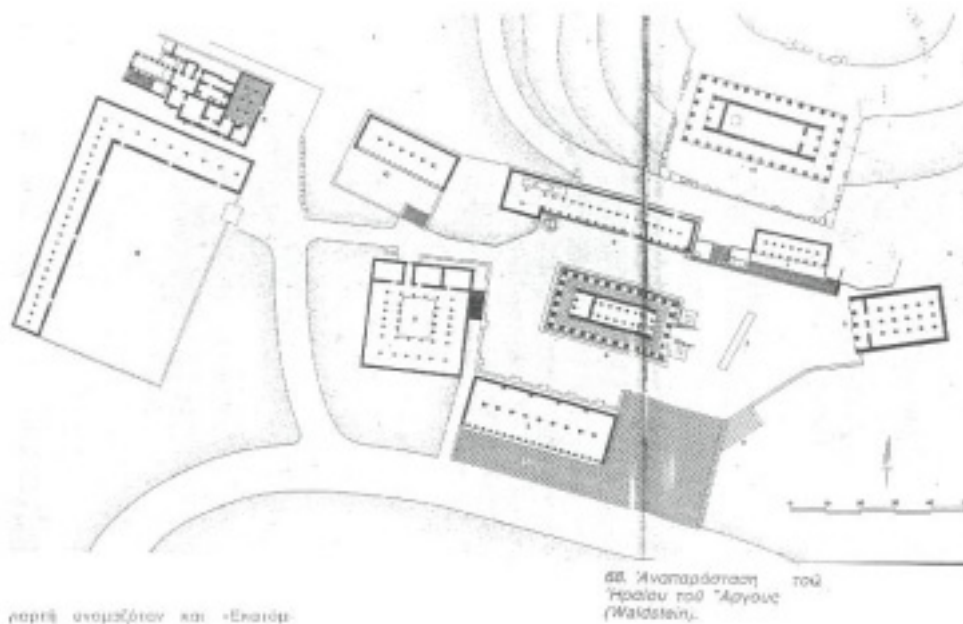
Εξάπλωση των οικιστικών εγγραφών στην έκταση που καταλάμβανε η πόλη του Άργους επί 1990. Η σταθερή ανάπτυξη του Άργους θα το αναδείξει ως το σημαντικότερο κέντρο της περιοχής, με το δικό του κέντρο να έχει πλέον μόνιμα μετατοπιστεί νοτιότερα.

Μετά από μια εκκένωση της περιοχής κατά τα τέλη της ελλαδικής περιόδου, με μόνη περιορισμένη κατοίκηση στα Ν, ⁱ ακολουθεί κατά τα **γεωμετρικά χρόνια** η εξάπλωση των οικιστικών εγγραφών στην έκταση που καταλάμβανε η πόλη του Άργους επί 1990. Η σταθερή ανάπτυξη του Άργους θα το αναδείξει ως το σημαντικότερο κέντρο της περιοχής, με το δικό του κέντρο να έχει πλέον μόνιμα μετατοπιστεί νοτιότερα ενώ σύνηθες είναι και για την περίοδο αυτή, τα αρχιτεκτονικά της κατάλοιπα να διαδέχονται απευθείας εκείνα της προηγούμενης φάσης. Δεν υπάρχει όμως δείγμα συγκροτημένου οικισμού αλλά μάλλον ένα άθροισμα διάσπαρτων οικιστικών πυρήνων, μεταξύ των οποίων διακρίνονται οι βιοτεχνικές εγκαταστάσεις (μεταλλουργίας και κεραμικής στη θέση του σύγχρονου κέντρου και Δ αυτού) [Χάρτης: Γεωμετρική περίοδος, 1] που αποτελούν σημείο αναφοράς για την πρώιμη ανάπτυξη του Άργους ως δραστήριου βιοτεχνικού κέντρου, με κύριο χαρακτηριστικό την αυτάρκεια. ²⁸ Στα ΝΔ όρια της εγκατεστημένης περιοχής εντοπίζονται ίχνη τείχισης, [Χάρτης: Γεωμετρική περίοδος, 2] πιθανότατα για ασφάλεια από εχθρικές επιδρομές αυτή τη φορά, που δικαιολογείται αν αναλογιστούμε το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης της πόλης.

Οι τάφοι παρουσιάζουν μεγαλύτερη συγκέντρωση στον κεντρικό τομέα της πόλης. Παράλληλα συνεχίζονται οι ενταφιασμοί στα παλαιότερα ΜΕ και ΥΕ νεκροταφεία, γύρω από τις Α υπώρειες της Ασπίδας ισχυροποιώντας την αντίληψη της μη ανατροπής της ιερότητας των χώρων. ⁱⁱ Από κτερίσματα σε τάφους αποδεικνύεται η πιθανή ύπαρξη αριστοκρατικής τάξης στο Άργος του 8ου π.Χ. ²⁹ Η ακτινοβολία του Άργους ενισχύεται και με την ίδρυση του Ηραίου (παράλληλο κείμενο σελ. 34) στη γειτονική Πρόσυμνα [Χάρτης: Γεωμετρική περίοδος, 3] καθώς πέρα από τις λατρευτικές δραστηριότητες που τελούνται στα πλαίσια του ιερού, εμφανίζεται κι ένας πολιτικός χαρακτήρας. Το ιερό γίνεται χώρος όπου εκδηλώνεται η υπεροχή της αργειακής αριστοκρατίας απέναντι στους γειτονικούς εκλεκτούς, μιας και οι Αργείοι κατέχοντες κυρίαρχες θέσεις στην εξουσία απολαμβάνουν και υψηλές θέσεις μέσα στο ιερό. ³⁰

i. Η επικρατέστερη ερμηνεία της οποίας είναι, της εχθρικής εισβολής που συρρίκνωσε τον πληθυσμό και άλλαξε τον τρόπο διαβίωσης. ²⁷

ii. Μέχρι και σήμερα, χώροι και κτίρια που κατέχουν ιερή σημασία, τη διατηρούν ακόμη και σε περίπτωση ανατροπής ή μετάλλαξης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, αποτελώντας ένα ακόμη δείγμα επάλληλων γραφών με μόνη αλλαγή την υποκειμενική ερμηνεία βλ. ακόμη City Assembled, The contests of religion.

Αναπαράσταση του Ηραίου
του Άργους (Waldestein)
[http://hellinon.net/
PELOPONISOS/
HraionArgous.htm](http://hellinon.net/PELOPONISOS/HraionArgous.htm)

Το Ηραϊόν του Άργους [Χάρτης Γεωμετρική περίοδος, 3]

Το ιερό ιδρύθηκε στα μισά του 8ου αι. π.Χ. σε μία θέση που δεσπόζει στην αργολική πεδιάδα, ανάμεσα στο Άργος και τις Μυκήνες, αρχικά ως θρησκευτικό κέντρο της περιοχής και από τις αρχές του 7ου αι. π.Χ. ως επίσημο θρησκευτικό κέντρο αποκλειστικά της πόλης του Άργους. Η λατρεία ήταν μυστηριακή και είχε ως βασική γιορτή, τα Εκατόμβοια. Πιθανόν να λατρευόταν στην περιοχή μία προϊστορική χθόνια θεά, συνδεδεμένη με τη φύση, με την οποία ταυτίστηκε αργότερα η Ήρα. Στην περιοχή του ιερού, που ονομάζεται Πρόσυμνα, εντοπίστηκαν κατάλοιπα οικισμού της νεολιθικής και της Εποχής του Χαλκού καθώς και ένα εκτεταμένο μυκηναϊκό νεκροταφείο με ενδείξεις μεταγενέστερης λατρείας των προγόνων. Στις αρχές του 7ου αι. π.Χ. η επιφάνεια του ανδῆρου (πλατώματος) επεκτάθηκε με εκβραχισμούς και πάνω του οικοδομήθηκε ένας από τους πρώτους περίπτερους δωρικούς ναούς. Τον 5ο αιώνα π.Χ. το ιερό θα αποκτήσει μνημειακό χαρακτήρα με τη διαμόρφωση της επίσημης εισόδου καθώς και την ανέγερση μίας τρίτης στοάς, δυτικά των αρχαϊκών, και του "ανατολικού κτηρίου", το οποίο θυμίζει το Τελεστήριο της Ελευσίνας. Η ακτινοβολία και η φήμη του επεκτάθηκαν σ' όλον τον αρχαίο κόσμο και διατηρήθηκαν έως την απαγόρευση της αρχαίας θρησκείας.

Όλγα Ψυχογιού,
αρχαιολόγος
[http://argolikivivliothiki.
gr/2009/11/20/ήρα/](http://argolikivivliothiki.gr/2009/11/20/ήρα/)

Ένα ακόμη ιερό της θεάς Ήρας της Ακραιάς υπήρχε στο σημείο που βρίσκεται σήμερα η Παναγία η Κατακεκρυμμένη, λειτουργώντας σαν ένα ακόμη παράδειγμα διατήρησης της ιερής διάστασης των χώρων. [Χάρτης: Γεωμετρική περίοδος,4].

Το Άργος, κατά την κάθοδο των Ηρακλειδών (1098 π.Χ.), είναι διαιρεμένο σε τέσσερις συνοικίες, η καθεμία εκ των οποίων κατοικείται από διαφορετική φυλή. Αυτός ο οικιστικός τετραμερής διαμελισμός είναι πιθανότατα προϊόν μυθικών προκαταλήψεων. Η ίδια λογική ανιχνεύεται αργότερα και στη ρωμαϊκή λεγεώνα. (Αρκετά αργότερα, στα γραπτά του Ισίδωρου (569-636 μ.Χ.), αρχιεπισκόπου της Σεβίλλης, βρίσκουμε μια παρόμοια αντίληψη για την τμηματοποίηση του σύμπαντος σε τέσσερα τέταρτα. Κατά τον Ισίδωρο το ανατολικό τεταρτημόριο συσχετιζόταν με την άνοιξη, το στοιχείο του αέρα και την ποιότητα υγρασίας και θέρμανσης, η δύση με το φθινόπωρο, τη γη, την ξηρασία και το κρύο, ο βορράς με το χειμώνα, το νερό, το κρύο και την υγρασία και ο νότος με το καλοκαίρι, τη φωτιά, την ξηρασία και τη ζέση.³¹ Αυτή είναι και η βασική αρχή οργάνωσης του χώρου κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους.)^{i, 32}

i. Μια ανάλογη τμηματοποίηση εντοπίζουμε και στην ισλαμική κουλτούρα. Ο σταυρόσχημος σχεδιασμός του κέντρου της πόλης του Ισφαχάν, θυμίζει την ισλαμική παραδοσιακή σχεδίαση του chahar bagh (του περσικού κήπου με τα 4 μέρη που βασίζεται στο σταυροειδές σχέδιο και σχετίζεται με τους 4 ποταμούς του παραδείσου όπως αναφέρονται στο Κοράνι 47:15 : «στον Κήπο είναι οι ποταμοί από νερό καθαρό και αναλλοίωτο. Ποταμοί από γάλα του οποίου η γεύση δεν αλλάζει ποτέ. Ποταμοί από κρασί, νόστιμο, που δίνει χαρά σε όσους το πίνουν. Και οι ποταμοί από μέλι, καθαρό και σαφές...», επεκταμένο πια σε αστική κλίμακα.³³

2.3.4 Αρχαϊκή περίοδος

Παρατηρούμε μια συγκέντρωση γύρω από την περιοχή της αρχαίας αγοράς. Στις δραστηριότητες της περιοχής αυτής έρχονται να προστεθούν βιοτεχνικά εργαστήρια, ενισχύοντας τη σημασία της ως κέντρο.

- ανεσκαμμένα οικόπεδα
- ▤ τείχη
- ▥ οικιστικά ίχνη
- ≡ ταφικά λείψανα
- ▧ εργαστηριακές εγκαταστ.
- μνημειακά κατάλοιπα
- ευρήματα

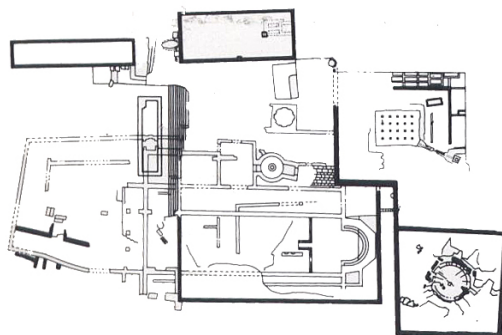
Από το ιερό του Πυθίου Απόλλωνα ή Δειραδιώτη, [Χάρτης: Αρχαϊκή περίοδος, 3]. που ιδρύθηκε στις αρχές του 8ου π.Χ. αιώνα σώζονται μια μνημειακή κλίμακα και ο βωμός του 4ου αι. π.Χ. λαξευμένα και τα δύο στο βράχο. Το ναό αργότερα κάλυψε μια βυζαντινή βασιλική.

Το Άργος και οι Γάλλοι: δύο αιώνες φιλίας, έντυπο από έκθεση διοργανωμένη από το δήμο Άργους και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Τα κείμενα συνέταξαν οι :Pascal Darcque - Anne Pariente - Michel Seve - Gilles Touchais, Ιούνιος 1993

Κατά την **αρχαϊκή περίοδο** τα οικιστικά λείψανα δεν είναι εκτενή. Παρ' όλ' αυτά, παρατηρούμε μια συγκέντρωση αυτών, γύρω από την περιοχή της αρχαίας αγοράς. Στις δραστηριότητες της περιοχής αυτής έρχονται να προστεθούν βιοτεχνικά εργαστήρια, ενισχύοντας τη σημασία της ως κέντρο. Η αρχαία Αγορά βρίθκει οικοδομημάτων δημόσιου και διοικητικού χαρακτήρα. [Χάρτης: Αρχαϊκή περίοδος, 1] ³⁴ Σημαντικός είναι και ο εντοπισμός πολυάριθμων μνημείων στην ίδια περιοχή. Να σημειωθεί πως εκτός από τους ναούς συναντάται και πλήθος από μικρά ιερά και ηρώα. ³⁵ Η ιερότητα των λατρευτικών χώρων εκφράζεται πια μέσω της αρχιτεκτονικής μόνιμων κτισμάτων.

Στα αρχαϊκά χρόνια ισχυροποιείται ο πολυγωνικός οχυρωματικός περίβολος στην Ασπίδα, μέσα στον οποίο εντοπίστηκαν και θεμέλια αρχαϊκών οίκων, συνεχίζεται δηλαδή αδιάλειπτα η χρήση του χώρου αυτού. [Χάρτης Αρχαϊκή περίοδος, 2]. Σε λίγο χαμηλότερο υψόμετρο, στην προεξοχή της Δειράδος, ανεγίρεται ιερό προς τιμήν του Απόλλωνα. (παράλληλο κείμενο) [Χάρτης Αρχαϊκή περίοδος, 3]. Αντίστοιχα ενισχύονται και τα τείχη της ακρόπολης της Λάρισας, [Χάρτης Αρχαϊκή περίοδος, 4] μέσα από τα οποία εντοπίστηκαν τα ίχνη δύο σημαντικών ναών, του Λαρισαίου Διός και της Αθηνάς Πολιάδος. ³⁶

Για πρώτη φορά τα ταφικά έθιμα τελούνται και σε χώρους διαχωρισμένους από τον οικιστικό πυρήνα. Αυτή την περίοδο, σύμφωνα με τους Pariente και Touchais, ξεκινά το Άργος να λειτουργεί σαν πόλη. Συναντώνται όλα τα στοιχεία μιας πόλης-κράτους, που διατάσσονται γύρω από την αγορά και περιβάλλονται από τείχη που κατέρχονται από τη Λάρισα. ³⁷

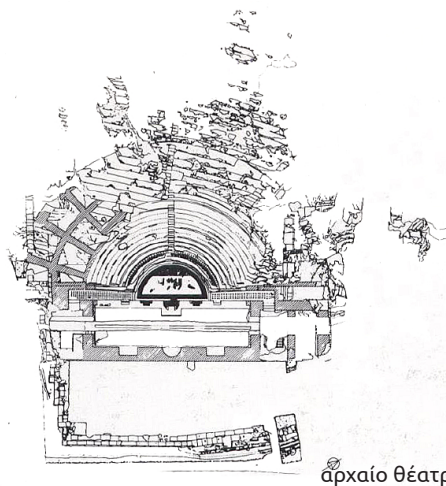
2.3.5 Κλασική περίοδος

Η οικιστική ανάπτυξη αλλά και η κοινωνική ζωή περιστρέφεται γύρω από την περιοχή του αρχαίας αγοράς. Παραλαμβάνει και ενσωματώνει δηλαδή η ΝΔ πλευρά της πόλης τις καταγραφές όλων των ιστορικών χρόνων με εντονότερη αφήγηση την ίδρυση του αρχαίου θεάτρου.

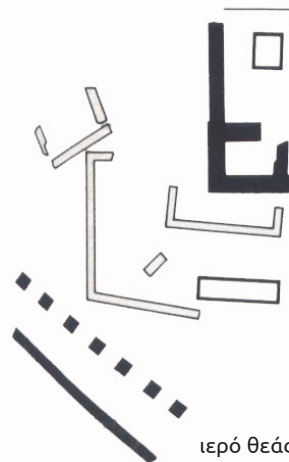
Το θέατρο με τις ευθύγραμμες σειρές εδωλίων, [Χάρτης: Κλασική περίοδος, 1] ένα από τα αρχαιότερα θέατρα της Ελλάδας, λαξεύτηκε στο βράχο στον 5ο αι. π.Χ. Χωρητικότητας 2.500 ατόμων, φιλοξενούσε τις συνελεύσεις της εκκλησίας του δήμου (Ηλιαία). Αντικαταστάθηκε από ένα στεγασμένο ωδείο, ορθογώνιο κατά τον 2ο μ.Χ. αι. και ημικυκλικό κατά τον 3ο μ. Χ.

Τον 5ο αι. π.Χ ιδρύεται και ιερό αφιερωμένο στη θεά Αφροδίτη στα δυτικά του Ωδείου. [Χάρτης: Κλασική περίοδος, 5] Το Άργος και οι Γάλλοι: δύο αιώνες φιλίας, έντυπο από έκθεση διοργανωμένη από το δήμο Άργους και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Τα κείμενα συνέταξαν οι: Pascal Darcque- Anne Pariente- Michel Seve – Gilles Touchais, Ιούνιος 1993

Παρόμοια εικόνα με αυτή των αρχαϊκών χρόνων λαμβάνουμε και κατά την **κλασική περίοδο**. Η οικιστική ανάπτυξη αλλά και η κοινωνική ζωή περιστρέφεται γύρω από την περιοχή του αρχαίας αγοράς. Παραλαμβάνει και ενσωματώνει δηλαδή η νοτιοδυτική πλευρά της πόλης τις καταγραφές όλων των ιστορικών χρόνων με εντονότερη αφήγηση την ίδρυση του αρχαίου θεάτρου, (παράλληλο κείμενο) όπου τελούνταν και οι συνελεύσεις των κατοίκων. [Χάρτης: Κλασική περίοδος, 1]. Πρόκειται πιθανότατα για την εποχή εγκαθίδρυσης της Δημοκρατίας στο Άργος.³⁸ Ο χώρος της αγοράς [Χάρτης: Κλασική περίοδος, 2], την ίδια περίοδο, οργανώθηκε σε ένα σημείο συνάντησης πολλών δρόμων, στο οποίο ήδη από τον 7ο π.Χ. είχε κατασκευαστεί μια σειρά μικρών κτηρίων με προσανατολισμό ίδιο, όπως αυτά της μεταγενέστερης αγοράς, και με χαρακτήρα δημόσιο.³⁹ Τα τείχη ακολουθώντας τα χνάρια των προηγούμενων οχυρωματικών κατασκευών ενισχύονται, με έμφαση τις δύο ακροπόλεις, της Λάρισας και της Ασπίδος. [Χάρτης: Κλασική περίοδος, 3,4]

αρχαίο θέατρο

ιερό θεάς Αφροδίτης

Είναι εμφανές στο χάρτη, πως ο οικισμός στην προς μελέτη θέση, αναπτύσσεται εσωτερικά ενός νοητού τριγώνου με κορυφές τα ιερά του Λαρισαίου Διός και της Αθηνάς Πολιάδος στη Λάρισα, το ιερό του Πυθίου Απόλλωνα στη Δειράδα και τέλος τον Αφροδίσιο ναό (παράλληλο κείμενο) στην περιοχή της Αρχαία Αγορά [Χάρτης: Κλασική περίοδος, 2,6,7]. Τα ιερά πνεύματα επομένως είναι υποκινητές της οικιστικής οργάνωσης και οι υπαίτιοι της διαρκούς εγκατάστασης στα ίδια ακριβώς σημεία του χώρου. Χαρακτηριστική επίσης είναι και η ανάπτυξη νεκρόπολης γειτνιάζουσας στο Απολλώνιο ιερό, πιθανότατα για εξιλέωση των νεκρών μέσω της ακτινοβολίας του ιερού.

2.3.6 Ελληνιστική περίοδος

Οι συνοικίες παραμένουν σχεδόν οι ίδιες, αλλά τα σπίτια πυκνώνουν σημαντικά.

- ανασκαμμένα οικόπεδα
- ▬ τείχη
- ▬ οικιστικά ίχνη
- ▬ ταφικά λείψανα
- ▬ εργαστηριακές εγκαταστ.
- ▬ μνημειακά κατάλοιπα
- ευρήματα

Το **Θέατρο**, [Χάρτης: Ελληνιστική περίοδος, 10] λαξευμένο στη νότια πλαγιά της Λάρισας, οικοδομήθηκε κατά την ελληνιστική εποχή, στις αρχές του 3ου αι. π.Χ. και αντικατέστησε το παλαιότερο της πόλης. Στο χώρο προϋπήρχαν διάσπαρτα μικρά ιερά, όπως αυτά των Διοσκούρων και του Διός Ευβουλέως, τα οποία δεν καταπατήθηκαν κατά την κατασκευή του μνημείου. Όλγα Ψυχονγιού, αρχαιολόγος, <http://argolikivivliothiki.gr/2008/10/23/Αρχαίο-Θέατρο-Αργους>. Η ορχήστρα του είχε ένα υπόγειο πέρασμα, το «Χαρώνειο», για τις θεότητες του κάτω κόσμου. Φιλοξενούσε μουσικούς και θεατρικούς αγώνες καθώς και τις συγκεντρώσεις της εκκλησίας του Δήμου. Κατά τη Ρωμαϊκή εποχή που ακολουθεί, διαδραματίζονταν εκεί θεάματα κυνηγιού κ.α. Το Άργος και οι Γάλλοι: δύο αιώνες φιλίας, έντυπο από έκθεση διοργανωμένη από το δήμο Αργους και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Τα κείμενα συνέταξαν οι: Pascal Darcque- Anne Pariente- Michel Seve – Gilles Touchais, Ιούνιος 1993

Αργολική Αρχαιολογική Βιβλιοθήκη Ιστορίας & Πολιτισμού
www.argolikivivliothiki.gr

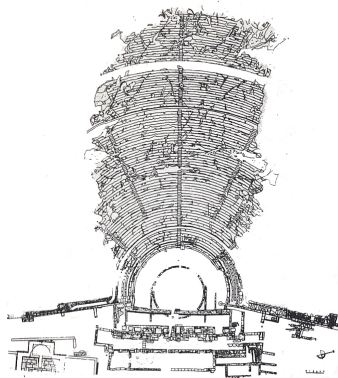
Στην **ελληνιστική** εποχή, οι συνοικίες παραμένουν σχεδόν οι ίδιες, αλλά τα σπίτια πυκνώνουν σημαντικά. Το σύγχρονο κέντρο έχει δώσει επίσης οικιστικά λείψανα [Χάρτης: Ελληνιστική περίοδος 1,2] ενώ και ο μεσοελλαδικός οικισμός της Ασπίδος, συνεχίζει να κατοικείται. [Χάρτης: Ελληνιστική περίοδος, 3]

Τα μεγάλα νεκροταφεία της ελληνιστικής εποχής συνεχίζουν παραδοσιακά τη χρήση των αργειακών νεκροπόλεων, έξω από τη ΝΔ [Χάρτης: Ελληνιστική περίοδος, 4,5] και από τη Β πύλη της πόλης [Χάρτης: Ελληνιστική περίοδος, 6,7,8], η λειτουργία των οποίων είχε σημαντικά περιοριστεί κατά την Αρχαϊκή και την Κλασική εποχή.

Οι Αργείοι της ελληνιστικής συνεχίζουν να αποδίδουν τιμές στα ιερά των προγόνων τους: ο ναός του Πυθίου Απόλλωνα ανακατασκευάζεται γύρω στο 300 π.Χ., την ίδια εποχή ο ναός στο οικοπέδου Κώρου [Χάρτης: Ελληνιστική περίοδος, 9], που είχε μάλλον αφιερωθεί στη Δήμητρα ή στην Άνθεια Ήρα ή ακόμη και στην Αθηνά Σάλπιγγα, δέχθηκε εκτεταμένες εργασίες ανακαίνισης ενώ ένα κτίριο κτίστηκε στη ΝΑ του Θεάτρου, πιθανότατα ιερό του Απόλλωνα Λυκείου.

Το Άργος στο τέλος της ελληνιστικής ήταν μια πόλη μέσου μεγέθους.⁴⁰ Παρατηρούμε όμως κατακόρυφη άνοδο στον τομέα της βιοτεχνίας και των εργαστηρίων, σε ολόκληρη την έκτασή της, δείγμα πως λειτουργεί με όρους πόλης με ανεπτυγμένο μάλιστα δευτερογενή τομέα. Αυτόματα συντελείται ενίσχυση αλλά και διεύρυνση των προστατευτικών τειχών της, προσφέροντας έναν ασφαλή περικλειστο χώρο, κατάλληλο για ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα.

Στις ελληνιστικές πόλεις, ομοίως και στο Άργος, οι δημόσιοι χώροι επενδύονται περισσότερο με τους συμβολισμούς της πολιτικής εξουσίας μέσω του «σχεδιασμού και της λαμπρότητας των δημοσίων κτιρίων».⁴¹

Το Άργος και οι Γάλλοι: δύο αιώνες φιλίας, έντυπο από έκθεση διοργανωμένη από το δήμο Αργους και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Τα κείμενα συνέταξαν οι: Pascal Darcque- Anne Pariente- Michel Seve – Gilles Touchais, Ιούνιος 1993

ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

2.3.7 Ρωμαϊκή περίοδος

Οι οικιστικές εγκαταστάσεις ενώ παρουσιάζουν έντονη πυκνότητα, περιορίζονται σε εύρος στο νότιο και δυτικό τμήμα της πόλης.

- ανεσκαμμένα οικοπέδα
- ▤ τείχη
- οικιστικά ίχνη
- = ταφικά λείψανα
- ▤ εργαστηριακές εγκαταστ.
- μνημειακά κατάλοιπα
- ευρήματα

Η οικιστική εγκατάσταση κατά τα **ρωμαϊκά χρόνια** ενώ παρουσιάζει έντονη πυκνότητα, περιορίζεται σε εύρος στο νότιο και δυτικό τμήμα της πόλης. Η μετακίνηση αυτή διευκολύνθηκε από το αποστραγγιστικό έργο που αντικατέστησε την τάφρο της κλασικής περιόδου και επέτρεψε τη δόμηση. (Στα ίδια σημεία εγκαταστάθηκαν και μετέπειτα οι βυζαντινές συνοικίες.)⁴²

Διάσπαρτα στο κομμάτι αυτό, συναντώνται πολυάριθμα εργαστήρια χειρονακτών. Το Άργος άλλωστε, σύμφωνα και με τις ιστορικές πηγές, σημειώνει τέτοια άνθιση στον εμπορικό τομέα που λειτουργεί ως εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο για την Ευρώπη αλλά και την Αφρική και την Ασία.⁴³ Η αστική διαίρεση βάσει των τεσσάρων φυλών διατηρείται και την περίοδο αυτή. (Η προέλευση του διαχωρισμού αυτού κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, παραλληλίζεται με την επίσης τετραμερή ρωμαϊκή λεγεώνα.)

Τα πολυάριθμα μνημεία που φέρνουν στο φως οι ανασκαφικές εργασίες μαρτυρούν πως η πόλη διανύει μια νέα περίοδο ακμής, βασισμένη σε ένα μεγαλόπνοο οικοδομικό πρόγραμμα. Μεγάλες μετατροπές συντελούνται στο χώρο της αρχαίας αγοράς [Χάρτης: Ρωμαϊκή περίοδος, 1] κατά τα αυτοκρατορικά χρόνια. (Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως τα ρωμαϊκά χρόνια, το Άργος είναι έδρα του Αργολικού συνεδρίου, στο οποίο συμμετέχουν και πόλεις της Αρκαδίας.) Επισφραγίζεται έτσι η έντονη οικοδομική δραστηριότητα που συγκεντρώνει διαχρονικά ο χώρος αυτός με το πρελούδιο να παίζεται στην κλασική εποχή. Στη στρωματογραφία της αγοράς, όπως αποδεικνύει το ανασκαφικό έργο σε οικόπεδο στα δυτικά αυτής, διακρίνονται τέσσερις κύριες στάθμες δαπέδων. (Στα μετέπειτα χρόνια τη θέση των δημοσίων κτιρίων της αγοράς καταλαμβάνουν ιδιωτικές κατοικίες ή μικρά εργαστήρια.)⁴⁴

Τα οργανωμένα νεκροταφεία της ρωμαιοκρατίας παρατηρούνται σε τρεις θέσεις γύρω από την οδό Κορίνθου, στην περιοχή του νοσοκομείου [Χάρτης: Ρωμαϊκή περίοδος, 2,3], νότια-νοτιοδυτικά του Νεκροταφείου της Παναγίας στο Συνοικισμό [Χάρτης: Ρωμαϊκή περίοδος, 4,5], και στην περιοχή των Εργατικών κατοικιών.

Η πόλη παραμένει τειχισμένη. Στη νότια και δυτική πλευρά της [Χάρτης: Ρωμαϊκή περίοδος, 6] διακρίνονται τα σημεία που έχουν βρεθεί ίχνη τειχών αυτής της περιόδου. Ενώ τον περικλείστο χαρακτήρα της διατηρεί και κατά τα ρωμαϊκά χρόνια η ακρόπολη της Λάρισας. [Χάρτης: Ρωμαϊκή περίοδος, 7]

Χαρακτηριστικό εκ φαντασίας χαρακτηριστικό της αρχαίας πόλης του Άργους. Διακρίνεται ξεκάθαρα η έμφαση στο περικλειστο σχήμα της Ακροπόλεως και η αντίθεσή της - σε σχεδιαστική ένταση - σε σχέση με την κάτω πόλη.

Σχέδιο του Άργους, Vinc. M. Coronelli. Memorie istorico geografico della morea, Venezia, 1658

2.4 Περίκλειση

2.4.1 Η αίσθηση της περίκλεισης στην πόλη

Ο άνθρωπος είχε έμφυτη την ικανότητα να ξεχωρίζει το εσωτερικό από το εξωτερικό, το κλειστό από το ανοιχτό, το σκοτάδι από το φως καθώς και μια αίσθηση του ιδιωτικού και του δημοσίου, ακόμη κι αν δεν υπήρχε αρχιτεκτονική μορφή που να τα ορίζει, πριν ακόμη και τη δημιουργία οικιστικών συγκεντρώσεων.⁴⁵ Αναζήτησε αρχικά τις σχέσεις αυτές στη φύση και με μυθοπλασίες προσπάθησε να εκφράσει την αίσθηση που αυτές του προσέφεραν. Η χρησιμοποίηση των σπηλαίων ως χώρων κατοίκησης αλλά και ως ιερών χώρων υπήρξε αντιπροσωπευτική αυτής του της διάθεσης. Το περίκλειστο αυτό σχήμα της φύσης, διευκόλυνε τον άνθρωπο να αυτοπροσδιοριστεί. Οι σπηλιές πιθανότατα έδωσαν στον αρχαίο άνθρωπο, την πρώτη του σύλληψη αρχιτεκτονικού χώρου, την πρώτη του επαφή με τη δύναμη της περίκλεισης από τοίχους για να εντείνει την πνευματική προσληπτικότητα και την συναισθηματική ανάταση.⁴⁶ Ένα σαφώς ορισμένο σχήμα, ενταγμένο μέσα σε ένα άλλο μεγαλύτερο, έδινε αυτόματα στο πρώτο το πλεονέκτημα ενός πιο περιορισμένου χώρου, τον οποίο μπορούσε ο άνθρωπος ευκολότερα να τροφοδοτήσει με νοήματα, να νιώσει ασφάλεια μέσα σε αυτόν - κι αν αναλογιστούμε τους όρους της κλίμακας - και να αισθανθεί ενεργό κομμάτι αυτού. Με αυτό τον τρόπο γεννήθηκε και η επιθυμία του ανθρώπου να ακολουθήσει το παράδειγμα της φύσης. Το χτίσιμο εμφανίστηκε τότε ως μια θρησκευτική δράση, ως η εγκαθίδρυση ενός κόσμου καταμεσής της αρχέγονης αταξίας.⁴⁷ Οι πρώτες αυτές κατασκευές - και σαν μορφή και σαν σκοπός - έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της πόλης.

Με σημασία στους όρους της περίκλεισης, κατασκευάζονται τα πρώτα ενδαιτήματα χιλιάδες χρόνια πριν. Σε κοίλο σχήμα που σχετίζεται με μυθεύματα και συμβολισμούς σχετικά με τη γονιμότητα, είναι συχνά μισοβυθισμένα στη γη, γίνονται δηλαδή ένα με αυτή. Έμπνευση για τα πρώτα καταλύματα δίνει φυσικά και το ζωικό βασίλειο με τα δικά του πρότυπα κατασκευής αλλά και με το να αποτελεί συχνά απειλή, ωθώντας μέσω του φόβου στην ανάγκη κάλυψης. Στην αρχαία ελληνική πόλη μάλιστα που «χαρακτηρίζεται από μια ανάπτυξη από το εσωτερικό προς το εξωτερικό, το συντακτικό της στοιχείο είναι οι κατοικίες και ο ναός».⁴⁸ Κατασκευάζονται αρχικά διάσπαρτες κατοικίες και ορίζονται συγκεκριμένοι ιεροί χώροι. Γύρω από τον ιερό χώρο γρήγορα εμφανίζεται ένας φράχτης, σταδιακά κερδίζεται έκταση, προστίθεται κύρος και επιπρόσθετες τελετουργικές λειτουργίες κι έτσι διαμορφώνεται ένα ισχυρό ιερό. Και όπως αναλύσαμε σε προηγούμενη παράγραφο, το δίκτυο που συνδέει τα ιερά σημεία μεταξύ τους ορίζει σε μεγάλο βαθμό και το σχηματισμό της πρωτόπολης.

Ακολουθώντας την ίδια λογική, η πόλη του Άργους ουσιαστικά αναπτύχθηκε μέσα στην περιοχή που ορίζεται από ένα τρίγωνο, του οποίου τις γωνίες καταλαμβάνουν τα ιερά των πολιούχων θεών: του Δία και της Αθηνάς στην ακρόπολη της Λάρισας, του Απόλλωνα Πυθίου στην πλαγιά της Δειράδας και της Αφροδίτης στους πρόποδες του Πρωνός.⁴⁹ Περιέχεται επομένως σε ένα νοητό περικλειστο σχήμα.

2.4.2 Τείχη και ακροπόλεις περιβάλουν το Άργος

Τείχη

Η λογική της περικλεισης ήταν το έναυσμα και για την κατασκευή τειχών περιμετρικά των αρχαίων πολεοειδών σχηματισμών. Αρχικά για να περιφρουρήσουν τον τόπο από δαιμόνια και ιερές δυνάμεις. Παρείχαν φυσικά και προστασία απέναντι στις δυνάμεις της φύσης και των ζώων. Αργότερα απέκτησαν αμυντικό χαρακτήρα και λειτούργησαν ως οχυρά για τις εχθρικές επιθέσεις.

Στην πόλη του Άργους πέρα από τα φυσικά όρια - τους δύο λόφους, της Ασπίδας (84μ.) και της Λάρισας (289μ.) και τους ποταμούς Χάραδρο και Ερασίνο - που την έκριναν ιδανική και ασφαλή για μόνιμη εγκατάσταση, έχουν βρεθεί και υπολείμματα τειχών που αποδεικνύουν την πρότερη περικλεισή της από τεχνητά υλικά όρια. *Τα ίχνη τους ξεκινούν από τη νοτιοανατολική πλαγιά της Λάρισας και υπολογίζεται πως είχαν κατασκευαστεί πριν το 417 π.Χ. κατά τους Πελοποννησιακούς πολέμους. Ακολουθούν τα απότομα πρηνή του φυσικού βράχου και ανεβαίνουν στην ακρόπολη της Λάρισας (Vollgraff 1907) όπου ενσωματώνονται με τείχη της εκεί ακροπόλεως. Συνεχίζοντας βόρεια της ακροπόλεως, διασχίζουν τη Δειράδα -όπου σχηματιζόταν και η ομώνυμη πύλη (πύλαι Δειράδος, από την οποία ξεκινούσαν δύο δρόμοι, ο ένας προς την Οινόη και τη Μαντινεία και ο άλλος προς τη Λυρκεία). Στη συνέχεια εικάζεται πως ανέβαιναν στο λόφο της Ασπίδας (προφήτη Ηλία), όπου σχημάτιζαν μια δεύτερη ακρόπολη. Η αρχαιολογική έρευνα δεν έχει προσδιορίσει την ακριβή πορεία των τειχών στην Α και Β πλευρά. Υποθέτουμε ότι τα τείχη περνούσαν από την ευρύτερη περιοχή ανατολικότερα του Αγ. Κωνσταντίνου και συνέχιζαν με κατεύθυνση ΒΔ. Έχει διαπιστωθεί τέλος, στην εξωτερική πλευρά του τείχους, η ύπαρξη τάφρου και περιτειχίσματος που ενίσχυαν τον αμυντικό του χαρακτήρα.*⁵⁰

Εξαιρετική εντύπωση προκαλεί η υπόθεση, πως τα πρώτα τείχη ουσιαστικά έθεταν τα όρια σε μια περιοχή που καταλάμβανε σχεδόν την έκταση που είχε η πόλη εν έτει 1990.⁵¹ Σύμφωνα με την υπόθεση αυτή, φαίνεται πως επρόκειτο για το μοντέλο της ελληνικής πόλης, που περιγράφει και ο Rossi, στο οποίο ενώ οι κάτοικοι είναι διασκορπισμένοι σε μια αρκετά μεγάλη περιοχή είναι στενά συνδεδεμένοι με την πόλη τους, μιας και είναι μια πόλη φτιαγμένοι από τους ίδιους.

Είναι η πρώιμη συναίσθηση μιας κοινωνίας συμπολιτών, σαν αυτή που θεωρεί ο Κροπότκιν ως την απαρχή των πόλεων, στο βιβλίο του Αλληλοβοήθεια.⁵² Είναι προφανές πως η έννοια της περικλείσης, εντείνει την ιδέα της ενότητας και ωθεί στην αλληλοστήριξη και την αλληλοβοήθεια και αντιστρόφως, όπως συνηθίζεται να συμβαίνει άλλωστε ανάμεσα στα μέλη που συγκροτούν μια ομάδα. Να αναφέρουμε τέλος πως για τα τείχη του Άργους είναι περιορισμένες οι βιβλιογραφικές αναφορές. Το πιθανότερο είναι να μην διατηρήθηκαν σε πολλές ιστορικές φάσεις της πόλης καθώς η ίδια βίωνε την αίσθηση της ασφαλούς περικλείσης έτσι ή αλλιώς, λόγω της γεωμορφολογίας της περιοχής αλλά και της ύπαρξης των δύο περιτειχισμένων ακροπόλεων της.

Ακροπόλεις

Με ακόμη πιο έκδηλο τρόπο, στην περίπτωση των δύο ακροπόλεων στο λόφο της Ασπίδας - σημερινό Προφήτη Ηλία - και στο λόφο της Λάρισας, οι οποίες λειτουργούν επίσης υπό τους όρους της περικλείσης, οι σχέσεις που αναπτύσσονται στην πόλη με την παρουσία τους, δεν παραμένουν διαχρονικά οι ίδιες. Υπεισέρχονται άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν το ρόλο τους ως συστατικά της πόλης. Η βασική διάταξή τους παραμένει αμετάβλητη με την πάροδο του χρόνου, μικρές όμως μετατροπές και προσθήκες, όπως στα υλικά ή στα ύψη των τειχών, δίνουν νέες κατευθύνσεις στην ερμηνεία τους ως σύμβολα. Αποτελούν θα λέγαμε μόνιμες αφηγήσεις για την πόλη του Άργους. Κι όπως στις παρακειμενικές σχέσεις, κάθε αλλαγή στην κατάσταση της πόλης, κάθε κατάκτηση και κάθε νέα ιδεολογία τιτλοφορεί εκ νέου αυτές τις ακροπόλεις, αλλάζει τη διήγηση που τις συνοδεύει και δίνει μια νέα λεζάντα που κατευθύνει την αντιληπτικότητα των κατοίκων.

Ο λόφος της Ασπίδας

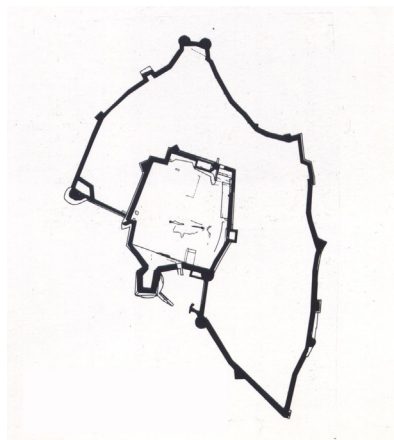
Στο λόφο της Ασπίδας, στον οποίο σύμφωνα με ενδείξεις υπήρχε περιτειχισμένο τμήμα, η αρχαιολογική έρευνα αποκαλύπτει τα αρχαιότερα ίχνη κατοίκησης στο Άργος στα τέλη της Νεολιθικής εποχής γύρω στο 4000 – 3500 π.Χ. Πρόκειται δηλαδή για ένα από τα πρώτα σημεία ανθρώπινης εγκατάστασης στην περιοχή. Ο λόφος επανακατοικείται 1500 χρόνια αργότερα, δηλαδή γύρω στο 2000 π.Χ. σε μια εποχή που ονομάζουμε Μέση εποχή του Χαλκού ή Μεσοελλαδική εποχή και η οποία διαρκεί από το 2000 έως το 1600 π.Χ. . Τότε στην κορυφή του λόφου αναπτύσσεται ένας ιδιαίτερα σημαντικός προϊστορικός οικισμός από τον οποίον ήρθαν στο φως πολυάριθμα κτίσματα. Στις αρχές της Μυκηναϊκής εποχής (γύρω στο 1600 π.Χ.) ο σημαντικός αυτός οικισμός εγκαταλείπεται και αναπτύσσεται η κάτω πόλη, ανατολικά του λόφου. Σε επίπεδο εννοιολογικό αλλά και γλωσσικών όρων διακρίνεται την περίοδο αυτή ο διαχωρισμός ανάμεσα στην ακρόπολη και την κάτω πόλη. Συγκεκριμένα, «ο όρος “πόλις”, που δηλώνει την πόλη, δηλώνει και το κράτος και στην αρχή τον χρησιμοποιούσαν μόνο για την Ακρόπολη, που ήταν πρωταρχικός χώρος καταφυγίου, λατρείας και διακυβέρνησης»⁵³

ενώ η πόλη κάτω του λόφου αποκαλείται άστυ. Rossi Στο Άργος, την ακμή του Μυκηναϊκού Άργους, μαρτυρούν οι πολυάριθμοι και πλούσιοι τάφοι του νεκροταφείου της Δειράδας στους Ν.Δ. πρόποδες του λόφου. Είναι υπαρκτό και το στοιχείο της ιερότητας, με απόδειξη τη χρήση του λόφου από τον 6° αι. π.Χ., ως χώρο λατρείας, με την ίδρυση στη ΝΔ πλαγιά ιερού του Απόλλωνα Δειραδιώτη.⁵⁴

Ο λόφος της Λάρισας

Στο γειτονικό της λόφο, η δημιουργία της ακρόπολης της Λάρισας είναι διαποτισμένη με ένα μύθευμα, που φανερώνει και τη σύνδεση του Άργους μέσω θαλάσσης με τη λεκάνη της Μεσογείου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το μύθο, ο Δαναός, γιός του Βήλου, από τη Λιβύη ορμώμενος, θεωρείται στη μυθολογία ο ιδρυτής του φρουρίου της Λάρισας. *«Αφού έγινε κύριος του Άργους ο Δαναός, έχτισε την ακρόπολη με τεράστιους λαξευτούς ογκόλιθους, που ονομάσθηκε Λάρισα από την κόρη του βασιλιά Πελασγού. Στην κορυφή της έχτισε ναό προς τιμήν του Λαρισαίου Διός, όπου τοποθετήθηκε ξόανο (ξύλινο ομοίωμα) του θεού.»*⁵⁵ Πρόκειται για οικοδόμημα των προϊστορικών χρόνων, νεότερο όμως από τις οχυρώσεις της Ασπίδος. Η βάση του σε ορισμένα σημεία έχει ογκόλιθους, που μας θυμίζουν τα κυκλώπεια τείχη.⁵⁶

Έχουν βρεθεί γενικώς κατάλοιπα που ανήκουν σε διαφορετικές εποχές, σταθμούς στη μακρά ιστορία του Άργους. Τα μυκηναϊκά κατάλοιπα έχουν ενσωματωθεί στα μεταγενέστερα τμήματα της αρχαϊκής περιόδου (6ος αι.π.Χ.) και της κλασικής περιόδου (5ος αι.π.Χ.). Αυτά τα οικοδομικά υλικά χρησιμοποιούνται κατά τη Ρωμαϊκή εποχή (αρχίζει με την καταστροφή της Κορίνθου το 146 π.Χ.) και κατά την ακόλουθη Βυζαντινή από τον 4ο μ.Χ. αι.⁵⁷ (Τον 5ο και 6ο αι. οι Αργείοι επισκευάζουν και συμπληρώνουν το τείχος, ακολουθώντας τα παλαιότερα ίχνη. Σημαντικά τμήματα της εποχής εκείνης σώζονται στο βόρειο και δυτικό τμήμα.)

Κάτοψη του Φρουρίου της Λάρισας.

Το Άργος και οι Γάλλοι: δύο αιώνες φιλίας, έντυπο από έκθεση διοργανωμένη από το δήμο Άργους και τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών. Τα κείμενα συνέταξαν οι: Pascal Darcque- Anne Pariente- Michel Seve – Gilles Touchais, Ιούνιος 1993

Τον 10ο αι. μ.Χ. κτίζεται το μεσαιωνικό κάστρο. Τον 13ο αι. το ανανεώνουν οι Φράγκοι, τον 15ο αι. το συμπληρώνουν οι Ενετοί και αργότερα οι Τούρκοι κάνουν τις δικές τους προσθήκες. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει επίσης και στην επανάσταση του 1821 καθώς εκεί ταμπουρώθηκαν οι έλληνες αγωνιστές καθυστερώντας σημαντικά τις αντίπαλες ενέργειες.⁵⁶ Το οχυρωματικό έργο της ακροπόλεως της Λάρισας αποδεικνύεται λοιπόν πως έγινε διαχρονικά το φυσικό επιστέγασμα της οχύρωσης του Άργους, ως ακρόπολή του, έτσι ώστε η ιστορία της πόλης να ταυτίζεται με την τύχη του φρουρίου αυτού.⁵⁷

Οι περικλειστοί αυτοί σχηματισμοί, αρχικά περιτειχισμένοι για καθαρά θρησκευτικούς λόγους ή καμιά φορά και καιρικούς, μετέπειτα μετατρέπονται σε οχυρά απέναντι σε επιθέσεις και σε σύμβολα κυριαρχίας και διαχωρισμού του αστικού και του αγροτικού χώρου. Το κολοσσιαίο τους μέγεθος διατηρείται διαχρονικά και γίνεται στοιχείο προβολής και επιβολής.⁵⁸ Όπως άλλωστε επεσήμανε ο Paul Virilio (1974),⁵⁹ οι οχυρώσεις δεν εξασφαλίζουν μόνο την άμυνα, αλλά παίζουν και έναν κοινωνικοπολιτικό ρόλο στην αποκατάσταση κοινωνικής ή εθνικής συνοχής. Το περικλειστο σχήμα εξυπηρετεί δηλαδή τη συντήρηση του μύθου και της συλλογικής μνήμης της πόλης. Το φρούριο ειδικότερα πάνω στο λόφο της Λάρισας, σαν εννοιολογικό κομμάτι αλλά και σαν μορφή κατέχει μόνιμη θέση στην αφήγηση της ιστορίας του Άργους. Σήμερα, παραμελημένο σε μεγάλο βαθμό και αφιλόξενο μοιάζει να αποτελεί μια ξεχασμένη πια γραφή. Αντίθετα, όμως, παραμένει κύριο στοιχείο αναγνωρισιμότητας για τον επισκέπτη αλλά και για τον κάτοικο καθώς προσεγγίζει την πόλη. Λειτουργεί ως τοπόσημο διευκολύνοντας την αναγνωρισιμότητα αλλά και τον προσανατολισμό. Επιτηρεί σιωπηλά την πόλη, ταυτίζοντας μορφή, μνήμη και αισθήσεις με το όνομα της πόλης : **Άργος**.

Ενδεικτική γκραβούρα, που αποτυπώνει την περικλειστη αίσθηση του Άργους. Chaiko, 1790.

Ο σχεδιαστής φαίνεται να είχε επισκεφτεί το Άργος το οποίο ίσως να ήταν κατεστραμμένο τότε. Έτσι προτίμησε να σχεδιάσει μια ρομαντική, φανταστική εικόνα του Αρχαίου Άργους, βάσει των αφηγήσεων του Πausανία. <http://argolikivivliothiki.gr/>

2.5 Ο Δρόμος ως σύνδεσμος σημείων

Οι προ-αστικές κοινότητες αποτελούνται από κτίρια αλλά δεν έχουν ακόμη δρόμους. Δεν λείπουν όμως οι νοητές συνδέσεις και η τήρηση ιερών προσανατολισμών. Στην ανάλυση της οικιστικής εγκατάστασης στο Άργος, κατά τις πρώτες χιλιετίες παρουσίας της, αναφερθήκαμε κυρίως σε ζητήματα πυκνοτήτων αφού αναδείξαμε τον μύθο, υπό τη μορφή της ιερότητας, ως υποκινητή της μόνιμης ανθρώπινης συγκέντρωσης στην περιοχή. Ο δρόμος μπορεί να μην αποτέλεσε συστατικό της πρωτό-πόλης αλλά, όπως υποστήριξε και ο M. Roete με τη θεωρία του για τη διάρκεια, υπήρξε όμως ο μετέπειτα συντηρητής της. Ο δρόμος αρχικά είναι ο μη χτισμένος χώρος που διαχέεται ανάμεσα στις οικιστικές περιοχές. Είναι επίσης το μονοπάτι στην εξοχή, ανάμεσα στους αγρούς και τις καλλιέργειες. Αργότερα μετατρέπεται σε επίσημη ένδειξη δημοσίου χώρου ανάμεσα σε κτίρια. Το δεδομένο είναι, πως αστικός δρόμος εμπεριέχει εγγεγραμμένες στο χώρο του σχέσεις από διαφορετικές φάσεις συγκρότησης της αστικής ζωής, γι' αυτό θα αναζητήσουμε δρόμους στην πόλη του Άργους που διατηρήθηκαν σε βάθος χρόνου, εντοπίζοντας παράλληλα και τον λόγο ύπαρξής τους.

2.5.1 Το αρχαίο οδικό δίκτυο του Άργους ως βάση του σύγχρονου

Η περιοχή μελέτης μας αποτελώντας διαχρονικά κομβικό οδικό σημείο σύνδεσης Αθήνας – Σπάρτης, Αργολικού κάμπου με τα Αρκαδικά βουνά [χάρτης οδικού δικτύου, 2,3], αλλά και των επιμέρους ενοτήτων της Αργολίδος [χάρτης οδικού δικτύου, 1,4,5,7,8], επηρεάστηκε σε ότι αφορά την οργάνωση του αστικού χώρου της, από την εγκατάσταση του δικτύου των κύριων οδών της πόλης. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στο σώμα της πόλης εξαρτώνται από το δίκτυο των δρόμων της. Η δομή των οδών επικοινωνίας μέσα στην πόλη με τη σειρά της, με όρους κειμενικών σχέσεων, συνδιαμορφώνεται βάσει των σχέσεων της πόλης με τις γύρω περιοχές. Εντοπίζουμε δηλαδή μια μετακειμενική σχέση ανάμεσα στο σώμα της πόλης με την περιβάλλουσα περιοχή στην οποία τοποθετείται. Δεν είναι τυχαίο πως τους άξονες αυτούς χαρακτηρίζει η διάρκειά τους μέχρι και σήμερα. Διακρίνουμε στον χάρτη του οδικού δικτύου πως πάνω στις κατευθύνσεις προς τις γειτονικές περιοχές βρίσκονται ίχνη αρχαίων οδών αλλά και οι βασικοί άξονες του σημερινού Άργους.

Ο σημερινός άξονας που οδηγεί στη Λέρνα, οδός Τριπόλεως, [χάρτης οδικού δικτύου, 3] βρίσκεται πάνω στα ίχνη μιας αρχαίας οδού που χώριζε τις Θέρμες από την Αγορά.⁶⁰ Λειτουργήσε η οδός αυτή ως σκελετός για την ανάπτυξη των αρχαίων δημοσίων δραστηριοτήτων ενώ μέχρι και σήμερα φιλοξενεί κατά μέτωπο χτισμένα κτίρια καθ' όλο το μήκος του.

Ένας ρωμαϊκός πλακόστρωτος δρόμος οδηγούσε από το Άργος στην Τίρυνθα και το Ναύπλιο. Είχε πλάτος 7μ. και ίχνη του βρίσκονται στη βόρεια πλευρά της οδού Αρκαδίας - Μεσσηνίας (πρώην Ατρέως) [χάρτης οδικού δικτύου, 5, 8, 10].

Η σύνδεση αυτή με το Ναύπλιο παραμένει εξαιρετικά σημαντική και στην προέκταση αυτού του αρχαίου δρόμου, έχουν πλέον δημιουργηθεί οικιστικοί πυρήνες δορυφόροι του Άργους, όπως η Δαλαμανάρα.

Καταδυόμενοι στο ιστορικό βάθος του εδάφους της, εντοπίζουμε τον αρχαιότερο ανευρεθέντα δρόμο, την πίστα δρόμου, που οδηγούσε από την Αγορά στο Θέατρο, [χάρτης οδικού δικτύου,10] σε χρήση από τον 6^ο π.Χ. μέχρι τον 6^ο μ.Χ.⁶¹ στην οποία τελούνταν οι αγώνες. *(Στο Άργος, ο δρόμος αυτός είναι συνδεδεμένος με το μύθο των Δαναΐδων και το τελετουργικό πρότυπο του γάμου. Σε αυτόν τελούνταν γαμήλιοι αγώνες δρόμου, κατά τις μαρτυρίες του Πίνδαρου, τους οποίους ακολουθούσαν συλλογικοί γάμοι κατά «αγέλας». Ο μύθος αυτός ερμηνεύει την ανάγκη μύησης και προετοιμασίας των κοριτσιών για το γάμο. Σε παρόμοιο τελετουργικό υποβάλλονταν και οι Αργείοι άνδρες. Λειτουργούσε επίσης ως γυμνάσιο/παλαίστρα – γειτνίαζε μάλιστα και με έναν στεγασμένο χώρο γυμνασίων. Οι πολίτες που σύχναζαν στα γυμνάσια του δρόμου, βρίσκονταν σε χώρο ιερό, προστατευμένο από τους θεούς.)*⁶²

Γνωρίζουμε όμως κι άλλους πολλούς δρόμους που χρονολογούνται στα Αρχαϊκά και τα Κλασικά χρόνια. Ο προσανατολισμός των οδών αυτής της περιόδου είναι συνυφασμένος με το χώρο-έμβλημα, της περιόδου, για την ελευθερία του λόγου, την Αγορά. (Η ίδια η αγορά είναι μελετημένα τοποθετημένη στη συμβολή των αρχαίων οδών της πόλης.) Όπως ο δρόμος πλάτους 4-5 μ. που παράλληλος στη διεύθυνση των σημερινών οδών Ηρακλεους και Γούναρη, ακολουθούσε έναν άξονα Β-Ν και οδηγούσε στην αγορά. Ο δρόμος αυτός, που χρονολογείται από τον 4^ο-3^ο π.Χ. ως τη ρωμαϊκή, εξυπηρετούσε κι έναν ευρύτερο σκοπό, καθώς αποτελούσε το αστικό κομμάτι της αρτηρίας που οδηγούσε από την Κόρινθο στην Τεγέα. [χάρτης οδικού δικτύου,9] Πιθανότατα κατά μήκος αυτού κι όχι στη Δειράδα βρίσκονταν και οι «Νεμεάδες πύλαι» -που οδηγούσαν στη Νεμέα. Στην Αγορά οδηγούσε κι ένας ακόμη δρόμος, παράλληλος στον προηγούμενο, πάνω στη σημερινή οδό Γούναρη, [χάρτης οδικού δικτύου,1] που ανήκε στη ρωμαϊκή εποχή και ανηφόριζε στο άλλο άκρο της στο λόφο της Δειράδος – ο οποίος συνέχιζε τότε να κατοικείται. Αρχαία οδός, στα βόρεια της σημερινής οδού Θεάτρου, βρισκόταν επίσης στην ίδια διεύθυνση με την αγορά. ΝΑ του Άργους έχει αποκαλυφθεί κι άλλος σημαντικό δρόμος [χάρτης οδικού δικτύου, 4] πλακώστρωτος, κοντά σε συγκρότημα κτιρίων της Ρωμαϊκής και παλαιοχριστιανικής εποχής. Στον άξονα αυτού του δρόμου πρέπει να αντιστοιχούσε μια πύλη του τείχους. Λίγο βορειότερα, περίπου 120μ. έχουν βρεθεί τμήματα άλλου δρόμου με διεύθυνση Α-Δ [χάρτης οδικού δικτύου,6]⁶³

Με τους κύριους οδικούς άξονες της πόλης πρέπει επομένως να συνδυαστεί η θέση των πυλών του τείχους και η πορεία του γενικότερα.

Άλλος ένας δρόμος - άξονας σημαντικός για την Αργειακή τοπογραφία, είναι ο δρόμος που οδηγεί προς τα ΒΑ του Άργους, προς το Ηραίο και τις Μυκήνες, [χάρτης οδικού δικτύου, 7 και τον οποίο πολύ πιθανόν ακολούθησε ο Πausanίας όταν ήρθε από τις Μυκήνες στο Άργος. (Ο Πausanίας επισκέφτηκε την πόλη στα μέσα του 2ου αι. μ.Χ μας δίνει ένα πολύτιμο οδηγό της τοπογραφίας του Άργους) Πιθανόν αυτόν τον αρχαίο δρόμο ακολουθούσε η μεγάλη θρησκευτική πομπή των Αργείων κατά την εορτή της Ήρας, τα Εκατόμβοια, η οποία προφανώς ξεκινούσε από την αρχαία αγορά και κατευθυνόταν προς το Ηραίο. Λειτουργούσε, δηλαδή, ο δρόμος αυτός ως θρησκευτικό ανάλογο της ιεράς οδού των Αθηναίων.^{i 64} Αν παρατηρήσουμε ο σημερινός αντίστοιχος κατεύθυνσης δρόμος [χάρτης οδικού δικτύου, 8] έχει βορειότερη απόκλιση, διότι οδηγεί στο σημερινό κέντρο του Άργους, που βρίσκεται 550 μ. Β από την αρχαία αγορά.

Τον οδικό ιστό της πόλης συνύφαναν, εκτός των άλλων, οι αρχαίες ταφικές οδοί. Διανοιγμένοι δρόμοι που εξυπηρετούσαν την πρόσβαση και την επικοινωνία στις νεκροπόλεις. Η οργανωμένη νεκρόπολη των ρωμαϊκών χρόνων απέχει 550μ περίπου από την αρχαία αγορά και το αρχαίο θέατρο. Δύο ταφικές οδοί, που ξεκινούν από Β. και ΒΑ. με κατεύθυνση Ν και ΝΔ δείχνουν την πρόσβαση στο τμήμα αυτό του αργειακού Κεραμεικού από τη Γεωμετρική εποχή έως και τη ρωμαϊκή. Στην περιοχή του σημερινού κοιμητηρίου της Παναγίας, διέρχεται κατά το 2ο π.Χ., ταφική οδός, πλάτους 5,50 μ. Πρόκειται για την οδό που διευκόλυνε την πρόσβαση στους τάφους της ελληνιστικής νεκρόπολης.⁶⁶ Διαπιστώνουμε πως η ανάγκη ύπαρξης διαύλων επικοινωνίας με τους περιβάλλοντες οικισμούς, η σύνδεση των δημοσίων λειτουργιών και η ιερότητα –περιλαμβανομένων και των ταφικών εθίμων - λειτουργούν ως παρακείμενα στον καθορισμό των σχέσεων μέσα στον οικισμό καθώς κατευθύνουν τη χάραξη των οδών.

i. Αντίστοιχο μορφοποιητικό παράγοντα για τον ιστό της Αθήνας από το 600 π.Χ. αποτέλεσε ο παναθηναϊκός δρόμος που είχε λειτουργία θρησκευτική αλλά και ως κύριο οδικό άξονα. Γύρω από αυτόν αναπτύχθηκε η κοινωνική ζωή της πόλης. Η τοποθέτηση της αγοράς επιλέχθηκε βάσει του σημείου τομής της προέκτασης του Παναθηναϊκού δρόμου και ενός άλλου ιερού χώρου. Πρόκειται δηλαδή για μια συμβολική τοποθέτηση.⁶⁵

Βιβλιογραφία: Μύθος: Προέλευση της Πρωτό-πόλης

2.1 Άργος: Ο μύθος του «Πίθου των Δαναΐδων»

1. http://el.wikipedia.org/wiki/Πίθος_των_Δαναΐδων
2. Vernant, J.P. μτφ Γεωργούδη Σ. Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1989
3. Ψύχας, Π. Γεωμυθολογικά μονοπάτια στην αργειακά γη, Αργειακή γη 4, Επιστημονική και λογοτεχνική έκδοση του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Άργους, Δεκέμβριος Άργος, 2000
4. Δεσποτόπουλος, Ι. Η *Ιδεολογική δομή των πόλεων*, Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, 1997

2.2 Ο μύθος γεννά την πόλη

2.2.1 ...ως σύστημα επικοινωνίας

5. Μπάρτ Ρ. Μυθολογίες, μτφ. Κ Χατζηδήμου και Ι. Ράλλη, εκδ Ράππα, Αθήνα, 1979
6. Ανδρίτσου, Κ. Συναισθηματική Α - τοπογραφία: στοιχεία μύθου στο τοπίο, Έρευνα στην Αρχιτεκτονική, τεύχος 1, Αλεξάνδρεια, 2007
7. βλέπε 5.
8. Τζιόβας, Δ. Μετά την αισθητική, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1987

2.2.2 ...ως συντελεστής μνήμης

9. Τζιόβας, Δ. Μετά την αισθητική, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1987
10. Ανδρίτσου, Κ. Συναισθηματική Α - τοπογραφία: στοιχεία μύθου στο τοπίο, Έρευνα στην Αρχιτεκτονική, τεύχος 1, Αλεξάνδρεια, 2007
11. Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, μετάφραση Πετρίδου Β. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
12. Λυριτζής Ι. και Ραυτοπούλου Μ. Αργολίδα: Σύνδεση των προϊστορικών μύθων με τα γεω-περιβαλλοντικά και αρχαιολογικά στοιχεία, *Περιοδικό Αρχαιολογία και τέχνες*, τεύχος 69, 1998
13. βλέπε 2.
14. Muford, L. The city in history its origins, its transformation and its prospects, Secker & Warburg, London, 1963

2.2.3 ...ως υποκινητής της πρώτης εγκατάστασης

15. Tuan Yi-Fu, Space and Place, The perspective of experience, University of Minnesota Press, London, 1977
16. βλέπε 14.
17. βλέπε 15.

2.3 Πρώτη εγκατάσταση στο Άργος και οι αιώνες μέχρι τη δημιουργία της πόλης

18. Λυριτζής Ι. & Ραυτοπούλου Μ. Αργολίδα: Σύνδεση των προϊστορικών μύθων με τα γεω-περιβαλλοντικά και αρχαιολογικά στοιχεία, *Περιοδικό Αρχαιολογία και τέχνες*, τεύχος 69, 1998

^{19.} Ζεγγίνης, Ι. Ερν. Το Άργος δια μέσου των αιώνων, έκδοσις τρίτη μετά προσθηκών και βελτιώσεων, Αθήνα, 1996

^{20.} Zangger, E. Argolis II, The geoarchaeology of the Argolid, Archäologisches Institut Athen, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1993

Η βασική, για το επόμενο κεφάλαιο, βιβλιογραφική πηγή:

Τοπογραφία και Πολεοδομία, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Αθήνα-Άργος 28/4-1/5/1990, Ελληνογαλλικές Έρευνες ΙΙΙ, επιμέλεια Anne Pariente et Gilles Touchais, Υπουργείο πολιτισμού & Δ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, χάριν συντομίας θα συντομογραφείται Τ.Π. _Πρ.

2.3.1. Νεολιθική

^{21.} Ντουζούγλη - Ζάχου, Α. « Η αργολική πεδιάδα στην ύστερη νεολιθική και πρωτόχαλκη εποχή : σύνοψη της προβληματικής από μια διεπιστημονική προσέγγιση», Τ.Π. _Πρ.

^{22.} Πιτερός, Χ. Ι. Άργος και Αργολίδα, «Συμβολή στην Αργειακή τοπογραφία. Χώρος, οχυρώσεις, τοπογραφία και προβλήματα», Τ.Π. _Πρ.

2.3.2 Μεσοελλαδική

^{23.} Δημακοπούλου, Κ. «Ευρήματα της πρωτοελλαδικής εποχής στο Άργος Ανασκαφή οικοπέδου Γ.Λεμπετζή», Τ.Π. _Πρ.

^{24.} Dickinson, O. & Hope Simpson R. Agazetteer of Ageane civilization in the Bronze Age, I, The mainland and islands, SIMA 52, 1979

^{25.} Touchais G. & Divari-Valakou N. "Το Άργος από τη νεολιθική ως τη γεωμετρική εποχή: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων." Τ.Π. _Πρ.

^{26.} Παπαδημητρίου, Α. προϊσταμένη της Δ' Εφορίας Κλασικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων (Ναύπλιο) (άρθρο προσωπικής συλλογής)

2.3.3 Γεωμετρική

^{27.} Δημακοπούλου, Κ. «Ευρήματα της πρωτοελλαδικής εποχής στο Άργος Ανασκαφή οικοπέδου Γ.Λεμπετζή», Τ.Π. _Πρ.

^{28.} Touchais G. & Divari-Valakou N. «Το Άργος από τη νεολιθική ως τη γεωμετρική εποχή: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων.», Τ.Π. _Πρ.

^{29.} βλέπε 28.

^{30.} Polignac, F. Τοπογραφία και Πολεοδομία, «Πόλις και χώρα στη γεωμετρική εποχή: Ένα αργειακό μοντέλο;», Τ.Π. _Πρ. Ζεγγίνη, Ι. Ερν. Το Άργος δια μέσου των αιώνων, έκδοσις τρίτη μετά προσθηκών και βελτιώσεων, Αθήνα, 1996

^{31.} Brehaut, E. An Encyclopedist of the Dark Ages: Isidore of Seville, Columbia University Studies in History, Economics, and Public Law, 1912

^{32.} Space and Place -The Perspective of Experience, Yi-Fu Tuan, University of Minnesota Press, Eighth Printing, London, 2001

^{33.} <http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/quran/047.qmt.html>
Begley, W. The myth of the Taj Mahal and a new Theory of Its symbolic meaning

2.3.4 Αρχαϊκή

^{34.} Pariente A. & Pierart M. & Thalmann J-P. «Οι έρευνες στην αρχαία αγορά του Άργους, Αποτελέσματα και προοπτικές», Τ.Π. _Πρ.

^{35.} Μπαράκη - Γλένη Κ. & Pariente A. «Το Άργος από τον 7ο ως τον 2ο αι. π.Χ.: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων», Τ.Π. _Πρ.

^{36.} Λαμπρινουδάκης, Β.Κ. Αργολίδα, Αρχαιολογικοί χώροι και Μουσεία, Μυκήνες-Ηραίο-Άργος-Τύρινθα-Ναύπλιο-Επίδαυρος,, εκδόσεις «Απόλλων»,

^{37.} Μέγα, Β. «Δημόσιοι χώροι και λειτουργίες στο κλασικό Άργος, Διαχρονικές εξελίξεις και προοπτικές», Τ.Π. _Πρ.

2.3.5 Κλασική

^{38.} Pariente A. & Pierart M. & Thalmann J-P. «Οι έρευνες στην αρχαία αγορά του Άργους, Αποτελέσματα και προοπτικές», Τ.Π. _Πρ.

^{39.} Touchais G. & Divari-Valakou N. "Το Άργος από τη νεολιθική ως τη γεωμετρική εποχή: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων.", Τ.Π. _Πρ.

2.3.6 Ελληνιστική

^{40.} Μπαράκη - Γλένη Κ. & Pariente A. «Το Άργος από τον 7ο ως τον 2ο αι. π.Χ.: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων», Τ.Π. _Πρ.

^{41.} Owens, E,J. "Η ελληνιστική πόλη", περιοδικό Αρχαιολογία 63,1997

2.3.7 Ρωμαϊκή περίοδος

^{42.} Μέγα, Β. «Δημόσιοι χώροι και λειτουργίες στο κλασικό Άργος, Διαχρονικές εξελίξεις και προοπτικές», Τ.Π. _Πρ.

^{43.} Ζεγγίνη, Ι. Ερν. Το Άργος δια μέσου των αιώνων, έκδοσις τρίτη μετά προσθηκών και βελτιώσεων, Αθήνα, 1996

^{44.} Pariente A. & Pierart M. & Thalmann J-P. «Οι έρευνες στην αρχαία αγορά του Άργους, Αποτελέσματα και προοπτικές», Τ.Π. _Πρ.

2.4 Περίκλειση

2.4.1 Η αίσθηση της περίκλεισης στην πόλη

^{45.} Tuan Yi-Fu, Space and Place, The perspective of experience, University of Minnesota Press, London, 1977

^{46.} Mumford, L. The city in history its origins, its transformation and its prospects, Secker & Warburg, London, 1963

^{47.} Tuan Yi-Fu, Space and Place, The perspective of experience, University of Minnesota Press, London, 1977

^{48.} Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991

49. Μπαράκη - Γλένη Κ. & Pariente A. «Το Άργος από τον 7ο ως τον 2ο αι. π.Χ.: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων», Τ.Π. _Πρ.

2.4.2 Τείχη και ακροπόλεις περιβάλουν το Άργος

50. Πιτερός, Χ. Ι. Άργος και Αργολίδα, «Συμβολή στην Αργειακή τοπογραφία. Χώρος, οχυρώσεις, τοπογραφία και προβλήματα», Τ.Π. _Πρ.

51. Μπαράκη - Γλένη Κ. & Pariente A. «Το Άργος από τον 7ο ως τον 2ο αι. π.Χ.: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων», Τ.Π. _Πρ.

52. Κροπότκιν, Π. Αλληλοβοήθεια - Ένας παράγοντας της εξέλιξης, Πρόλογος Δ.Ποταμιανός, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2009

53. Poete, M. Introduction a l'urbanisme, l'evolution des villes, la lec, on de l'antiquité, Bovin & Cie. Editeurs, Paris, 1929

54. <http://www.argosculture.gr/argoshistory.php> (προσπελάστηκε 20/09/2011)

55. Μπιμπής, Ι. Κ. «Αργολικά Παλαμήδης», Προσθετικός Σύλλογος Ναυπλίου «Ο Παλαμήδης», Ναύπλιο, 2003

56. <http://argolikivivliothiki.gr/2008/10/24/κάστρο-της-λάρισας-άργος/> (προσπελάστηκε 09/09/2011)

57. Μπούρας, Χ. Περιοδικό «Ελλάς», τεύχος 8, Άργος, 1991

58. Muford, L. The city in history its origins, its transformation and its prospects, Secker & Warburg, London, 1963

59. Virilio, P. Πανικόβλητη πόλη, μετάφραση Τομανάς Β. Το αλλού αρχίζει εδώ, Νησίδες, Αθήνα, 2004

2.5 Ο Δρόμος ως σύνδεσμος σημείων

2.5.1 Το αρχαίο οδικό δίκτυο του Άργους ως βάση του σύγχρονου

60. Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 319, από τις εισηγήσεις της διάλεξης με θέμα το Άργος που διοργάνωσε η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, Νοέμβριος 1981

61. Μπαράκη - Γλένη Κ. & Pariente A. «Το Άργος από τον 7ο ως τον 2ο αι. π.Χ.: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων», Τ.Π. _Πρ.

62. Machetti, P. «Ο δρόμος στην καρδιά του Άργους», Αργειακή γη, ετήσια επιστημονική και λογοτεχνική έκδοση του Πνευματικού κέντρου Δήμου Άργους, τεύχος 4, Δεκέμβριος 2008

63. Πιτερός, Χ. Ι. Άργος και Αργολίδα, «Συμβολή στην Αργειακή τοπογραφία. Χώρος, οχυρώσεις, τοπογραφία και προβλήματα», Τ.Π. _Πρ.

64. Πιτερός, Χ. Ι. Άργος και Αργολίδα, «Συμβολή στην Αργειακή τοπογραφία. Χώρος, οχυρώσεις, τοπογραφία και προβλήματα», Τ.Π. _Πρ.

65. Bacon, E. Design of cities, Penguin Books, U.S.A. 1974

66. Μπανάκα - Δημάκη, Α. «Ρωμαϊκά Ταφικά μνημεία του Άργους», Τ.Π. _Πρ.

3.0 Θρησκεία: η Μεσαιωνική πόλη

3.1 Η χριστιανική θρησκεία ως προσδιοριστής του αστικού

Το ιερό πνεύμα του τόπου που προέτρεψε τις πρώτες μόνιμες συγκεντρώσεις ανθρώπων σε ένα χώρο, διατηρείται και κατά τους επερχόμενους των ρωμαϊκών χρόνους, με την εμφάνιση των χριστιανικών ιδεωδών. *“Η θρησκευτική παράδοση ακόμη κι αν αλλάζει από εποχή σε εποχή παραμένει μια αμετάβλητη πραγματικότητα”*.¹ Παραμένει η θρησκεία, η κεντρική ιδέα για το γράψιμο του αστικού χαρακτήρα των πόλεων, αλλάζουν όμως κατά πολύ τα νοήματα και η στόχοι της αφήγησής της.

Ο χριστιανισμός κάνει τα πρώτα βήματα για το χτίσιμο ενός νέου ιστού πάνω στα συντρίμια του παγανιστικού κόσμου, αναζητώντας τη θύρα εξόδου από τα αρχαία σύμβολα. Με την μέθοδο που οι μοναχοί ξύνουν, επί μεσαιωνικών χρόνων, τα αρχαία «παγανιστικά» κείμενα από τους παπύρους και γράφουν σε αυτούς το λόγο του Θεού, κάτι αντίστοιχο σημειώνεται και στη δομή της πόλης. Αναπτύσσει λοιπόν ο χριστιανισμός ένα νέο κοινωνικό δεσμό, την κοινωνία των αγίων, ενώ παράλληλα επιδιώκει κάθε μονήρης πολίτης να μυηθεί στο δεσμό της χριστιανικής σκέψης. Εγκαθιδρύει έναν πιο μοναχικό χαρακτήρα από τις προηγούμενες θρησκείες πολεμώντας την κοινοκτημοσύνη,² έτσι ανακύπτει η ανάγκη ενός νέου τύπου κοινωνικής ζωής, ναού, κατοικίας και πόλης στο σύνολό της, μιας και οι προηγούμενες θρησκευτικές αναφορές δεν παρέχουν τον κατάλληλο αστικό τύπο. Πολλά μάλιστα από τα ρωμαϊκά κτίρια και τα σύμβολά τους κρίνονται λειτουργικά ασήμαντα, μιας και αντιτίθονταν στον χριστιανικό τρόπο ζωής. (Καταρρίπτεται επίσης η μεγάλη κλίμακας αρχιτεκτονική του αρχαίου κόσμου.)³ Στα κολοσσιαίου μεγέθους ρωμαϊκά αρχιτεκτονήματα συντελούνται αλλαγές. Τα οικοδομικά τετράγωνα διαιρούνται μέσω νέων εσωτερικών διαβάσεων, περισσότερο δαιδαλώδεις παρά ευθείες, σε εργαστήρια ή χώρους διαμονής μικρότερου μεγέθους. Φεύγουν οι νέες εγκαταστάσεις από τα αρχαία πρότυπα και προσαρμόζονται στις νέες ανάγκες. Τα κληροδοτήματα του αρχαίου κόσμου χρησιμοποιούνται εμβληματικά πια για να πιστοποιούν πως ανήκουν στο ίδιο πολιτιστικό σύμπαν οι διάφορες πόλεις.⁴ Ξεκινώντας από την αλλαγή στον τρόπο σκέψης, σημαντικότερη σαφώς κρίνεται – όπως αναφέραμε – η στροφή προς την απομόνωση που επηρεάζει αυτόματα τη δομή όλων των τομέων της αστικής ζωής. Τη μεγάλη ώθηση ανάπτυξης – σε αντίθεση με ότι επικρατεί σαν άποψη για τα δήθεν σκοτεινά μεσαιωνικά χρόνια – έδωσε η ιδεολογική άρνηση απέναντι στις πολεμικές τακτικές, στοιχείο που συχνά κατά το παρελθόν, κατέστησε τους φιλήσυχους πολίτες βορά στα νύχια των εξουσιαστικών δυνάμεων *«...ο πληθυσμός διακατέχεται από φιλειρηνικά αισθήματα κι αυτό όσο κι αν ακούγεται παράδοξο τους καθιστά ευάλωτους και τους κάνει να υποκύψουν μπροστά στις εξουσιαστικές δυνάμεις.»*⁵ αλλά και σε κάθε ανήθικη ενέργεια όπως η τοκογλυφία.

Τα επαγγέλματα των φτωχών γίνονται αποδεκτά από το κοινό ως ισάξια ⁶ ενώ δουλειά και κατοικία αποτελούν πια μια οικεία ενότητα κατά τη μεσαιωνική περίοδο. ⁷ Η ίδια η αντίληψη του χρόνου από τη συλλογική μνήμη ανατρέπεται και εγκαθιδρύεται άπαξ και δια παντός ο μη γραμμικός χρόνος – άρα και μη αντιστρεπτός - επηρεάζοντας βαθιά την ανθρώπινη σκέψη. Ο άνθρωπος προετοιμάζεται έτσι για την επερχόμενη πρόοδο. ⁸

Η μετάλλαξη του τρόπου σκέψης, οδηγεί αυτόματα και στην ανάπτυξη ενός νέου τύπου ιερών χώρων προσανατολισμένων στο μοναχισμό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα μοναστήρια, που ουσιαστικά αποτελούν ένα νέο τύπο πόλης. Εκεί συγκεντρώνονται άνθρωποι με κοινούς ιδεολογικούς ορίζοντες και στόχους και μένουν μαζί. Η μοναστηριακή αποικία σε συμβολικό επίπεδο γίνεται η καινούρια ακρόπολη. Μέσα στο μοναστήρι αλλά και στο χριστιανικό ναό τακτοποιούνται και ανανεώνονται οι ιδεολογικοί σκοποί της πόλης. Εκεί – στο μοναστήρι - εγκαθιδρύονται πρακτικές αξίες αυτοσυγκράτησης, κανόνων, τιμιότητας, εσωτερικής κυριαρχίας και επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τη μεσαιωνική και την καπιταλιστική πόλη, σε επίπεδο εφευρέσεων και επιχειρησιακών πρακτικών, πρωτοχρησιμοποιούνται το ρολόι, το τεφτέρι και το πρόγραμμα ημέρας. (Σε συμβολικό επίπεδο, επειδή αυτή η κατάσταση συντελέστηκε σε περικλειστό χώρο, συχνά αντιστοιχίστηκε η εσωτερική αυλή των μοναστηριών με το οχυρό του παραδείσου.) ⁹ Η απόσυρση όσων επέλεξαν το μοναχισμό, επίσης τροποποίησε την δομή της κοινωνίας.

Με παρόμοιο τρόπο λειτουργούν μορφοποιητικά για την πόλη και οι χριστιανικές εκκλησίες. Η τοποθέτηση μάλιστα του συνόλου αυτών των εγκαταστάσεων στο κέντρο της πόλης ώστε να είναι κοντά στους απόρους και τους αμαρτωλούς, επέφερε μεγάλη αλλαγή στη δομή της πόλης. ¹⁰ Όσο περισσότεροι είναι οι ναοί σε μια περιοχή, τόσο ισχυρότερη η κυριαρχία της χριστιανικής σκέψης και η εξάπλωση των νοημάτων που αυτή πρεσβεύει. Η επιζητούμενη από τον Lynch αναγνωσιμότητα αλλά και ικανότητα προσανατολισμού επιτυγχάνεται πλήρως με την τοποθέτηση των χριστιανικών υπερδομών μέσα στον ιστό της πόλης. ¹¹ Το πρώτο αναγνωριστικό στοιχείο που αντικρίζει ο ταξιδιώτης προσεγγίζοντας μια πόλη, είναι οι στέψεις των ναών της. Γι' αυτό άλλωστε και ο εκκλησιαστικός κύκλος επιδιώκει την ενίσχυση και την προώθηση των σημαινόντων του. Τα σημαίνοντα του χριστιανισμού, οι συμβολισμοί δηλαδή που συνοδεύουν τις χριστιανικές εγκαταστάσεις μπορούν να παρομοιαστούν με το πάσιονμπλουμ και το σχήμα πρωθύστερου που αυτό συμβολοποιεί. ¹

ι. Το πάσιονμπλουμ (άνθος του θείου πάθους) είναι ένα λουλούδι που ανακαλύφθηκε το 1610 από ένα Μεξικανό μοναχό, ο οποίος πρόβαλε πάνω στο άνθος αυτό, τα σύμβολα της Χριστιανικής διδασκαλίας με σκοπό την κατήχηση πιστών. Η παράδοση, λέει πως φύτεψε από το αίμα του Χριστού και πάνω του «απεικονίζονται τα σύνεργα με τα οποία βασάνισαν τον Χριστό στη σταύρωση. Το μήθευμα που συνοδεύει αυτό το άνθος μας αναγκάζει τη στιγμή που το αντικρίσουμε να αναζητήσουμε τα σύμβολα που μας υποδεικνύει- σύμβολα που έχουν σχηματιστεί πολύ πριν την εύρεση και ονομασία του φυτού. Άρα το πάσιονμπλουμ συμβολοποιεί ένα σχήμα πρωθύστερου όπου το αντικείμενο άνθος προηγείται των συμβόλων που φέρει- πρώτα αντικρίξεις το άνθος, μετά ανακαλύπτεις τα σημάδια- σύμβολα, τα οποία όμως υπάρχουν πριν το άνθος, προηγούνται. Το πάσιονμπλουμ προηγείται, ενώ χρονικά έπεται των αντικειμένων - συμβόλων που αναπαριστά.¹²

Συναντούμε επομένως μια ακόμη παραλληλία ανάμεσα στον τρόπο ανάγνωσης της πόλης και των αστικών συμβόλων με τον αντίστοιχο ενός κειμένου. (Το πρωθύστερο σχήμα στη λογοτεχνία ορίζει τη σειρά του λόγου κατά την οποία πρώτα λέγεται εκείνο που χρονικά και λογικά είναι δεύτερο.)¹³ Στη χριστιανική πόλη, η ύπαρξη ναών σε κάθε γωνιά της, οδηγεί στη γύρω από αυτούς συγκέντρωση γειτονιών - υπό μορφή ενοριών - που την οργανώνουν ως ένα δίκτυο επιμέρους πνευματικών πυρήνων. Λειτουργούν έτσι ενοποιητικά για το σύνολο της πόλης - κυρίως σε πνευματικό επίπεδο ενώ παράλληλα διατηρούν μια τμηματοποίηση που καθιστά την πόλη ευκολότερα διαχειρίσιμη. *‘Η δύναμη της αστικοποίησης δεν απέρρεε από την υλικότητα της ή την αμυντική της ικανότητα αλλά από τη συμβολική της ισχύ, την ικανότητά της να ενώνει και να οδηγεί προς έναν σκοπό τα μέχρι τούδε ατομιστικά στοιχεία της μόνιμα εγκατεστημένης αγροτικής κοινωνίας.’*¹⁴

Η εκκλησιαστική κοινωνία υπήρξε επίσης υπολογίσιμη και ως οικονομική δύναμη. Με όλα αυτά τα εκκλησιαστικά κτίρια που συγκέντρωνε γύρω της -εκκλησία, σχολεία μοναστήρια κτλ - αποτελούσε ολόκληρη κατασκευαστική επιχείρηση.¹⁵

Όλη αυτή η μετάλλαξη στον τρόπο σκέψης και στη δομή της πόλης δεν άφησε φυσικά ανέπαφη την τυπολογία της κατοικίας. Το στοιχείο της ιδιωτικότητας και της εσωτερικότητας εμφανίζεται πολύ έντονο και στην αρχιτεκτονική σύνθεση. Τα σπίτια διαμορφώνονται γύρω από την περίμετρο της πίσω αυλής και συχνά δημιουργούν έναν ιδιωτικό χώρο πρασίνου. (Η μετέπειτα ανάπτυξη του εμπορίου οδήγησε στην καταπάτηση αυτών των πίσω αυλών από εργαστήρια και αποθήκες.) Ελεύθερα στο χώρο κτίρια, που δύσκολα θερμαίνονται ενώ ξοδεύουν άδικα γη, είναι δυσεύρετα. Τα κτίρια δημιουργούν συμπαγείς όγκους σαν συστήματα στάβλων - κατοικίας - αποθηκών. Είναι επίσης συχνά κτισμένα σε σειρά, δημιουργώντας ενός τύπου τοίχο.

Όπως διαπιστώνουμε μελετώντας την εγκαθίδρυση της χριστιανικής θρησκείας, οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί δίνουν κατεύθυνση πέρα από την σκέψη και στη μορφή των πόλεων, μετατρέπονται δηλαδή σε δυναμικούς αστικούς προσδιοριστές.

Παρόμοια η αρχιτεκτονική της κατοικίας τον 18ο αιώνα.

Στις λαϊκές συνοικίες, δομούνται ισόγεια σπίτια που επεκτείνονται όσο η οικογένεια μεγαλώνει, σχηματίζοντας την “πόλη των κήπων” όπως αποκάλεσε ο ιστορικός Guide Bleu, το Άργος.

Ανάλογη είναι και η δομή κτενιού, με γραμμική διάταξη κατοικιών γύρω από στενά δρομάκια κάθετα σε κύριους άξονες ή απευθείας κάθετη χωροταξική διάταξη στο βασικό άξονα. Η δομή κτενιού εμφανίζεται τη Μεσαιωνική περίοδο αλλά συναντάται έως σήμερα στους πρόποδες του λόφου.

Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική στο Άργος, Αρχαιολογικά Ανάλεκτα εξ Αθηνών, τόμος XII, τεύχος 2, 1979

Ξηνταρόπουλος, Π.
Η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Άργος το 19 αιώνα, έκδοση Πνευματικού Κέντρου δήμου Αργούς, 2006

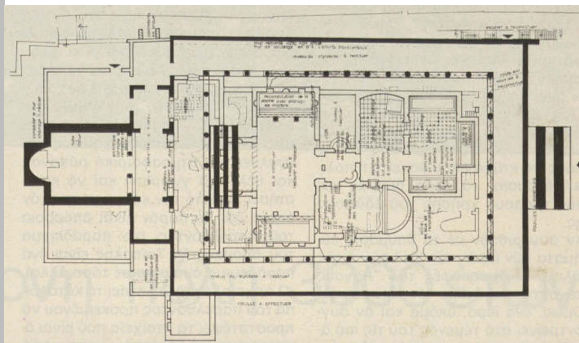
3.2 Παλαιο-Χριστιανικό Άργος

3.2.1 Ιδεώδη και δομή

Συνήθης είναι η επανα-χρησιμοποίηση χώρων, με νέα λειτουργία κάθε φορά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στο Άργος είναι η περίπτωση των λουτρών του θεάτρου. Το κτίσμα (εικ. με έντονο μαύρο) στην πρώτη του φάση, το 70 π.Χ., εμφανίζεται με μια μεγάλη αυλή στο κάτω μέρος μιας στοάς. Η τετράγωνη κάτοψή του οδηγεί στην υπόθεση πως ήταν μάλλον Γυμνάσιο ή Ηρώο. Επί Ανδριανού χτίζονται Θέρμες στο εσωτερικό της αυλής του και στη δυτική στοά. Αργότερα μετατρέπεται σε μοναστήρι και εγκαταλείπεται (μετά το σεισμό του 551). Τέλος καταστρέφεται και πυρπολείται το 585 με την εισβολή των Σλάβων. Στον ίδιο χώρο, αρκετά αργότερα, τον 18ο-19ο χτίζεται μια κατοικία.

Η έντονη μετάλλαξη των αστικών δομών και ιδεωδών που περιγράψαμε παραπάνω, ως χαρακτηριστικό των πόλεων που μετά την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μυήθηκαν στη χριστιανική θρησκεία, παρατηρήθηκε και στην πόλη του Άργους. Από τον 3ο αιώνα, το ισχυρό και εμπορικό ρωμαϊκό Άργος αρχίζει να παρακμάζει. Βασική αιτία είναι η γενικότερη κοινωνικοοικονομική κρίση που περνά η Ελλάδα, η οποία άφησε περιθώρια σε μια νέα θρησκευτική δύναμη να παρεισφρύσει και να καπηλευτεί το ιδεολογικό κενό της ανθρώπινης μάζας.

Ο πολεοδομικός ιστός του Άργους γνωρίζει τις καταστρεπτικές συνέπειες από την επιδρομή των Γότθων το 396-397 και αλλάζει ριζικά. Η αρχαία αγορά παρακμάζει ενώ το διοικητικό κέντρο της πόλης μεταφέρεται στην ανατολική συνοικία, που ορίζεται από τις σημερινές οδούς Δαναού και Αγίου Κωνσταντίνου.¹⁶ Να παρατηρήσουμε πως παραμένει και πάλι στη διασταύρωση σημαντικών οδικών αξόνων κατ' αντιστοιχία με την παλαιότερη τοποθέτηση της αγοράς στην τομή δύο άλλων ισχυρών οδικών αρτηριών. (Διαστρωμάτωση Ρωμαϊκής-Χριστιανικής). Το προηγούμενο ρωμαϊκό κέντρο είναι προσκολλημένο στις αρχικές εγκαταστάσεις στου πρόποδες των δύο λόφων, οι οποίοι παρείχαν συν τοις άλλοις και μεγαλύτερη ασφάλεια καθώς και άμεση νοηματική σύνδεση με τις δύο ακροπόλεις, ενώ το νέο κέντρο τοποθετείται στο κέντρο της περικλειστης πόλης. Πολλά από τα μνημεία χάνουν αυτή την περίοδο τον αρχικό προορισμό τους και γίνονται κατοικίες,¹⁷ τις περισσότερες φορές ταπεινές· μια παραλλαγή αυτής της πορείας είναι η κατάληψη των δημοσίων κτιρίων του Άργους από εργαστήρια βιοτεχνών.

Picard, O. "Αρχαιολογία και πολεοδομία του Άργους", Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 319, 1994

Στα πρώιμα μεσαιωνικά χρόνια (από τον 3ο μέχρι τον 6ο αιώνα), παρατηρείται οικοδόμηση πολλών ιδιωτικών κατοικιών, συχνά πολυτελών, καθώς και εκκλησιών στο Άργος και τα περίχωρα. Οι νέες κατασκευές συνεπώς πολλαπλασιάζονται και δημιουργούν μια νέα διάρθρωση της πόλης.¹⁸ Μέχρι που ο σεισμός του 552 μ.Χ. προκαλεί την κατάρρευση πολλών κτιρίων και η πόλη αρχίζει να παρακμάζει. Οι επιδημίες της πανούκλας και οι Σλαβικές επιδρομές (580 – 590 μ.Χ.) ολοκληρώνουν την εικόνα της κάμψης της πόλης. Τότε ορισμένες ζώνες του οικισμού εγκαταλείπονται όπως η περιοχή του Αφροδισίου και του Ωδείου. (να σημειωθεί πως ίσως ο μαρασμός στην κατοίκηση να οφείλεται στην εισαγωγή από τους Σλάβους ενός νέου τύπου οικισμού με ξύλινα παραπήγματα που δεν επέτρεψε να αφεθούν ίχνη στη γη κι όχι απαραίτητα στην απομάκρυνση των κατοίκων.)

Μέσα σε αυτό το κλίμα των απαντών δεινών, το Άργος έρχεται σε επαφή με το χριστιανισμό, πιθανότατα από τον απόστολο Ανδρέα.¹⁹ Η νέα θρησκεία θέτει τους δικούς της κανόνες για τη διάρθρωση της πόλης κι ενώ η οικιστική οικοδομική δραστηριότητα παρουσιάζει κάμψη, πλήθος χριστιανικών ναών ανεγείρονται αυτήν την περίοδο. Οι περισσότεροι ιεροί χώροι της νέας θρησκείας συναντώνται στο νέο μετατοπισμένο κέντρο της πόλης και σε άλλους ιστορικά έντονα νοηματοδοτημένους χώρους, όπως οι ακροπόλεις και παλαιότερες νεκροπόλεις. (Συγκεκριμένα, στο χώρο της ακροπόλεως υπάρχουν τα ίχνη βασιλικής, η οποία χρονολογείται στις αρχές του 5^{ου} αιώνα μ.Χ. - και θεωρείται από τις αρχαιότερες της Πελοποννήσου.)²⁰

*“Βόρεια της οδού Μεσσηνίας και Αρκαδίας (Χάρτης Χριστιανική 1.) βρέθηκε το ανατολικό τμήμα βασιλικής και βορειότερα από αυτήν το βαπτιστήριό της. (Χάρτης Χριστιανική 2.) Η αψίδα μιας άλλης βασιλικής και τάφοι του 6^{ου} βρέθηκαν σε πάροδο της οδού Δαναού (Χάρτης χριστιανική 3.) Δύο μικρών διαστάσεων βασιλικές ήλθαν στο φως στην οδό Γ. Σεφέρη (Χάρτης Χριστιανική 4.) και στο Αρχαιολογικό τρίγωνο (Χάρτης Χριστιανική 5.), ενώ τα ερείπια μιας ακόμη βασιλικής του 6^{ου} αι. βρέθηκαν σε πάροδο της οδού Δαναού (Χάρτης χριστιανική 6.).”*²¹ Τέλος, στα ερείπια του Απόλλωνα Πυθέως, στο λόφο της Δειράδας ανεγίρεται βασιλική τον 6^ο αι. (Χάρτης Χριστιανική 7) και αρκετά αργότερα, τον 9^ο ή 10^ο αιώνα, στο λόφο της Λάρισας ιδρύεται, ως γυναικεία Μονή, ο ναός της Παναγίας Κατακεκρυμμένης (Χάρτης Χριστιανική, 9). Ενώ και ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Χάρτης Χριστιανική, 10) είναι κτίσμα του 11^{ου} αιώνα που γειτνιάζει με το ρωμαϊκό νεκροταφείο στα δυτικά της πόλης.”

Κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο το υδρευτικό και οδικό σύστημα παραμένει το ίδιο, όπως και στην πρώιμη και μέση ρωμαϊκή περίοδο. Με παρόμοιο τρόπο και οι νεκροπόλεις δε χάνουν τον ιερό χαρακτήρα τους και συνεχίζουν πιο εκτεταμένες αυτή την περίοδο τη χρήση τους σε σημεία ταφής της ρωμαϊκής περιόδου. *“Τα νεκροταφεία της Παλαιοχριστιανικής περιόδου έχουν βρεθεί σε τέσσερις θέσεις. Το βόρειο εκτείνεται δυτικά και κατά μήκος της οδού Κορίνθου, (Χριστιανική, Βόρειο νεκροταφείο.) - σε διαφορετική θέση από το αντίστοιχο Ρωμαϊκό, το δυτικό βρίσκεται βόρεια του σημερινού νεκροταφείου της κοιμήσεως της Θεοτόκου (Χριστιανική, Δυτικό νεκροταφείο.), ενώ τμήμα του ανατολικού νεκροταφείου έχει έλθει στο φως στην πάροδο της οδού Καρπετοπούλου, στη νοτιοανατολική συνοικία της σημερινής πόλης. Όπως και στο νότιο νεκροταφείο, τάφοι της πρώιμης Ρωμαϊκής περιόδου χρησιμοποιούνται και στα Παλαιοχριστιανικά χρόνια [Αγ. Βασίλειος]. Ένα άλλο νεκροταφείο που χρησιμοποιήθηκε για περιορισμένη χρονική διάρκεια βρέθηκε βόρεια της βασιλικής του οικοπέδου Φλώρου (νεκροταφείο Παπαθανασίου).”*²²

Κατακλύζουν, όπως διαπιστώνουμε, τα χριστιανικά σύμβολα το σώμα του Άργους. Παρακάτω, θα εξετάσουμε την τακτική πίσω από την εγκαθίδρυσή τους όπως και την επίδρασή τους στη συλλογική μνήμη.ⁱ

i. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Αργολίδα ανέπτυξε ιδιαίτερη σχολή από πλευράς αρχιτεκτονικής, υπό την έννοια ότι κτίστηκαν πολλοί ναοί του ίδιου ρυθμού. Η σχολή αυτή είναι γνωστή ως “Αργολική Σχολή” και χαρακτηριστικά της δείγματα αποτελούν οι ναοί που είναι αφιερωμένοι στην “Κοίμηση της Θεοτόκου” και βρίσκονται στο Άργος, στον Χώνικα (Νέο Ηραίο) και στον Μέρμπακα (Αγία Τριάδα) και χρονολογούνται περί τον 12^ο – 13^ο αιώνα. Η αρχιτεκτονική αυτή έξαρση και ο οικοδομικός οργανισμός των εκκλησιών εξηγούνται από το γεγονός ότι την περίοδο αυτή έχουμε ανάπτυξη του μοναχικού βίου.

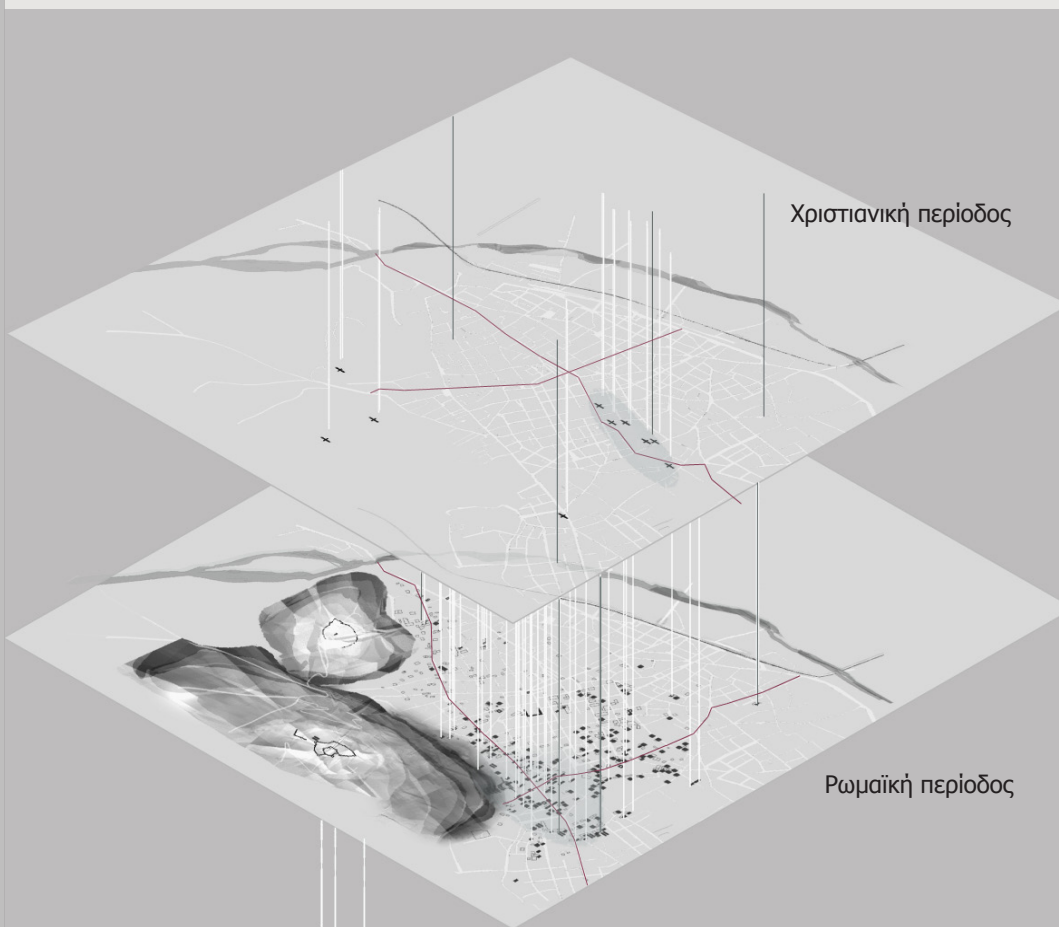
Χριστιανική περίοδος

Η νέα θρησκεία θέτει τους δικούς της κανόνες για τη διάρθρωση της πόλης κι ενώ η οικιστική οικοδομική δραστηριότητα παρουσιάζει κάμψη, πλήθος χριστιανικών ναών ανεγείρονται αυτήν την περίοδο. Οι περισσότεροι ιεροί χώροι της νέας θρησκείας συναντώνται στο νέο μετατοπισμένο κέντρο της πόλης και σε άλλους ιστορικά έντονα νοηματοδοτημένους χώρους, όπως οι ακροπόλεις και παλαιότερες νεκροπόλεις.

- χριστιανικές νεκροπόλεις
- χριστιανικοί ναοί
- ανεσκαμμένα οικόπεδα
- ρωμαϊκά τείχη
- ρωμαϊκά οικιστικά ίχνη
- ρωμαϊκά ταφικά λείψανα
- ρωμαϊκά εργαστήρια
- ρωμαϊκά μνημειακά κατάλοιπα
- ρωμαϊκά ευρήματα

Διαστρωμάτωση ιερών
χώρων
Ρωμαϊκής - Χριστιανικής
περιόδου

Η αρχαία αγορά παρακμάζει ενώ το διοικητικό κέντρο της πόλης μεταφέρεται στην ανατολική συνοικία, που ορίζεται από τις σημερινές οδούς Δαναού και Αγίου Κωνσταντίνου. Να παρατηρήσουμε πως παραμένει και πάλι στη διασταύρωση σημαντικών οδικών αξόνων κατ' αντιστοιχία με την παλαιότερη τοποθέτηση της αγοράς στην τομή δύο άλλων ισχυρών οδικών αρτηριών. (σημειώνονται με κόκκινο)
Οι λευκές γραμμές αποτυπώνουν τους ιερούς χώρους ανά περίοδο. Στις γκρι σκιές εντοπίζουμε τα κέντρα των δύο περιόδων. Η μαύρη γραμμή που διαπερνά τη Χριστιανική, βοηθά να συγκρίνουμε τη θέση των δύο κέντρων.

3.2.2 Τα παρακείμενα της Χριστιανικής δομής του Άργους

Υπό τους όρους της παρακειμενικότητας είναι σαφές το πώς λειτούργησε η χριστιανική θρησκεία στο σώμα του Άργους. Προσπάθησε να εγγράψει τα κυρίαρχα σύμβολά της σε έναν χώρο που δεν ήταν προηγουμένως ιδεολογικά φορτισμένος, συγκεντρώνοντας τους ναούς της σε ένα νέο κέντρο. (απεικονίζεται με γκρι στο χάρτη της χριστιανικής περιόδου) Για να είναι όμως ομαλή η μετάβαση στη συλλογική μνήμη δεν εγκαταλείπει, αλλά αντίθετα παραποιεί σε ότι αφορά τη χρήση, τους χώρους που είχαν μνημειακό χαρακτήρα κατά το παρελθόν, όπως η περιοχή του αρχαίου θεάτρου και της αγοράς. Στην περίπτωση των ακροπόλεων διατηρεί πιο διαλλακτική στάση μιας και πρόκειται για σύμβολα με έντονη δράση που καλύπτουν και ανάγκες ασφαλείας. Άλλωστε ανταποκρίνονται σαν δομές και στην χριστιανική ιδεολογία του χριστιανισμού για απομόνωση - όπως αναφέρθηκε παραπάνω - και γίνονται ιδανικοί τόποι ίδρυσης μοναστηριών. Χρησιμοποιεί επομένως η νέα κατάσταση τα παρακείμενά της, πατά σε αυτά και πλάθει στη συνείδηση των κατοίκων τη δική της διήγηση. Υιοθετεί άλλοτε και άλλοτε “ξύνει” και σβήνει τμήματα από την ιστορία του τόπου. Τα κομμάτια που δεν επιχειρεί να αγγίξει είναι οι χώροι ταφής. Μιας και κουβαλούν τις μακροβιότερες εγγραφές πάνω στον ιστό τις πόλης. Είναι εντυπωσιακό δε, πως ακόμη και στο σημερινό Άργος διατηρούνται ορισμένες νεκροπόλεις από αυτές, όπως εκείνες που βρίσκονται εκτός του βασικού ιστού για λόγους υγιεινής. Αυτό το άμεσο “παράθυρο” με το παρελθόν που λέγεται νεκρόπολη διατηρεί ανέπαφη τη σημασία του ακόμη και σήμερα.

Η μεταστροφή της συλλογικής μνήμης παρατηρούμε πως πέρα από την προηγηθείσα ιδεολογική ανακατεύθυνση, έχει άμεσο αντίκτυπο και στο μετασχηματισμό σε επίπεδου πολεοδομικού ιστού. Η θρησκεία, σύμφωνα και με τον Rossi, εν προκειμένω η χριστιανική, με το συλλογικό χαρακτήρα των τελετουργιών της, συντηρεί το μύθο και συμβάλει στη θεμελίωση της πόλης. Ο κάτοικος πρόσκειται στη χριστιανική θρησκεία και εμπράκτως προσαρμόζει την καθημερινότητά του και τους αστικούς συντελεστές σύμφωνα με τις αρχές της νέας θρησκείας. Όπως και σε άλλες πόλεις, έτσι και στο Άργος, ο χριστιανισμός «κατασκεύασε» νέα πρωτογενή στοιχεία. Η πόλη αναπτύχθηκε σύμφωνα τη θεωρία που διατύπωσε ο Henri Pirenne πως οι Μεσαιωνικές πόλεις δημιουργήθηκαν από έναν τειχισμένο πυρήνα μιας θρησκευτικής πόλης. Με παρόμοιο τρόπο, γύρω από κάθε ναό αναπτύσσεται μια κοινωνική δομή που συνυφαίνει την ύπαρξη της με αυτόν. Οι γνωστές μας ενορίες, εμφανίστηκαν και αντικατέστησαν το προηγούμενο δίκτυο ιερών. Τα αρχαία δαιμόνια που στοίχειωναν το ανθρώπινο μυαλό, διώχθηκαν και πάλι όμως η πόλη επιδιώκει την περικλείση, το ανθρώπινο σώμα και μυαλό περιορίζονται πια από το φόβο της αμαρτίας. Είναι προφανές πως το εκάστοτε *genious loci* συντίθεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να διατηρεί την κοινωνία κλειστή και ως συνέπεια ευκόλως διαχειρίσιμη. Η διαφορά είναι πως στην αρχαία πόλη εντοπίζουμε έναν μάλλον πιο αυθόρμητο σχηματισμό ενώ η επιβεβλημένη χρήση των ναών για την οργάνωση του χώρου σε αυτή την περίοδο, παρουσιάζει μια πρωτοφανή ιδιαιτερότητα που προσομοιάζει τη διοικητική.

Βιβλιογραφία : Θρησκεία: η Μεσαιωνική πόλη

3.1 Η χριστιανική θρησκεία ως προσδιοριστής του αστικού

1. Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
2. Δεσποτόπουλος, Ι. Η Ιδεολογική δομή των πόλεων, Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, 1997
3. Kostof, S. & Castillo, G. The city assembled: The elements of urban form through history, NY: Thames & Hudson, New York, 2005
4. Benevolo, L. μετάφραση Παπασταύρου, Α. Η πόλη στην Ευρώπη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997
5. Κροπότκιν, Π. Αλληλοβοήθεια - Ένας παράγοντας της εξέλιξης, Πρόλογος Δ.Ποταμιανός, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2009
6. βλέπε 5.
7. βλέπε 3.
8. Coveney P. & Highfiel R. Το βέλος του χρόνου, Κάτοπτρο, Αθήνα, 1991
9. βλέπε 3.
10. βλέπε 3.
11. Lynch, K. The image of the city, The MIT Press, USA, 1960
12. Κιούρτσου, Ε. Τρεις σημειώσεις πάνω στο αρχιτεκτονικό έργο: εμφάνιση, εξαφάνιση, διαγραφή, Διπλωματική εργασία στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός, Σχολή Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π., Φεβρουάριος 2009
13. http://www.livopedia.gr/index.php/σχήματα_λόγου (προσπελάστηκε 15/11/2011)
14. Billinge, M. Η πόλη, η αστικοποίηση και η μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας, Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 64, 1997
15. βλέπε 3.

3.2 Παλαιο-Χριστιανικό Άργος

3.2.1 Ιδεώδη και δομή

16. Μπανάκα-Δημάκη, Α. & Παναγιωτοπούλου Α. & Οικονόμου Α. & Aniado L. “ Το Άργος κατά τη Ρωμαϊκή και την Παλαιοχριστιανική περίοδο: Σύνθεση των αρχαιολογικών δεδομένων”, Τ.Π. _Πρ.
17. Picard, O. “Αρχαιολογία και πολεοδομία του Άργους”, Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 319, 1994
18. Reynal, A. C. “ Ένα παράδειγμα οπισθοδρόμησης του αστικού φαινομένου: το Άργος από τον 4ο στον 7ο μ.Χ.”, Τ.Π. _Πρ.
19. <http://www.argosculture.gr/argoshistory.php> (προσπελάστηκε 23/11/2011)
20. Σκουλάτος, Β. Αργειακή γη, “Άργος - τα ίχνη μιας πόλεως στον ελληνικό μεσαίωνα (395-1464 μ.Χ)”, Επιστημονική και Λογοτεχνική έκδοση του πνευματικού κέντρου του Δήμου Άργους, τεύχος 1, Δεκέμβριος 2003
21. βλέπε 16.
22. βλέπε 16.

4.0 Κατάκτηση: παράλληλο κείμενο μέσα στην πόλη

4.1 Η κατάκτηση, ως εκτροπή στη διήγηση της πόλης

Η επόμενη περίοδος σταθμός χαρακτηρίζεται από μια κατάκτηση - την οθωμανική. Η κατάκτηση είναι ικανή, πόσο μάλλον αν συνοδεύεται και από πολεμική σύγκρουση και καταστροφές, να συνταράξει συθέμελα τη διήγηση μιας πόλης. Σκεπτόμενοι τη δύναμη του πολέμου και της καταστροφής πάνω στο σώμα της πόλης η «πανικόβλητη πόλη» του Virilio μας δίνει το στίγμα των μεταβολών που μπορούν να συντελεστούν σε αυτή. Πριν φθάσουμε στην κατάκτηση, «ο πόλεμος -για τον Virilio- δεν αποτελεί σύρραξη ανάμεσα σε περιόδους ειρήνης αλλά καθίσταται καθολικό γεγονός που επεκτείνεται σε όλες τις μορφές της πολιτιστικής μας ζωής. Συνιστά μια καταγωγική διάσταση της κοινωνίας, τη σκιά κάθε πολιτιστικού επιτεύγματος». ¹ Οι μεγάλες ανθρώπινες επινοήσεις, οι διοικητικοί διαχωρισμοί και η αρχιτεκτονική της ίδιας της πόλης σχετίζονται λίγο ή πολύ με την πολεμική πραγματικότητα. Η πόλη προετοιμάζεται διαρκώς για τη σύγκρουση κι όταν το ατύχημα του πολέμου εκδηλωθεί, εγκαθιδρύονται τότε νέοι όροι και όρια διαταράσσοντας την ομαλή συνέχειά της. ²

Με τους όρους του Genette, μπορούμε να διαβάσουμε την κατάκτηση μιας πόλης σαν μια αφήγηση μεταδιηγηματικού επιπέδου, μια δευτερεύουσα αφήγηση μέσα στην κυρίως ιστορία της πόλης. Εμφανίζεται όμως ως δευτερεύουσα ώσπου αποκτά πέρα από την εδαφική κυριαρχία την καθολικότητα -που περιγράφει ο Virilio - στον τρόπο οργάνωσης της πόλης.

Τα πιθανά «ατυχήματα», όπως οι καταστροφές που συνοδεύουν μια κατάκτηση, γεννούν κενά κεφάλαια στη διήγηση της πόλης. Σβήνουν ιδεολογίες αντίθετες με την καινούρια που έρχονται να επιβάλλουν, γκρεμίζουν ναούς ή διαλύουν παλαιά μνημεία. Τέτοιες ενέργειες μπορούν να εκληφθούν ως «διαγραφές» στην υπερβατική κειμενικότητα, αλλά όπως δείχνει η πορεία της πόλης κάθε διαγραφή ενισχύει τη συλλογική μνήμη, όπως ακριβώς και κάθε νέα εγγραφή. Σε κάθε τόπο που μια μνήμη επιχειρείται να σβηστεί βίαια, εμπλουτίζεται αυτόματα το πνεύμα του τόπου. Τα κενά στον αστικό ιστό άλλοτε καταλαμβάνονται από τα σύμβολα της νέας επιβεβλημένης διήγησης ή αφήνονται ως χώροι υπενθύμισης της πρότερης κατάστασης. Συσσωρεύονται στην πόλη, μετά το πολεμικό συμβάν, άγνωστοι μέχρι πριν άνθρωποι, συνήθειες, ιδεολογίες και τρόποι διαχείρισης του χώρου. Δημιουργούνται διαχωρισμοί επομένως μέσα στο σώμα της, που πασχίζουν να συγκερασθούν. Κατά την υπό μελέτη οθωμανική κατάκτηση, το ισλαμικό πρότυπο και το προεγκατεστημένο χριστιανικό προσπαθούν να συμβιώσουν. ³ Κατά αντίστοιχο τρόπο με τις χριστιανικές ενορίες ιδρύονται, βάσει του ανατολίτικου

πνεύματος, τα οθωμανικά külliye: (= συλλογικότητες), τα οποία οργανώνουν το χώρο σύμφωνα με το δικό του πρίσμα. (Τα külliye δημιουργήθηκαν αρχικά ως δοχεία μουσουλμανικού πολιτισμού αλλά εμφανίστηκαν και στις κατακτημένες βυζαντινές πόλεις – Bursa, Constantinople. Περιελάμβαναν τζαμί, σχολείο, λουτρό, πτωχοκομείο κτλ. Ο ηγεμόνας τα έχτιζε και τα διατηρούσε με δωρεές ευπόρων.)⁴

Στη νέα πολεοδομική δομή που εμφανίζεται διακρίνονται ξεκάθαρα οι λειτουργίες. Υπερτονίζεται ο ιδεολογικοποιημένος βίος με την κυριαρχία της μορφής των τζαμιών της πόλης και η υποταγή την κατοικίας. Σίγουρα απέχει από την απόλυτη πολεοδομική έκφραση των πόλεων της ανατολής αλλά όπως σε πολλές κατακτημένες πόλεις από του Οθωμανούς οι μαχαλάδες κατέχουν μεγάλη έκταση του ιστού και διαφοροποιούνται μορφολογικά από τον υπόλοιπο ιστό. Ο ρόλος που διαδραματίζουν υπηρετεί τους πρωταρχικούς τους σκοπούς ως θρησκευτικών κέντρων αλλά ουσιαστικά λειτουργούν ως ενεργοί και επεκτάσιμοι πολιτισμικοί οθωμανικοί πυρήνες. Το δεδομένο είναι πως επηρεάζουν την «εικόνα της πόλης» - όπως την όρισαν οι Ιουλία & Ιωσήφ Στεφάνου - καθώς εκτρέπουν τα βασικά συντακτικά της στοιχεία. (σύνταξη: σχετίζεται με την τάξη, την οργάνωση, τη γειτνίαση) Η αναγνωσιμότητά της με τα νεοανεγερθέντα τζαμιά οδηγεί σε νέους νοηματικούς συνειρμούς, η προσπελασιμότητά της προσομοιάζεται με πόλεις της ανατολής, ενώ η ιστορικότητά της χαράζει καινούρια πορεία.⁵

Άποψη του Άργους
Vinc. M. Coronelli
"Morea, negreponte,
E. Adiazenze" Venezia
1685

Οι μαχαλάδες του οθωμανικού Άργους, κατά το Ζεγκίνη. Χαρακτηριστικοί οι διασταυρούμενοι οδικοί άξονες. Σημειώνονται με κόκκινο τα δύο κεντρικά τζαμιά του, τα οποία διακρίνονται εμβληματικά και στην γκραβούρα του Coronelli, στην οποία αποτυπώνονται και μικρότερα οξυκόρυφα κτίρια, πιθανότατα μικρότεροι ιεροί χώροι.

Γ. Κόνδης, «Διάγραμμα οργάνωσης του δημοσίου χώρου στο Άργος της Τουρκοκρατίας», Δαναός, ΙΙΙ 2003

Η πρώτη οθωμανική εισβολή στο Άργος έγινε το 1397. Οι Οθωμανοί αποχωρούν λίγο αργότερα αφού έχουν καταστρέψει σημαντικό μέρος των τειχών και της εύρυθμης καθημερινότητας της πόλης αλλά και του γοήτρου της. Σύμφωνα με τον Κριτόβουλο, τότε έγινε και ο πρώτος εξανδραποδισμός και εποικισμός του Άργους.

Επανέρχεται αμέσως μετά στα ενετικά χέρια και το 1463 ανακαταλαμβάνεται από τους Οθωμανούς. Όσοι από τους Αργείους προβάλλουν αντίσταση σφαγιάζονται και όσοι παραδίνονται μεταφέρονται στην Κων/πολη για ενίσχυση του πληθυσμού. Η Α' οθωμανική κυριαρχία εκτείνεται μεταξύ 1463-1686. Το φθινόπωρο του 1686, το Άργος καταλαμβάνεται από του Ενετούς. Το 1715 ο οθωμανικός στρατός καταλαμβάνει ξανά το Άργος που έχει ήδη εγκαταλειφθεί από υπερασπιστές και κατοίκους. Η Β' οθωμανική κυριαρχία διαρκεί έως την επανάσταση του 1821 όποτε και οι οθωμανικές οικογένειες μετακομίζουν στο Ναύπλιο θεωρώντας τα τείχη του ασφαλέστερα. Οθωμανική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, Υπουργείο πολιτισμού, διεύθυνση βυζαντινών και μεταβυζαντινών αρχαιοτήτων, 2008-2009

4.2 Ανατολίζουσα τροχιά του Άργους

4.2.1 Οθωμανική κατάκτηση στο Άργος

Η οθωμανική κατάκτηση ή σαφέστερα οι κατά σειράν καταλήψεις του Άργους από τους Οθωμανούς, εμπότισαν τον ιστό της πόλης με τα ισλαμικά ιδεώδη. Παρατηρούνται κατά την οθωμανική κατοχή παρόμοια χαρακτηριστικά με τη βυζαντινή - πρωτοχριστιανική - πόλη, με διαφοροποιήσεις στους χώρους και τους συμβολισμούς.

Η πόλη δομείται από ένα σύνολο ιεραρχημένων ομόκεντρων χώρων, που αντιστοιχούν στην ιεράρχηση της κοινωνικής δομής: (Οι πληροφορίες μας για την εφαρμογή αυτού του μοντέλου, ειδικά όσον αφορά στις πόλεις της νότιας Ελλάδας, είναι ακόμα πολύ περιορισμένες και είμαστε υποχρεωμένοι να ανατρέξουμε σε μελέτες πόλεων της Β. Ελλάδας και του βαλκανικού χώρου, όπου όμως εντοπίζονται κοινά χαρακτηριστικά.)

σπίτι	_____	οικογένεια (φαμελιά)
ομάδα σπιτιών γύρω από εσωτερική αυλή	_____	φάρα
σύνολο ομάδων (οικοδομική νησίδα)	_____	κοινωνική ομάδα (π.χ. συντεχνία)
μαχαλάς- ενορία (παράλληλο κείμενο)	_____	εθνικοθρησκευτική ομάδα

Η διάκριση της οθωμανικής πόλης σε γειτονιές, μαχαλάδες ή ενορίες, είναι αλληλένδετη με τη διοικητική, οικονομική και εθνικοθρησκευτική της οργάνωση και αποτελεί την αρχή της πολεοδομικής της σύστασης. «Οι πρόκριτοι ή προύχοντες ή προεστοί αντιπροσωπεύουν τους μαχαλάδες—οι οποίοι έχουν συνήθως ομοιογένεια εθνικοθρησκευτικών χαρακτηριστικών- απέναντι στην οθωμανική διοίκηση.»⁶

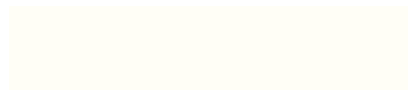
ί. Οι τουρκικοί μαχαλάδες προσδιορίζονται με το όνομα κάποιου Τούρκου προύχοντα ή κάποιου τζαμιού, ενώ οι ελληνικές ενορίες με τα ονόματα των γειτονικών εκκλησιών ή από ιδιαίτερα τοπωνύμια. Οι εκπρόσωποι των ενοριών συνιστούν τη δημογεροντία, κύτταρο της αυτοδιοίκησης του ορθόδοξου μιλιέτ. (Μουτσόπουλος: 43) Ταυτόχρονα ο μαχαλάς αποτελεί μια φορολογική ενότητα, λόγος για τον οποίο γίνεται τακτική απογραφή του πληθυσμού.⁶

Δεν έχουμε σαφείς πληροφορίες για την τοπωνυμία των μαχαλάδων του Άργους. Για την «κάτω πόλη» ο Evliya Celebi ⁷ αναφέρει το 1668, 800 σπίτια και 11 μαχαλάδες (Αναλογούν περίπου 70 κατοικίες- νοικοκυριά ανά μαχαλά. Ο Fourmont (1729) καταγράφει 600 σπίτια.) από τους οποίους πιο σημαντικοί ήσαν οι Μπεσικλέρ (Besikler), όπου και το δεύτερο τζαμί της πόλης (σήμερα Αγ. Κων/νος) και Κετχουντά. Κατά τον Ζεγκίνη ⁸ υπήρχαν στο Άργος πριν την επανάσταση οι εξής 4 συνοικίες:

1. Λιεπούρ μαχαλάς (συνοικία των Λαγών), σήμερα Αρβανιτιά, στο ΒΔ τμήμα της πόλης *«Εις την συνοικίαν ταύτην κατώκησαν το 1760 και οι υπό των Τούρκων εποικισθέντες Αλβανοί (...) Εκεί δε κατώκουν αι επιφανέστεραι οικογένειαι της πόλεως»* ⁹ (εννοεί μετά την ανεξαρτησία),
2. Ρωμαίικος μαχαλάς, *«αποτελών το ΒΑ τμήμα της πόλεως»*, (Σε τουρκικό έγγραφο του 1791¹⁰ αναφέρεται και περιγράφεται κατοικία Τούρκου στη «συνοικία των απίστων (Κεζερέ) της Κωμόπολης Άρχος».)
3. Μπεκήρ Εφέντη μαχαλάς, *«αποτελών το ΝΔ τμήμα της πόλεως»* και
4. Καραμουτζά μαχαλάς, *«αποτελών το ΝΑ τμήμα της πόλεως (...) Εκεί κατώκουν και οι επιφανέστεροι Τούρκοι και εκεί ήταν το τζαμί (σήμερα Αγ. Κωνσταντίνος) με το νεκροταφείο των Τούρκων, το Σεράι του Αλή Νακήν Μπέη, λουτρά και το τουρκικό σχολείο (μενδρεσές)»*. Πιθανώς ταυτίζεται με το μαχαλά Μπεσικλέρ που αναφέρει ο Evliya Celebi. (Θεωρούμε ότι υπάρχουν δύο ενδεχόμενα: είτε ο Ζεγκίνης αναφέρεται σε σύνολα μαχαλάδων, αντίστοιχα με τα «πλατώματα» που αναφέρονται στην Αθήνα της Τουρκοκρατίας, είτε αγνοεί τα ονόματα των άλλων γειτονιών της πόλης.) Οπωσδήποτε δεν μπορούμε να ταυτίσουμε με ακρίβεια την περιοχή κάθε μαχαλά.

Ο ναός παραμένει ένας από τους βασικότερους δημόσιους χώρους συνάθροισης και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Παράλληλα όμως αρχίζουν να διαμορφώνονται και άλλοι, όπως πλατείες, αγορές και καταστήματα (ιδιαίτερα καφενεία και παζάρια). Σε αυτούς τους χώρους χτυπά η καρδιά της κοινωνικής ζωής και σμιλεύονται οι συνειδήσεις και οι πεποιθήσεις των πολιτών. Το παζάρι του Άργους καταλαμβάνει στην οθωμανική περίοδο, το χώρο βόρεια από το βενετικό στρατώνα και τους γύρω δρόμους. Σύμφωνα με την πολεοδομία των οθωμανικών πόλεων στο χώρο αυτό βρισκόταν και το κεντρικό τζαμί. *«εν αυτώ ετελείτο μάλιστα κατά Κυριακήν αγορά επαρχιακή»*. ¹¹

Καθοριστικοί για την πολεοδομία και την αρχιτεκτονική των οικισμών του ελληνικού χώρου από τον 16ο έως τον 19ο αι. ήταν οι βυζαντινοί οικοδομικοί κανονισμοί, που εξακολούθησαν να ισχύουν και σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου.

Η πόλη του Άργους αναπτύσσεται κατά την οθωμανική περίοδο γύρω από τους κύριους οδικούς άξονες - που οδηγούν βόρεια προς Κόρινθο, νοτιοδυτικά προς Τρίπολη (μέσω Αχλαδόκαμπου), νότια προς Μύλους, ανατολικά προς Ναύπλιο και βορειοδυτικά προς Νεμέα. Έχει ιδιαίτερα μεγάλη έκταση, αφού ο ιστός της δεν είναι πυκνός και περιλαμβάνει κήπους και καλλιέργειες, αλλά και ακαλλιέργητες εκτάσεις. Το παρατηρούν ο Fourmont το 1729 και ο Chandler το 1764 *«εκκλησίες, πλινθόκτιστα σπίτια και μάντρες με κήπους και ανοιχτές εκτάσεις είναι διάσπαρτα και η πόλη έχει αξιοσημείωτη έκταση»* και ο Pouqueville το 1800 *«η σύγχρονη πόλη του Άργους έχει περίπου περίμετρο μιας ώρας. Τα σπίτια της, χωρίς ευθυγραμμία, χωρίς τάξη, πεταμένα εδώ κι εκεί, χωρισμένα από αυλές και ακαλλιέργητες εκτάσεις κάνουν όλο το φαινομενικό της μέγεθος»*.¹² Αυτή είναι και η βασική ομοιότητα με τη βυζαντινή αγροτικού/ κτηνοτροφικού τύπου πόλη.¹³

Ο πολεοδομικός ιστός εμφανίζει μεγαλύτερη κανονικότητα στη βορειοδυτική συνοικία του Λιεπούρ μαχαλά, με παράλληλους δευτερεύοντες δρόμους και σχετικά ορθογωνικές οικοδομικές νησίδες, που χωρίζονται περαιτέρω σε στενές λωρίδες από τα εσωτερικά δρομάκια πρόσβασης, κάτι που θυμίζει ιδιαίτερα τους βενετσιάνικους πολεοδομικούς ιστούς (π.χ. Βενετία, Κέρκυρα). Ο ιστός εμφανίζεται αντίθετα δαιδαλώδης στις νοτιοδυτικές (Μπεκήρ Εφέντη μαχαλάς) και τις νοτιοανατολικές συνοικίες (Καραμουτζά μαχαλάς) με τουρκικό πληθυσμό. Είναι πιθανό ότι ο Καραμουτζά μαχαλάς κατοικήθηκε για πρώτη φορά στους νεώτερους χρόνους κατά την οθωμανική περίοδο.

Σύμφωνα και με την πολεοδομία των οθωμανικών πόλεων εντοπίζουμε τρεις βασικές κατηγορίες δρόμων στον ιστό του Άργους, που οδηγούν διαδοχικά από το δημόσιο στον ιδιωτικό χώρο: οι κύριοι δρόμοι είναι αυτοί που εισέρχονται στην πόλη από διαφορετικές κατευθύνσεις (δρόμοι της Κορίνθου, της Τρίπολης, του Ναυπλίου), είναι δρόμοι ανοιχτοί, με καθαρά δημόσιο χαρακτήρα και εξασφαλίζουν την επικοινωνία μεταξύ των συνοικιών ή γειτονιών (μαχαλάδων). Σ' αυτούς ανήκει και η βασική αρτηρία (δρόμος της Κορίνθου), που διέρχεται από το χώρο της αγοράς, όπου και το κεντρικό τζαμί. Οι δευτερεύοντες δρόμοι οδηγούν στο εσωτερικό των μαχαλάδων (ο χαρακτήρας τους, τουλάχιστον στις οθωμανικές συνοικίες, είναι ημιδημόσιος, αφού μπορεί να ανήκουν π.χ. σε φάρες ή φαμελίες και να απομονώνονται από την υπόλοιπη γειτονιά όταν κλείσει η πρόσβασή τους).¹⁴ Η τρίτη κατηγορία είναι τα αδιέξοδα δρομάκια πρόσβασης στο εσωτερικό των οικοδομικών νησίδων. Ο χαρακτήρας τους είναι πιθανώς αποκλειστικά ιδιωτικός, αφού εξυπηρετεί τις κατοικίες μιας ευρείας οικογένειας και λειτουργεί περίπου σαν ανοιχτός διάδρομος πρόσβασης στις εισόδους των κατοικιών.

Το δίκτυο των κύριων δρόμων έχει ατρακτοειδή χάραξη (με την είσοδό τους στην πόλη οι δρόμοι σχηματίζουν διχάλα), ενώ των δευτερευόντων παρουσιάζει αξιοσημείωτη κανονικότηταⁱ που παραβιάζεται από τις μικρότερες προσβάσεις - αδιέξοδα στο εσωτερικό των οικοδομικών νησίδων. Οι συναντήσεις των πρωτεύοντων με τους δευτερεύοντες δρόμους γίνονται συχνά σε σχήμα T, δεν λείπουν όμως και οι συναντήσεις σε σχήμα σταυρού.

Διατηρείται ακόμη το σύστημα των διασταυρούμενων κύριων αρτηριών, που προέρχεται από τη ρωμαϊκή πολεοδομική αντίληψη και το πρότυπο των δύο κάθετων αξόνων.¹⁵ «...το σύστημα των δύο διασταυρούμενων λεωφόρων, *cardo* και *decumanus*, οι οποίες απολήγουν στις πύλες της πόλεως και συχνά συνοδεύονται από κιονοστοιχίες, Στη συνάντησή τους δημιουργείται η αγορά» Στην τομή μεγάλων αρτηριών ιδρύεται και το παζάρι.

4.2.2 Ισλαμική γραφή στις γειτονιές του Άργους

Με την οθωμανική επίδραση μοιάζει να επανασχεδιάστηκε μια ισλαμικής χροιάς πόλη πάνω στον ιστό του Άργους. Η πύκνωση των δημοσίων - αλλά αυστηρώς ορισμένων χώρων - μας οδηγεί να ανακαλέσουμε υποθέσεις και αρχές της κοινωνιολογικής θεωρίας. Ανατρέχοντας στις Ζιμμελιανές θεωρίες, (Οι απόψεις του Simmel αποτέλεσαν αφετηρία για μια σειρά μελετών της αστικής κοινωνιολογίας οι οποίες διερεύνησαν τα χαρακτηριστικά της αστικής ζωής και την έκφρασή τους στο χώρο.) οι πολλοί περικλειστοί θρησκευτικοί χώροι και οι ομαδοποιημένοι χώροι κατοικίας, οι οθωμανικοί δηλαδή μαχαλάδες, λειτουργούν ως χωρικές αποδόσεις του κοινωνιολογικού διαχωρισμού. Τα όρια που εντοπίζουμε στον ιστό του Άργους, μετά την οθωμανική κατάκτηση, είναι προφανές πως ενισχύουν την κοινωνική τάξη αλλά παράλληλα διαχωρίζουν σαφώς τις διάφορες κοινωνικές ομάδες.^{16, 17} Σε ψυχολογικό επίπεδο βοηθούν το άτομο να αυτοπροσδιοριστεί ως μέλος μιας υποομάδας της πόλης, τον κάνουν να αισθάνεται πως ανήκει κάπου, του δίνουν χώρο να εκφραστεί και με αυτό τον τρόπο εξασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία της πόλης.ⁱⁱ

i. Η κανονικότητα του σχεδίου επισημαίνεται από τους περιηγητές: τον Gell το 1801 («the present town of Argos consists of a very large collection of cottages, built in right lines and generally one store high»), τον Galt το 1810 ("the streets are wide"), τον Laurent το 1818. Ο Holland παρατηρεί το 1813 ότι «οι δρόμοι είναι πιο κανονικοί απ' ότι είναι συνηθισμένο σ' αυτή τη χώρα», ο Hugues σημειώνει ότι οι δρόμοι σχηματίζονται από μακριές παράλληλες σειρές ξεχωριστών σπιτιών και ο Pecchio το 1825 ότι οι δρόμοι είναι «φαρδείς και κανονικοί» (Seve: 165).

ii. βλ.ε: Michel de Certeau, *The practice of everyday life*

Οι συχνοί χώροι συνάθροισης εντείνουν την «προσκόλληση στο χώρο παρέχοντας μια αίσθηση ασφάλειας και σταθεροποιώντας τη μνήμη». ¹⁸

«Η πόλη φτιάχνεται ως εκείνο το δίκτυο σχέσεων χωρικών και χρονικών που εκδηλώνουν τις κοινωνικές σχέσεις ως γεγονότα. Και της πόλης η διάρκεια δεν βρίσκεται στις υλικές παρουσίες των ανθρώπινων έργων αλλά στο γεγονός ότι κάποιοι αναγνωρίζουν σε αυτά τα έργα μια επανάληψη, μια επιβεβαίωση ενός παρελθόντος που έχει γι' αυτούς νόημα» ¹⁹

Ο ισλαμικός χαρακτήρας που υιοθετείται στην οργάνωση της πόλης ενισχύει κι αυτός τη μνήμη των νέων κατοίκων. Με τις ζωντανές αναφορές στη μητρόπολη από την οποία προέρχονται καταφέρνουν να ενσωματωθούν γρηγορότερα στο καινούριο περιβάλλον. Η ανατολίζουσα αυτή κατεύθυνση της πόλης, όπως αποδεικνύει και η διάρκειά της, γίνεται εύκολα αποδεκτή και από τον ντόπιο πληθυσμό. Η έννοια των μαχαλάδων, αντίστοιχη αυτής των ενοριών, είναι ιδιαίτερα προσφιλής στους αυτόχθονες και οι καταγωγικές της αναφορές στην οργάνωση της πρωτόπολης βάσει φαμελιών και ιερών, την καθιστά αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης. Μάλιστα μέχρι και σήμερα στις περισσότερες γειτονιές εντοπίζουμε μια παρόμοια οργάνωση. Λαβυρινθώδεις δρόμοι, στενά δρομάκια και πυκνοδομημένα σπίτια με εσωτερικές αυλές αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά οργάνωσης των γειτονιών της πόλης ακόμη και σήμερα.

Το παζάρι αποτέλεσε κι αυτό έναν ζωτικό πυρήνα της πόλης που γεννήθηκε με την οθωμανική κατάκτηση, αλλά διατηρήθηκε διαχρονικά στη μετέπειτα ιστορία της πόλης. Ενσωματώθηκε στην ταυτότητά της και την επηρέασε σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Βαθιά ριζωμένο στη συλλογική μνήμη, συνεχίζει τη λειτουργία του μέχρι και σήμερα, στον ίδιο ακριβώς χώρο και με τα ίδια κοινωνικά χαρακτηριστικά.

Μετά την επίδραση της οθωμανικής κατάκτησης στο Άργος οι ενδοκειμενικές σχέσεις είναι εύκολα διακριτές. Ο πολεοδομικός ιστός περιλαμβάνει αποσπάσματα από τη διήγηση πόλεων της ανατολής. Η συνεισφορά αυτών των αποσπασμάτων στην εικόνα της πόλης και στην αναγνωσιμότητά της – με τα τζαμιά και τα külliye - είναι τόσο έντονη και κατά συνέπεια και η παραπομπή στην ανατολίτικη προέλευσή τους.

Βιβλιογραφία: Κατάκτηση: παράλληλο κείμενο μέσα στην πόλη

4.1 Η κατάκτηση, ως εκτροπή στη διήγηση της πόλης

1. Καββαθάς, Δ. Ο πόλεμος, το ατύχημα, η απώλεια ως «εμπυκνωτές» κάθε πολιτιστικού επιτεύγματος <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=152909>
βλέπε 1.
2. Le Péloponnèse byzantin jusqu'en 1204, 1st edition, 1951
3. Kostof, S. & Castillo, G. The city assembled: The elements of urban form through history, NY: Thames & Hudson, New York, 2005
4. Στεφάνου, Σ. & Σ. Περιγραφή της εικόνας της πόλης, Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 2003

4.2 Ανατολίζουσα τροχιά του Άργους

4.2.1 Οθωμανική κατάκτηση στο Άργος

6. Λημνιούδη, Λ. "Το Άργος", Τεχνικές Υπηρεσίες Δήμου Άργους και Μυκηνών
7. Celebi, E. Οδοιπορικό στην Ελλάδα (1668- 1671), εκδόσεις ΕΚΑΤΗ, Αθήνα, 2005
8. Ζεγγίνη, Ι. Ερν. Το Άργος δια μέσου των αιώνων, έκδοσις τρίτη μετά προσθηκών και βελτιώσεων, Αθήνα, 1996
(Seve: 165)
9. (Καρανικόλα, Κορινθιακά: 159)
10. (Βαρδουνιώτης, στο Δωροβίνης, Α. Θ.22: 36).
11. (Seve: 165)
12. Κόνδης, Γ. Η αστικοποίηση του Άργους, στοιχεία για μια συστηματική ανάλυση του φαινομένου, Αργειακή γη, τεύχος 1, 2003
13. Μουτσόπουλος Ν.Κ. «Η πρώτη βυζαντινή και μεταβυζαντινή πόλη», Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 64, 1997
14. Μουτσόπουλος Ν.Κ. «Η πρώτη βυζαντινή και μεταβυζαντινή πόλη», Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 64, 1997
15. Μουτσόπουλος Ν.Κ. «Η πρώτη βυζαντινή και μεταβυζαντινή πόλη», Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 64, 1997

4.2.2 Ισλαμική γραφή στις γειτονιές του Άργους

^{16.} Γεωργίου, Ι. « Ο Γκέοργκ Ζίμμελ (Simmel) και η κοινωνιολογία του : “Γέφυρα” και “Πόρτα”, μεταξύ νεωτερικότητας και μετα-νεωτερικότητας»

^{17.} Simmel, G. Πόλη και Ψυχή, Έρασμος, Αθήνα, 1993

^{18.} Halbwachs, M. Collective Memory (Heritage of Sociology Series), edited translated and with an introduction by Lewis A. Coser, the university of Chicago press, London, 1992

^{19.} Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006, βάσει των θεωριών του M. de Certeau

5.0 Εξουσία: Βίαιες πολεοδομικές εγγραφές-διαγραφές

5.1 Η ιδεολογία στις δυο διαστάσεις- σχέδιο

*«Η πραγματικότητα του χώρου που ο χάρτης εμφανίζει σαν αντικειμενική, δεν είναι παρά μια πραγματικότητα που συλλαμβάνεται ως αποτέλεσμα ενός σχεδίου, μιας υπολογισμένης τάξης του χώρου που είναι προϊόν (ή επιδιώκεται να είναι προϊόν) ενός υποκειμένου εξουσίας.»*¹

Η πόλη, που την παρουσιάσαμε ως το «έργο των χεριών του ανθρώπου»², στο σχέδιο αποτυπώνει μια και μόνη στιγμή της. Αυτή η στιγμή μπορεί να είναι σε ένα στάδιο της εξέλιξής της ή ένα πρωτογενές συστατικό που επιδιώκει να καθορίσει την εξέλιξή της. Όπως αναφέρει ο Minca και υποστηρίζει και ο Rossi προσπαθώντας να κατανοήσει την «αρχιτεκτονική της πόλης» το δεδομένο είναι πως μέσα από το πολεοδομικό σχέδιο της κάθε πόλης αναδύεται ένας πολιτικός χαρακτήρας. *«Ποιος σε τελική ανάλυση, επιλέγει την εικόνα της πόλης; Η ίδια η πόλη, αλλά πάντα και μόνο μέσα από τους πολιτικούς της θεσμούς.»*³ Κάθε χάραξη που κατευθύνει την πρόοδό της, επινοείται από την υποκειμενική πολιτική σκέψη.

Στις απαρχές της πόλης, αυτή η πολιτική σκέψη εξέφραζε μια ιδεολογική συλλογική τάση. Στη διαχρονική σύνταξη όμως της δομής της πόλης, σταδιακά παρεισέφρησαν βλέψεις επιμέρους κοινωνικών ομάδων. Παρακολουθήσαμε παραπάνω το πώς διάφορες ιδεολογικές κατευθύνσεις επέδρασαν και καθόρισαν τον (μετα)σχηματισμό της πόλης. Η πιο εκκωφαντική περίπτωση επιβεβλημένης ιδεολογίας στο σώμα μιας πόλης, παρατηρείται στις περιπτώσεις διοικητικών αλλαγών και ανατροπής παλαιότερων καθεστώτων. Πολεοδόμοι και αρχιτέκτονες καλούνται τότε να επαναπροσδιορίσουν τα νοήματα της πόλης και να εκφράσουν μέσα από την εικόνα της τη νέα ιδεολογία.

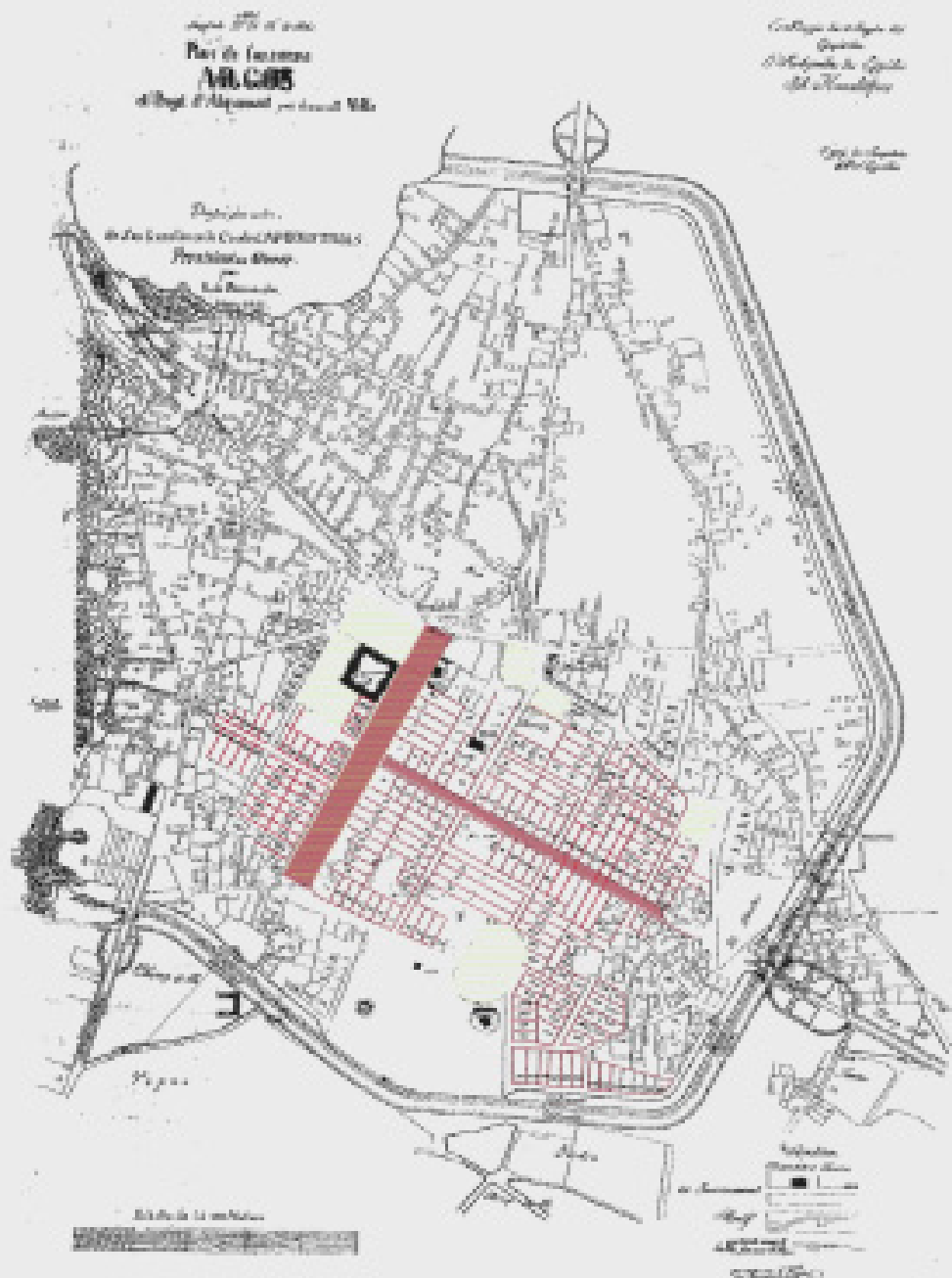
Το σχέδιο φυσικά δεν μπορείς να το αντιληφθείς στις δύο διαστάσεις. Υπάρχει και ο παράγοντας της τρίτης διάστασης, μέσω κινήσεων στο χώρο και η τέταρτη, με τις μεταλλάξεις στο χρόνο. Μέσω όλων αυτών εμφανίζεται η λειτουργική και αισθητική σχέση.⁴ Εντοπίζεται επομένως η αλλογραφική διάσταση του σχεδίου.⁵ (Οι αλλογραφικές - allographic - τέχνες, μπορούν να παραχθούν από μια απόσταση από το δημιουργό μέσω αναπαραστάσεων - βλέπε σχέδιο. Οι αλλογραφικές τέχνες υπόκεινται μάλιστα και σε διαφοροποιούμενα στάνταρς αναπαράστασης.)

Η δυνατότητά του να τελεστεί με διαφορετικούς τρόπους και σε απόσταση από τις δυνάμεις που το επινόησαν. Όσο ισχυρό κι αν είναι αυτό που εκφράζει ένα σχέδιο, ο άνθρωπος τελικά καθορίζει την υλοποίησή του από ιδέα σε πραγματικότητα. Μπορούμε να φανταστούμε το σχέδιο της πόλης σαν ένα σύνολο οδηγιών, που τελείται άμεσα συνυφασμένο με τη συλλογική μνήμη.

Επιστρέφοντας στις ιδέες του Genette, αναγνωρίζουμε στο σχέδιο πολλαπλές κειμενικές αρχές. Η παρακειμενική του διάσταση έγκειται στο ότι λειτουργεί ως αλλογραφική σημειογραφία, ως ένα κείμενο που κατευθύνει και ελέγχει τα όσα πρόκειται να επακολουθήσουν και φυσικά τον τρόπο με τον οποίο αυτά θα γίνουν αντιληπτά. Στην περίπτωση που ένα σχέδιο εφαρμόζεται στο σώμα μιας υπάρχουσας πόλης, διακρίνουμε μια μετακειμενική σχέση. Το νέο σχέδιο συνηθέστερα έχει ως βάση την υπάρχουσα αστική δομή και με τις προτάσεις του ασκεί κριτική σε αυτή. Ορίζει ποια στοιχεία επιθυμεί να διατηρήσει και ποια θα εξαλείψει. Συχνό είναι επίσης το νέο σχέδιο να χρησιμοποιεί το πρότυπο άλλων πόλεων επιδιώκοντας να εμψυχήσει τις αρχές αυτών στην πόλη εφαρμογής του.

Από τα παραπάνω είναι αυταπόδεικτη η σχέση του σχεδίου μιας πόλης με την πραγματικότητα που εκφράζει η εικόνα της. Το σχέδιο της επομένως μπορεί να εκληφθεί σαν το ιδεολογικό κείμενο που αποτυπώνει μια ιδανική - για το σχεδιαστή - επόμενη στιγμή της πόλης. "Θεωρώ το σχέδιο ως πρωτογενές στοιχείο της πόλης. Αν αυτό αποτελεί την έναρξη της διαδικασίας αστικοποίησης, ή αν αποτελεί χαρακτηριστικό της διαδικασίας, δεν αλλάζει τίποτα."⁶ Αποτελεί δηλαδή μια πιθανή πραγματικότητά της.¹ Είναι επομένως εύλογο να μελετάμε βάσει της υπερβατικής κειμενικότητας, τις σχέσεις αυτού με τον προϋπάρχοντα πολεοδομικό ιστό.

¹ για τη σύνδεση σχεδίου και πραγματικότητας αναζητείστε τα κείμενα του Allen Stan

Καποδιστρικό σχέδιο της πόλεως του Άργους, από τον μηχανικό De Boissac. Με μαύρο έντονο σημειώνονται δημόσια κτίρια όπως: Στρατώνες, παλάτιον του Κυβερνήτη – σημερινό Καλλέργιον, το κτίριο του δικαστηρίου και της δημογεροντίας και το αλληλοδιδασκικό. Β. Δωροβίνης, Συμβολές στην κτιριοδομία της Καποδιστριακής εποχής. (1828-1833), Αργολική αρχειακή βιβλιοθήκη

 ιτάφος με πύλες
 υπάρχοντες δρόμοι
 μη πραγματοποιημένοι δρόμοι
 χώροι πρασίνου
 πλατείες

5.2 Η επιβεβλημένη Καποδιστριακή αστικότητα - μια πόλη στα χαρτιά

5.2.1 Η καποδιστριακή πόλη του Άργους -η πολιτική των σχεδίων

Μετά την απελευθέρωση, οι ελληνικές πόλεις πασχίζουν να ανασυντάξουν τη χαμένη τους ταυτότητα. Εγκαθιδρύεται ένα νέο νομοθετικό πλαίσιο για τη ρυμοτομία και την υγιεινή στις πόλεις και την ανέγερση νέων οικοδομών, σύμφωνο κυρίως με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά πρότυπα, που αφίστανται σημαντικά από τη μεταβυζαντινή νομοθεσία, ενώ οργανώνεται σταδιακά ο διοικητικός μηχανισμός που θα θέσει σε εφαρμογή την πολεοδομική πολιτική.⁷

Το Άργος, μετά την εθνική ανεξαρτησία, συναντάται ως ένα μικρό χωριό, αγροτικού κυρίως χαρακτήρα, με μεγάλους κήπους και φτωχικά σπίτια κατά μήκος του κάστρου της Λάρισας και του λόφου της Ασπίδας. Ανατολικά, οι αγροτικοί οικισμοί συμπληρώνουν την κατοικημένη περιοχή.⁸ Στα πλαίσια αυτά και με τον ερχομό του Καποδίστρια στο Άργος ξεκινούν αλλεπάλληλες προσπάθειες σύνταξης ενός σχεδίου πόλης.

Το 1828 ανατίθεται, από τον Καποδίστρια, στον μηχανικό και αξιωματικό του γαλλικού στρατού, Σταμάτη Βούλγαρη, η εκπόνηση του πολεοδομικού σχεδίου της πόλης, το οποίο και δεν υλοποιείται ποτέ. Ένα ενδιαφέρον πολεοδομικό σχέδιο νεοκλασικής μορφολογίας, αν και σε μικρή κλίμακα (1:20.000), προτείνεται - πιθανώς το 1829 - από τον μηχανικό - γεωγράφο του γαλλικού τοπογραφικού σώματος De Vaudrimey (Ντε Βο), ο οποίος έχει αναλάβει την τοπογράφιση της Αργολίδας.

“Βασικά χαρακτηριστικά του σχεδίου De Vaud είναι η ευθυγράμμιση των κύριων αξόνων του υπάρχοντος ιστού και η δημιουργία μικρών πλατειών και η χάραξη ενός ορθογωνικού σχεδίου επέκτασης στη νότια και νοτιοανατολική περιοχή της πόλης, όπου υπήρχαν μεγάλες τουρκικές ιδιοκτησίες, που είχαν περιέλθει στην ιδιοκτησία του κράτους ως «εθνικές γαίες» (χάρτης αρ. 005). Οι διαδοχικές καταστροφές της πόλης κατά τη διάρκεια της επανάστασης είχαν εξαφανίσει σχεδόν κάθε κτίσμα αυτής της περιοχής. Το σχέδιο επέκτασης, χαρακτηριστικό της γαλλικής στρατιωτικής πολεοδομίας των αρχών του 19ου αι., χαράζεται σαν ένας απλός ορθογωνικός κάναβος, ακολουθώντας τους άξονες του βενετικού στρατώννα, με κατεύθυνση ΒΔ-ΝΑ και αρθρώνεται με την παλιά πόλη μέσω μιας μεγάλης πλατείας που σχεδιάζεται βόρεια από το κτίριο των στρατώνων, στη θέση της υπαίθριας αγοράς της οθωμανικής εποχής. Το πλάτος των βασικών αξόνων προβλέπεται 20μ. και των άλλων δρόμων 12-15μ., ενώ δημιουργείται μια μεγάλη πλατεία διαστάσεων 160Χ200μ., σαν κέντρο του νέου τμήματος της πόλης (στη θέση δύο οικοδομικών τετραγώνων). Το σχέδιο προβλέπει ακόμα τη θέση ορισμένων δημόσιων κτιρίων (σχολείο, δικαστήριο).”⁹

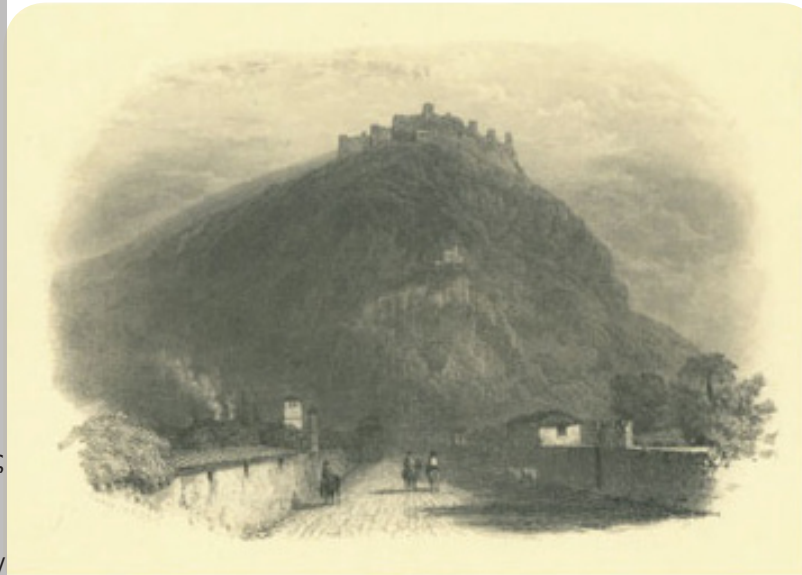
Η αντίδραση των κατοίκων απέναντι στις προτάσεις του, οδηγούν στην αναθεώρηση του σχεδίου το 1830 -με πρωτοβουλία και πάλι του Καποδίστρια- από το γερμανό στρατιωτικό μηχανικό Ρούντολφ ντε Μποροζίν. Το νέο αυτό σχέδιο εγκρίνεται από τον κυβερνήτη ως κατάλληλο μιας και «ανταποκρίνεται και στην πολιτική βούληση και στην ανάγκη να αποτραπεί η άναρχη και άμορφη ανάπτυξη της πόλης».¹⁰

“Στο αριστερό τμήμα του απεικονίζεται το παλιό τμήμα της πόλης, που οι παρεμβάσεις του μελετητή είναι μετρημένες. Το νότιο τμήμα της πόλης παραμένει αγροτικό και διαμελίζεται σε κλήρους. Το νέο τμήμα (κέντρο και δεξιά στο σχέδιο) δομείται γεωμετρικά, με πρόβλεψη για κήπους, δεντροστοιχίες και δημόσια κτίρια -από αυτά που δεν υπήρχαν έως τότε στην πόλη - ακολουθώντας δύο άξονες. Ένα δεντροφυτεμένο κατά μήκος των στρατώνων και μια πλατιά λεωφόρο, επίσης φυτεμένη, προς το Ναύπλιο. Κοντά στο χώρο του αρχαίου θεάτρου – αγοράς προβλέπεται η δημιουργία μεγάλου κήπου.

Ισχυρό στοιχείο, το περιφερειακό βουλεβάρτο (esplanade) με εσωτερική τάφρο (fosse) γύρω από την πόλη που δέχεται τα όμβρια ύδατα - και τα νερά του χειμάρρου Ξεριά - και την οριοθετεί. Η διαμόρφωση των εισόδων της πόλης και των ελεύθερων χώρων της γίνεται σύμφωνα με ένα νέο-μπαρόκ λεξιλόγιο (πλατείες εξαγωνικές ή με καμπυλωμένες πλευρές και δημόσιος κήπος στην περιοχή του τζαμιού). Στο σχέδιο υπάρχει ακόμα ο χωρισμός των νέων οικοδομικών τετραγώνων σε αριθμημένα οικόπεδα, σε ορισμένα από τα οποία εμφανίζεται και το όνομα των νέων ιδιοκτητών (Τρικούπης, Φαρμάκης, Ράλλης, Δούκας). “¹¹

Και το σχέδιο Μποροζίν προκαλεί ανυπέρβλητες αντιδράσεις, με αποτέλεσμα να ανατεθεί το 1832, η εκ νέου αναθεώρησή του στον αρχιτέκτονα Λάμπρο Ζαβό «με τρόπο ώστε να δημιουργηθούν μόνον οι πιο μεγάλοι δρόμοι και οι πλατείες οι πιο απαραίτητες»¹² Αν και ο Ζαβός δεν συνέταξε τελικά ένα νέο σχέδιο, η ανάγνωση του σημερινού ιστού της πόλης καταδεικνύει πράγματι την εν τέλει αποσπασματική εφαρμογή του σχεδίου De Bogoczyn και αποδεικνύει την απόλυτη σχεδόν εμμονή του προεπαναστατικού ιστού.¹³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η επέκταση της πόλης ανατολικά της οδού Ινάχου και μέχρι το όριο της σιδηροδρομικής γραμμής, πραγματοποιείται χωρίς πολεοδομικό σχέδιο κατά το τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ου αι., αναπαράγοντας την οργανική μορφολογία του ιστού της προεπαναστατικής εποχής.

Κατά τη διάρκεια της γεωργικής οικονομίας (1827-1880), τα παραδοσιακά σπίτια με αγροτικό χαρακτήρα είναι πολυάριθμα στο Άργος. Κτίρια γραμμικά, οργανώνονται σε οικιστικό πλέγμα γύρω από στενούς δρομίσκους κάθετους στους κύριους άξονες, ή παρουσιάζονται σε απευθείας κάθετη χωροταξική διάταξη στο βασικό άξονα. Χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιόδου η δομή κτενιού, δηλαδή παράθεση χαμηλών οικημάτων κάθετα στο γραμμικό σχήμα των βασικών κτιρίων, δομή καλά διατηρημένη ακόμη κατά μήκος της Λάρισας και της Ασπίδας, κυρίαρχη όμως και σε άλλες αγροτικές περιοχές του Άργους. Οι αυλές χρησιμοποιούνται ως λαχανόκηποι και οπωρώνες. Με την εμφάνιση του νεοκλασικού ρυθμού, χτίζονται αρχοντικά που περιβάλλονται από κήπους.¹⁴

Το κάστρο του Άργους,
W. Lindon 1856.
Διακρίνονται οι
πλατυοί δρόμοι και οι
χαρακτηριστικές μάντρες
των κατοικιών.
<http://argolikivivliothiki.gr/2008/12/25/το-κάστρο-του-άργους-w-lindon-1856/>

5.2.2 Νέα σχέδια, νέα κοινωνική συμπεριφορά

Αναγινώσκοντας το προτεινόμενο από τον Μποροζίν σχέδιο για το Άργος υπό παρακειμενικούς όρους διακρίνουμε την έκδηλη προσπάθεια εμποτισμού της πόλης από μια ευρωπαϊκών ιδεωδών κατεύθυνση, νεοκλασικού χαρακτήρα.¹

Από τον 18ο αιώνα, στην Ευρώπη οικοδομούνται κατά κόρον μεγαλόπρεποι κήποι και δρόμοι περιπάτου. Η δημόσια ζωή και συμπεριφορά έχει πλήρως αναμορφωθεί. Υιοθετείται μια νέα παθητική στάση αυτοπροβολής· τα μαζικώς παραγόμενα ρούχα και γενικώς αγαθά οδηγούν και σε μια ενιαία συμπεριφορά των κατοίκων οι οποίοι κυκλοφορούν – σε πεζοδρόμους και βουλεβάρτα – για να τους κοιτάζουν. Οι αρχές της νέας πόλης του Άργους -που μένει ως επί τω πλείστον στα χαρτιά όπως θα παρατηρήσουμε – ακολουθούν ανάλογη τροχιά. Οι πλατιοί δρόμοι και οι πλατείες - του νέου σχεδίου - γίνονται οι χώροι προβολής. Ενώ το περιμετρικό βουλεβάρτο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της λογικής.

Το πρότυπο της οικογένειας στην Ευρώπη μετατρέπεται από διευρυμένο σε πυρηνικό και εξυπηρετείται από την αυτονομημένη κατοίκηση. Το ίδιο πρότυπο προσπαθεί να επιβληθεί μέσω των νέων σχεδίων και στον μετεπαναστατικό ελλαδικό χώρο μιας και θεωρείται πως ανταποκρίνεται καλύτερα στα νέα οικονομικά πλαίσια.¹⁵ Στα πλαίσια της πολεοδομικής αναδιοργάνωσης, ο δρόμος γίνεται αντιληπτός ως το βασικό υπόβαθρο για την οργάνωση του αστικού χώρου και για τον καθορισμό της κλίμακας και της δομής των επί μέρους λειτουργικών της ενότητων. Η κυκλοφορία δηλαδή επικρατεί στην αστική οργάνωση. Ως εκ των παραπάνω, η πόλη του τέλους του 19ου αιώνα είναι αποτέλεσμα του σχεδιασμού, σε αντίθεση με τη μεσαιωνική πόλη όπου κανένας σχεδιαστής δεν ασχολήθηκε με τον σχηματισμό της. Σε αυτά τα πλαίσια βασίζεται και η ιδέα της δημιουργίας στο Άργος συνολικών και ολοκληρωμένων υποδομών που θα εφαρμοστούν, μέσα από το σχεδιασμό, με έναν τεχνοκρατικό και ομοιογενή τρόπο, με στόχο να μετατρέψουν την πόλη, σε έναν ενιαίο οργανισμό, σε μία λειτουργική μηχανή.¹⁶ Η οργάνωση των δρόμων της ακολουθεί τη λογική της διαμπερούς κίνησης και της επικοινωνίας των αστικών περιοχών με αποτέλεσμα να διαφοροποιείται από την οργάνωση των δρόμων της μεσαιωνικής πόλης, οι οποίοι με τη λαβυρινθώδη δομή τους, αντιστοιχούν στις ανάγκες επικοινωνίας στο εσωτερικό των συγκεκριμένων περιοχών. Πρόκειται για δυο οργανωτικές δομές - μεσαιωνική και νεοκλασική - με διαφορετική συμβολική και λειτουργική αξία. Οι σχέσεις μέσα στον ιστό του Άργους ανατρέπονται.

1. Σύμφωνα με τον ιστορικό τέχνης, Ηλία Μυκονιάτη, ο νεοκλασικισμός διακρίνεται για την αυστηρότητα της σύνθεσης, τα καθαρά επίπεδα, τα θετικά και συγκεκριμένα περιγράμματα. Τα χαρακτηριστικά αυτά, μαζί με τη λιτή, στιβαρή οργάνωση των όγκων και την έλλειψη διακοσμητικών στοιχείων που διασπούν και ταραίζουν τη συνέχεια αποτελούν χαρακτηριστικά του νεοκλασικισμού.¹⁷

Όπως εντοπίσαμε παραπάνω, ο σχεδιασμός και η επαναδιοργάνωση μιας υπάρχουσας πόλης ενέχει μετακειμενικά χαρακτηριστικά. Το νέο σχέδιο αποτελεί το ιδεολογικό κείμενο που ασκεί κριτική στην προϋπάρχουσα κατάσταση. Κάθε νέα χάραξη, αντικατοπτρίζει τη νέα ιδεολογία, αντιπαραθέτοντάς την με την παλαιότερη.

Το Καποδιστριακό σχέδιο του Άργους, μοιάζει σαν ένα ξενικό ρούχο που φοριέται βίαια σε ένα διαφορετικής αισθητικής και παράταιρου μεγέθους σώμα. Πάνω σε έναν οργανικά υφασμένο ιστό, σχεδιάζεται ένας απόλυτος κάνναβος. Ανεξάρτητα από τις επιταγές της συλλογικής μνήμης, των κοινωνικών αναγκών και του πνεύματος του τόπου με το πλούσιο αρχαιολογικό υπόστρωμα, οι ορισμένοι από τον Καποδίστρια και ξένης εκπαίδευσης μηχανικοί επιβάλλουν μια στρατιωτική ιδεολογία στον τρόπο οργάνωσης της «ανεξάρτητης» πια πόλης.

Στην οθωμανική εποχή οι δημόσιοι χώροι ήταν το ρετάλι που απέμενε από την κατοικία, τώρα σχεδιάζονται αυστηρά σε τετράγωνα και οι δημόσιοι και οι ιδιωτικοί χώροι. Η κατάργηση του ημιδημόσιου χαρακτήρα που επικρατεί στα στενάκια των παλιών γειτονιών και η αντικατάστασή του από δημόσιες αχανείς πλατείες –συχνά με ένα ναό στο κέντρο τους, ως επιδιωκόμενο κατάλοιπο της θρησκόληπτης κοινωνίας- δυσχεραίνει την οικειοποίηση των χώρων αναψυχής.

Οι δρόμοι της Καποδιστριακής περιόδου, σύμφωνα και με τον Benevolo, ενώ προέρχονται από τους μεσαιωνικούς δρόμους, καταλήγουν να τους αλλοιώνουν και να τους καταστρέφουν. Οι παλιοί άξονες διαπλατώνονται, τα αστικά μέτωπα ανοικοδομούνται, τα ασύμμετρα δίκτυα αντικαθίστανται και εξαφανίζονται κάτω από ένα συμμετρικό σχέδιο. Η πρόταση για κατά μέτωπο του δρόμου κατοίκηση καταλύει τη λογική της γειτονιάς του παλαιού μαχαλά. (Η πιο ενδεδειγμένη βέβαια χρήση του οικοδομήσιμου μετώπου είναι η εμπορική συναλλαγή, χρησιμοποιώντας με τον πιο αποδοτικό τρόπο την αξία της θέσης αυτής.)

Η πολεοδομία μπαίνει επίσημα στην υπηρεσία της διατήρησης της εξουσίας. Το ορθοκανονικό σύστημα που παρουσιάζεται ως σύμβολο ισότητας του λαού απέναντι στην υπεροχή της αριστοκρατίας,¹⁸ λειτουργεί μάλλον αντίστροφα. Η κυρίαρχη τάξη δημιουργεί έναν ενιαίο χώρο, διαχωρίζει λειτουργίες και κωδικοποιεί τη ζωή όλων των ατομικών και κοινωνικών εκδηλώσεων. «Σπάζει» δηλαδή το πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων συλλογικότητας που επι-

κρατούσε στα δαιδαλώδη δρομάκια.¹⁹ Η νεοκλασική τροχιά στην οποία τίθεται το Άργος στα επόμενα χρόνια επιχειρεί να επαναπροσδιορίσει την ταυτότητά του.

Να την καθαρίσει δήθεν από τα κατάλοιπα των ξένων κτήσεων χωρίς όμως να λαμβάνει σοβαρά υπ' όψιν την επιρροή που είχαν όλα αυτά τα στοιχεία στη μέχρι τώρα διαμόρφωσή της. Η συλλογική μνήμη όπως είναι αναμενόμενο αντιτίθεται, από το στάδιο των προτάσεων μέχρι το στάδιο της υλοποίησης και εν τέλει συνδιαμορφώνει. (Η επέκταση άλλωστε του Άργους στα ανατολικά- από την οδό Ινάχου και πέρα- συντελείται με έναν οργανικό τρόπο, χαρακτηριστικό του οθωμανικού ρυθμού.)

Βιβλιογραφία: Εξουσία: Βίαιες πολεοδομικές εγγραφές-διαγραφές

5.1 Η ιδεολογία στις δυο διαστάσεις - σχέδιο

1. Rossi, A. Η αρχιτεκτονική της πόλης, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
2. βλέπε 1.
3. βλέπε 1.
4. Καρύδης, Δ. Ανάγνωση πολεοδομίας, Η κοινωνική σημασία των χωρικών μορφών", Συμμετρία, Αθήνα, 1993
5. Goodman, N. Ways of wordmaking, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1978
6. βλέπε 1.

5.2 Η επιβεβλημένη Καποδιστριακή αστικότητα - μια πόλη στα χαρτιά

5.2.1 Η καποδιστριακή πόλη του Άργους -η πολιτική των σχεδίων

7. Τσακόπουλος, περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 65
8. Ξηνταρόπουλος, Π. Η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Άργος το 19 αιώνα, έκδοση Πνευματικού Κέντρου δήμου Άργους, 2006
9. βλέπε 8.
10. βλέπε 8.
11. βλέπε 8.
12. Doroivinis, BCH
13. «Περί εκτελέσεως σχεδίου Άργους» και ΒΔ 1847, (ΓΑΚ) Γενικά Αρχεία Κράτους
14. βλέπε 8.

5.2.2 Νέα σχέδια, νέα κοινωνική συμπεριφορά

15. Σένετ, Ρ. μετάφραση Μερτίκας, Γ. Η τυραννία της οικειότητας, Νεφέλη, 1999
16. Χατζηκωνσταντίνου Ε. Από τον αστικό δρόμο, στο δρόμο στην περιφέρεια. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ, πηγή: courses.arch.ntua.gr/fsr/109734/OLA_EINAI_DROMOS_1.pdf (προσπελάστηκε 03/07/2011)
17. Μυκονιάτης, Η. περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 28, 1988
18. Χαστάογλου, Β. Πόλεις και Πολεοδομία στην Ευρώπη από τον Μεσαίωνα στον 20ο αιώνα, μέρος Ι, Η πόλη της δυτικής Ευρώπης, Ιστορία της Πόλης και Πολεοδομίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Εκδόσεις Α.Π.Θ., 2005
19. Πολεοδομία και Δημόσια Τάξη, Αθήνα Οχυρωμένη Πόλη. ερευνητική εργασία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 1977 πηγή: <http://www.scribd.com/doc/36421227/Poleodomia-Kai-Dimosia-Taxi-a5> (προσπελάστηκε: 08/04/2011)

6.0 Το παλίμψηστο του Άργους

Η αρχιτεκτονική της πόλης έχει αποτελέσει αντικείμενο ενδελεχούς μελέτης στην αρχιτεκτονική θεωρία. Η κατανόηση των παρελθουσών στιγμών της επιτυγχάνεται μέσα από την κατάδυση στο βάθος της συλλογικής μνήμης. Η συλλογική μνήμη λειτουργεί ως συλλέκτης των στιγμών της πόλης και ως υποδοχέας και παράλληλα συνδιαμορφωτής των συμβολικών μηνυμάτων της. « Διαμορφώνει - δηλαδή - διαρκώς πλαίσια υποδοχής του παρόντος». ¹ Καθορίζει επομένως τις κειμενικές σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα χωρικά μορφώματα της πόλης, είτε αυτά απέχουν χρονικά είτε συντρέχουν δρώντας ως χωρικά παράλληλα. «Συσχετίζει το παρελθόν με το παρόν έχοντας ως στόχο να επηρεάσει την έκβαση του παρόντος. Με τούτη την έννοια η συλλογική μνήμη πλάθει το μέλλον.» ²

Αυταπόδεικτος είναι, μέσα από το παράδειγμα του Άργους, ο συσχετισμός ενός πολυσχιδούς και επανεγγράψιμου κειμένου με το σώμα μιας πόλης. Με την αποκρυπτογράφηση των κειμενικών σχέσεων στο σώμα της πόλης του Άργους, επιχειρήθηκε η κατανόηση της αρχιτεκτονικής της ως το αποτέλεσμα κοινωνικών και οικονομικοπολιτικών ζυμώσεων και φυσικά αναγκών, αναγνωρισμένων πάντοτε από τη συλλογική μνήμη, μιας και «δεν υπάρχουν ίχνη πέρα από μια ομάδα που τα αναγνωρίζει και τα επικυροποιεί». ³ Αναδεικνύονται μέσα από αυτή την έρευνα, τα σύμβολα που ανά περίοδο η πόλη περιέχει μέσα στην ταυτότητα της και πως μέσα από το κτιριακό της απόθεμα και τις θεσμικές της δομές, ενώνει τις στιγμές της σε ένα ατέρμονο κολάζ παρελθουσών, παροντικών και επιδιωκόμενων μελλοντικών στιγμών της. Η πόλη παρουσιάστηκε ως ένα συνοθύλευμα ιστορικών θυλάκων που αποτελούν το παλίμψηστο της. Κατοικίες και δημόσια οικοδομήματα της αρχαιότητας, μεσαιωνικές εκκλησίες, τζαμιά και νεοκλασικά κτίρια της μετακαποδιστριακής περιόδου συνιστούν τα παρακείμενα του Άργους, που ενυπάρχουν και συνδιαμορφώνουν την εικόνα της στο σήμερα.

Ολοκληρώνοντας το εγχείρημά μας αυτό, να γίνουμε ιχνηλάτες της ιστορίας της πόλης του Άργους, διακρίνουμε τα συστατικά της δομής της ανά τους αιώνες. Αναζητώντας στο σώμα της παρούσας πόλης - όπως και οποιασδήποτε άλλης - τις κειμενικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μερών της, διαβάσαμε τη σφαιρικότητα των παραμέτρων και των θεωριών που εμποτίστηκαν στη μνήμη της ανά περίοδο. Ένα παιχνίδι επιβολής ανακηρύσσει το λόγο, υπό μορφή ιδεολογίας, σε πρωταρχικό στοιχείο της πόλης και συντελεστή διάρκειας. Ο λόγος υφαίνει το μύθο που εμφυσά τη μακροβιότητα στις πρώτες ανθρώπινες συγκεντρώσεις. Μια παντοκρατορική θρησκεία κρατά ενωμένα τα υποσύνολα της αστικής ζωής. Η κατακτητική εισροή - των Οθωμανών - εξιστορεί μια αφήγηση προερχόμενη από μια άγνωστη αστικότητα και θέτει νέους κανόνες στην πόλη. Με πλήρη συνείδηση αλλά με λανθασμένο τρόπο, η Καποδιστριακή αρχή επαναπροσδιορίζει τις σχέσεις στον ιστό της πόλης, επανασχεδιάζοντάς τον μερικώς.

Ο εντοπισμός των πρωτογενών της συστατικών, όπως των σημείων ταφής, των ιερών χώρων της πόλης, των βασικών οδικών αρτηριών και η διάρκεια αυτών μέσα στο χρόνο καθώς και η εμμονή αναγέννησης και επανοικοδόμησης στο ίδιο περικλειστο τοπογραφικό σημείο, απέδειξε την ύπαρξη ορισμένων αναλλοίωτων χωρικών παραγόντων. Όσες προσωπικότητες, υφές και ιδεολογίες κι αν γεννήθηκαν στο Άργος, πάντοτε επιδιωκόταν ένα δέσιμο με τον τόπο, μια ιδεολογική φόρτιση, η επικοινωνία με τους περιβάλλοντες οικιστικούς πυρήνες αλλά παράλληλα και μια αίσθηση περιορισμού των ορίων της. Σύμφωνα με την τοπολογία του χώρου, (Τοπολογία είναι η μελέτη των συνόλων στα οποία μπορεί να οριστεί μια έννοια «κλειστότητας» έτσι ώστε να διακρίνεται η συνέχεια για οποιαδήποτε συνάρτηση που ορίζεται σε αυτά.)⁴ η ακρόπολη του Άργους λειτούργησε σε επίπεδο χωροθέτησης ως πομπός που έστειλε οικιστικούς παλμούς προς τα ανατολικά - άλλοτε με μεγάλη κι άλλοτε με μικρή εμβέλεια - και δημιουργούσε μαζί με τον Ξεριά (Χάραδρο) ένα περικλειστο σχήμα.

Η μύηση του Άργους στη χριστιανική θρησκεία, κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους, μας οδήγησε στο συμπέρασμα πως η ιερότητα αποτελεί διαρκές συστατικό του πνεύματος του τόπου και αρωγό της συλλογικής μνήμης. Αναδεικνύεται ως έμφυτη η ανάγκη συσπείρωσης των ανθρωπίνων συγκεντρώσεων γύρω από κάποιου τύπου λατρεία ή θρησκεία. Η διάδραση του ανθρώπινου πνεύματος και της δομής της πόλης καθορίζει και επαναπροσδιορίζει τις σχέσεις στην πόλη. Στο Άργος - η διάδραση αυτή - διαφαίνεται στη σταδιακή μετάλλαξη του τρόπου οργάνωσης της πόλης με τμηματοποίηση σε ενορίες, στη δόμηση πολυπληθών ναών και στην αλλαγή του τύπου κατοίκησης. Η σχηματοποίηση των σχέσεων αυτών κατά τον μεσαίωνα προσιδιάζουν το δίκτυο των αρχαίων ιερών. Η διαφορά έγκειται στην πληθώρα των επιμέρους σημείων που συνθέτουν το δίκτυο. Μονήρεις πια κατοικίες συμμετέχουν σε ένα ευκόλως επεκτάσιμο δίκτυο.

Μετά την οθωμανική κατάκτηση η πόλη μεταμορφώνεται. Σταδιακά η κλίμακα της πόλης επιδέχεται μεγάλες διαφοροποιήσεις. Τα τεράστια ρωμαϊκά κτίρια έχουν ήδη παραχωρήσει τη θέση τους σε πιο περιορισμένα σε μέγεθος καταλύματα επί μεσαίωνα. Τα ιερά κτίρια διατηρούν βέβαια τη μεγαλοπρεπή τους διάσταση. Οι οθωμανικές γειτονιές με τον ισλαμικό αέρα που αποπνέουν, δημιουργούν πολυδαίδαλους οικιστικούς σχηματισμούς. Αξίζει να σημειώσουμε πως οι γειτονιές αυτές σήμερα, φιλοξενούν κυρίως άτομα χαμηλών οικονομικών στρωμάτων ή μετανάστες. Κι αυτό, γιατί αυτή η στενότητα χώρου, η διατήρηση της ανθρώπινης κλίμακας και η πολύπλοκη δομή καθιστούν τις περιοχές αυτές ευκόλως οικειοποιήσιμες. Οι κοινοί εξωτερικοί των γειτνιαζόντων οικιών, προσδίδουν την αίσθηση της ενότητας και της ομαδικότητας στα χαρακτηριστικά αυτά τμήματα της πόλης.

Στο Άργος, όπως διαμορφώθηκε επί σχεδίων την περίοδο του Καποδίστρια διαπιστώνεται ο παρεμβατισμός που μπορεί να σημειωθεί σε ένα αστικό περιβάλλον από τις δυνάμεις εξουσίας. Κατανοούμε τη δυναμική ενός σχεδίου και την ευθύνη του σχεδιαστή για τη χάραξή του. Αναγνωρίζουμε παράλληλα τη σχέση μεταξύ των παρακειμένων που εντοπίσαμε στις προηγούμενες περιόδους και την ανάγκη κατάλληλης συρραφής όλων αυτών σε ένα μεστό κείμενο - πόλη. Ακόμη κι αν μια κατακτητική

τάση προσπαθούσε καθ' όλη την πορεία της πόλης να εξουσιάζει τη συλλογική μνήμη - με διαφορετικό προσωπείο ανά περίοδο - το παράδειγμα της Καποδιστριακής πόλης, με τον επιβλητικό χαρακτήρα του και τη διαχειριστική του λογική, μας εφιστά την προσοχή. Το σχέδιο, είτε έπεται είτε προηγείται της πραγματικότητας της πόλης, οφείλει να δημιουργεί καταστάσεις χωρικές που δοκιμάστηκαν κι έγιναν αποδεκτές κατά το παρελθόν, αφήνοντας πάντα ένα περιθώριο αυτοδόμησης και αυτοδιαμόρφωσης της αστικότητας από τους κατοίκους. Χαρακτηριστικό στις Καποδιστριακές τακτικές είναι η εξύψωση της σφαίρας της αναψυχής. Δίνεται έμφαση στους χώρους περιπάτου και δημοσίων συγκεντρώσεων, ακόμη κι αν οι όροι της κλίμακας και οι επιμέρους περιορισμοί μας βρίσκουν αντίθετους.

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως διαβάζεις και κατανοείς την αφήγηση μιας πόλης όταν εξασκήσεις τα εργαλεία σου ώστε να αναγνωρίζεις τα κείμενα που τη συνθέτουν. Βάσει της υπερβατικής κειμενικότητας του Genette, αναγνώσαμε τα κυρίως κείμενα του Άργους, τις παρελθούσες εγγραφές του και προσδιορίσαμε τις χωρικές σχέσεις που έπονται του λόγου και της σκέψης σε κάθε ιστορική μετάλλαξη της πόλης. Κατακτώντας την ιδιότητα της διαφάνειας, διακρίναμε το πολύπλοκο παλίμψηστο της πόλης και αναπτύξαμε την ικανότητα τέλεσης μιας ενδεχόμενης επόμενης εγγραφής στο σώμα της, με πλήρη συνείδηση των προηγηθέντων σχέσεων, του τρόπου διαχείρισής τους, καθώς και των τρόπων διατάραξης ή μη των σχέσεων αυτών.

Βιβλιογραφία: Το παλίμψηστο του Άργους

1. Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
2. Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
3. Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
4. <http://el.wikipedia.org/wiki/τοπολογία>

Βιβλιογραφία

ελληνόγλωσση βιβλιογραφία:

- Benevolo, L.** μετάφραση Παπασταύρου, Α. Η πόλη στην Ευρώπη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997
- Billinge, M.** Η πόλη, η αστικοποίηση και η μελέτη της ιστορικής γεωγραφίας, Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 64, 1997
- Celebi, E.** Οδοιπορικό στην Ελλάδα (1668- 1671), εκδόσεις ΕΚΑΤΗ, Αθήνα, 2005
- Coveney P. & Highfiel R.** Το βέλος του χρόνου, Κάτοπτρο, Αθήνα, 1991
- Dorovinis, BCH**
- Lefevre, H.** Διακαίωμα στην πόλη, Χώρος και πολιτική, Εκδόσεις Κουκίδα, 1977
- Machetti, P.** «Ο δρόμος στην καρδιά του Άργους», Αργειακή γη, ετήσια επιστημονική και λογοτεχνική έκδοση του Πνευματικού κέντρου Δήμου Άργους, τεύχος 4, Δεκέμβριος 2008
- Norberg - Schulz, C.** μετάφραση: Φραγκόπουλος Μ. Geniūs loci , Το πνεύμα του τόπου, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 2009
- Picard, O.** “Αρχαιολογία και πολεοδομία του Άργους”, Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 319, 1994
- Reynal, A. C.** «Ένα παράδειγμα οπισθοδρόμησης του αστικού φαινομένου: το Άργος από τον 4ο στον 7ο μ.Χ.»
- Rossi, A.** Η αρχιτεκτονική της πόλης, μετάφραση Πετρίδου Β. University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1991
- Simmel, G.** Πόλη και Ψυχή, Έρασμος, Αθήνα, 1993
- Αηδόνη Ε. & Βελεγράκη Ε.** Οι αστικές οικήσεις ως κείμενο επάλληλων εγγραφών, το παράδειγμα της Ελευσίνας, ερευνητική εργασία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, 2008
- Ανδρίτσου, Κ.** Συναισθηματική Α - τοπογραφία: στοιχεία μύθου στο τοπίο, Έρευνα στην Αρχιτεκτονική, τεύχος 1, Αλεξάνδρεια, 2007
- ΓΑΚ (Γενικά Αρχαία Κράτους),** «Περί εκτελέσεως σχεδίου Άργους» και ΒΔ 1847
- Γεωργίου, Ι.** « Ο Γκέοργκ Ζίμμελ (Simmel) και η κοινωνιολογία του : “Γέφυρα” και “Πόρτα”, μεταξύ νεωτερικότητας και μετα-νεωτερικότητας»
- Δεσποτόπουλος, Ι.** Η Ιδεολογική δομή των πόλεων, Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, 1997
- Ζαρομύτη Ε.** Αρχιτεκτονικά ίχνη σε χρονικό παλίμψηστο, Ερευνητική εργασία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ
- Ζεγγίνης, Ι. Ερν.** Το Άργος δια μέσου των αιώνων, έκδοσις τρίτη μετά προσθηκών και βελτιώσεων, Αθήνα, 1996
- Καρύδης, Δ.** Ανάγνωση πολεοδομίας, Η κοινωνική σημασία των χωρικών μορφών”, Συμμετρία, Αθήνα, 1993
- Κατσαβουνίδου, Γ.** Αόρατες παρενθέσεις : 27 πόλεις στη Θεσσαλονίκη , Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα, 2004
- Κιούρτσου, Ε.** Τρεις σημειώσεις πάνω στο αρχιτεκτονικό έργο: εμφάνιση, εξαφάνιση, διαγραφή, Διπλωματική εργασία στο Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών, Σχεδιασμός - Χώρος - Πολιτισμός, Σχολή Αρχιτεκτόνων Ε.Μ.Π, Φεβρουάριος 2009
- Κόνδης, Γ.** Η αστικοποίηση του Άργους, στοιχεία για μια συστηματική ανάλυση του φαινομένου, Αργειακή γη, τεύχος 1, 2003
- Κροπότκιν, Π.** Αλληλοβοήθεια - Ένας παράγοντας της εξέλιξης, Πρόλογος Δ.Ποταμιανός, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2009
- Λαγόπουλος , Α.** Η ιστορία της ελληνικής πόλης, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα, 2004
- Λαμπρινουδάκης, Β.Κ.** Αργολίδα, Αρχαιολογικοί χώροι και Μουσεία, Μυκήνες-Ηραίο-Άργος-Τύρινθα-Ναύπλιο-Επίδαυρος, εκδόσεις «Απόλλων»
- Λημνιούδη, Λ.** “Το Άργος”, Τεχνικές Υπηρεσίες Δήμου Άργους και Μυκηνών
- Λυριτζής Ι.** και Ραυτοπούλου Μ. Αργολίδα: Σύνδεση των προϊστορικών μύθων με τα γεω-περιβαλλοντικά και αρχαιολογικά στοιχεία, Περιοδικό Αρχαιολογία και τέχνες , τεύχος 69, 1998

Μουτσόπουλος Ν.Κ. «Η πρώτη βυζαντινή και μεταβυζαντινή πόλη», Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 64, 1997
Μπάρτ Ρ. Μυθολογίες, μτφ. Κ Χατζηδήμου και Ι. Ράλλη, εκδ. Ράππα, Αθήνα, 1979
Μπούρας, Χ. Περιοδικό «Ελλέβορος», τεύχος 8, Άργος, 1991
Μυκονιάτης, Η. περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 28, 1988
Ξηνταρόπουλος, Π. Η αρχιτεκτονική της κατοικίας στο Άργος το 19 αιώνα, έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Άργους, 2006
Παπαδημητρίου, Α. προϊσταμένη της Δ' Εφορίας Κλασικών και Προϊστορικών Αρχαιοτήτων (Ναύπλιο) (προσωπική συλλογή)
Περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 319, από τις εισηγήσεις της διάλεξης με θέμα το Άργος που διοργάνωσε η Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή, Νοέμβριος 1981
Σαρηγιάννης, Γ. Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας : η αρχαία πόλη, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα, 2002
Σένετ, Ρ. μετάφραση Μερτίκας, Γ. Η τυραννία της οικειότητας, Νεφέλη, 1999
Σκουλάτος, Β. Αργειακή γη, "Άργος - τα ίχνη μιας πόλεως στον ελληνικό μεσαίωνα (395-1464 μ.Χ)", Επιστημονική και Λογοτεχνική έκδοση του πνευματικού κέντρου του Δήμου Άργους, τεύχος 1, Δεκέμβριος 2003
Σταυρίδης, Σ. Μνήμη και εμπειρία του χώρου, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006
Σταυρίδης, Σ. Από την πόλη σκηνή στην πόλη οθόνη, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2007
Στεφάνου, Σ. & Σ. Περιγραφή της εικόνας της πόλης, Τα περιγράμματα: Βασικά στοιχεία προσδιορισμού της φυσιογνωμίας των τόπων, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΕΜΠ, 2003
Τζιόβας, Δ. Μετά την αισθητική, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1987
Τοπογραφία και Πολεοδομία, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Αθήνα-Άργος 28/4-1/5/1990, Ελληνογαλλικές Έρευνες ΙΙΙ, επιμέλεια Anne Pariente et Gilles Touchais, Υπουργείο πολιτισμού & Δ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
Χαστάογλου, Β. Πόλεις και Πολεοδομία στην Ευρώπη από τον Μεσαίωνα στον 20ο αιώνα, μέρος Ι, Η πόλη της δυτικής Ευρώπης, Ιστορία της Πόλης και Πολεοδομίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Εκδόσεις Α.Π.Θ., 2005
Ψύχας, Π. Γεωμυθολογικά μονοπάτια στην αργειακή γη, Αργειακή γη 4, Επιστημονική και λογοτεχνική έκδοση του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Άργους, Δεκέμβριος Άργος, 2000

Ξενογλώσση βιβλιογραφία:

Bacon, E. Design of cities, Penguin Books, U.S.A. 1974
Brehaut, E. An Encyclopedist of the Dark Ages: Isidore of Seville, Columbia University Studies in History, Economics, and Public Law, 1912
Chandler, D. Semiotics for Beginners, 1994 [πηγή: <http://www.aber.ac.uk/~dgc/semiotic.html> (προσπελάστηκε: 20/07/2011)]
Christopher, A. A City is Not a Tree, Architectural Forum, 1965
Deacon, D. Researching communications, Arnold, London, 1999
Dickinson, O. & Hope Simpson R. Agazetteer of Ageane civilization in the Bronze Age, I, The mainland and islands, SIMA 52, 1979
Genette, G. Figures III, Seuil, Paris, 1999

Genette, G. Palimpsests-literature in the second degree, Translated by Channa Newman and Claude, University of Nebraska Press, Lincoln and London, 1997
Genette, G. Paratexts: Thresholds of Interpretation. Translated by Jane E. Lewin, University of Nebraska Press, Lincoln NE and London, 1997
Goodman, N. Ways of wordmaking, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1978
Halbwachs, M. Collective Memory (Heritage of Sociology Series), edited translated and with an introduction by Lewis A. Coser, the university of Chicago press, London, 1992
Kostof, S. & Castillo, G. The city assembled: The elements of urban form through history, NY: Thames & Hudson, New York, 2005
Le Péloponnèse byzantin jusqu'en 1204, 1st edition, 1951
Lynch, K. The image of the city, The MIT Press, USA, 1960
Muford, L. The city in history its origins, its transformation and its prospects, Secker & Warburg, London, 1963
Poete, M. Introduction a l' urbanisme, l'evolution des villes, la lec, on de l' antiquit'e, Bovin & Cie. Editeurs, Paris, 1929
Southall, A. The City in Time and Space, Cambridge University Press, United Kingdom, 1998
Tuan Yi-Fu, Space and Place, The perspective of experience, University of Minnesota Press, London, 1977
Vernant, J.P. μτφ Γεωργούδη Σ. Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, 1989
Virilio, P. Πανικόβλητη πόλη, μετάφραση Τομανάς Β. Το αλλού αρχίζει εδώ, Νησίδες, Αθήνα, 2004
Zangger, E. Argolis II, The geoarchaelogy of the Argolid, Archaeologisches Institut Athen, Gebr. Mann Verlag, Berlin, 1993

Πηγές στο διαδίκτυο:

<http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/quran/047.qmt.html> Begley, W. The myth of the Taj Mahal and a new Theory of Its symbolic meaning (προσπελάστηκε 12/02/2011)
Πολεοδομία και Δημόσια Τάξη, Αθήνα Οχυρωμένη Πόλη. ερευνητική εργασία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 1977
πηγή: <http://www.scribd.com/doc/36421227/Poleodomia-Kai-Dimosia-Taxi-a5> (προσπελάστηκε: 08/04/2011)
<http://el.wikipedia.org/wiki/τοπολογία> (προσπελάστηκε 08/08/2011)
<http://argolikivivliothiki.gr/2008/10/24/κάστρο-της-λάρισας-άργος/> (προσπελάστηκε 09/09/2011)
<http://www.argosculture.gr/argoshistory.php> (προσπελάστηκε 20/09/2011)
http://www.livepedia.gr/index.php/σχήματα_λόγου (προσπελάστηκε 15/11/2011)
<http://www.argosculture.gr/argoshistory.php> (προσπελάστηκε 23/11/2011)
<http://el.wiktionary.org/wiki/pastiche> (προσπελάστηκε 10/12/2011)
http://el.wikipedia.org/wiki/Πίθος_των_Δαναΐδων (προσπελάστηκε 18/12/2011)
<http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=152909> (προσπελάστηκε 18/12/2011), Καββαθάς, Δ. Ο πόλεμος, το ατύχημα, η απώλεια ως «εμπυκνωτές» κάθε πολιτιστικού επιτεύγματος
courses.arch.ntua.gr/fsr/109734/OLA_EINAI_DROMOS_1.pdf (προσπελάστηκε 03/07/2011), Χατζηκωνσταντίνου Ε. Από τον αστικό δρόμο, στο δρόμο στην περιφέρεια. Μεταπτυχιακή Διπλωματική εργασία, τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ

